

SOLIDARITA

www.socsol.cz

cena 40 Kč

solidární cena 60 Kč

15/103

ZÁŘÍ–ŘÍJEN

EKOLOGICKÁ REVOLUCE

ZMĚNA KLIMATU

UPRCHLÍCI NA HLAVNÍM NÁDRAŽÍ

SOCIALISMUS VS. MINULÝ REŽIM

3
DOMINIK FORMAN
A JAN MÁJÍČEK:
SLOVO ÚVODEM

24
JAN MÁJÍČEK:
ŘECKO:
BOJ POKRAČUJE

46
LUKÁŠ ULRYCH:
SOCIALISMUS
VE VÝCHODNÍM
BLOKU: FAKT, NEBO
MÝTUS?

4
NIKOLA ČECH:
KAUZA UNIVERZITY JANA AMOSE
KOMENSKÉHO JAKO MODELOVÉ
SELHÁNÍ KOMERČNÍHO
VZDĚLÁVÁNÍ

28
VLADIMIR UNKOVSKI-KORICA:
SRBSKO: PÁD MILOŠEVIČE
MUSÍ LEVICE OSLAVOVAT

50
PETR DVOŘÁK:
TŘETÍ REPUBLIKA: „NÁRODNÍ
OČISTA“ A „ŘEŠENÍ NĚMECKÉ
OTÁZKY“

10
TOMÁŠ UHNÁK: BLÍZKÁ
SETKÁNÍ S VLASTNÍM DRUHEM –
ZÁZNAM JEDNÉ PRACOVNÍ
SMĚNY POMOCI UPRCHLÍKŮM NA
HLAVNÍM NÁDRAŽÍ V PRAZE

30
MAGDALENA HEUWIESER:
PROČ JE NUTNÁ
„ZMĚNA SYSTÉMU, NIKOLIV
ZMĚNA KLIMATU?“

62
MARTIN CHURÁŇ:
Z DĚJIN TŘÍDNÍCH BOJŮ:
MEXIKO 1810, POLSKO 1980,
JAMAJKA 1865

22
ADAM BAHAR:
MEZI
DVĚMA OHNI

34
NAOMI KLEINOVÁ:
KAPITALISMUS PROTI
KLIMATU

64
TONY CLIFF:
STÁTNÍ KAPITALISMUS

SOLIDARITA

3

**„Nechci jen jednostranné informace,
a proto čtu Solidaritu.“**

Ilona Švihlíková, ekonomka

**VÁŽENÁ ČTENÁŘKO,
VÁŽENÝ ČTENÁŘI,**

podzimní číslo Solidarity je konečně na světě. Minulé vydání jsme věnovali převážně tématu uprchlické krize a rasismu. Vzhledem k tomu, že se stále jedná a ještě dlouho jednat bude o jedno z nejdůležitějších témat jak v domácích, tak mezinárodních souvislostech, zabýváme se jím nadále. Nedávný incident z pražského Hlavního nádraží, při kterém skupina fotbalových fanoušků Sparty napadla a poničila stánek dobrovolníků, již uprchlíkům pomáhají, ukazuje, že spíše než imigrantů bychom se měli obávat zhoubných zárodků fašismu a s ním spojeného násilí, jež klíčí uvnitř naší české, potažmo evropské „kultury“. Nejen levice, ale každý, kdo ctí základní demokratické principy, má povinnost stavět se proti těmto projevům agresivity dříve, než bude pozdě a demagogové typu Konvička, Okamura či Bartoš využijí této nenávisti pro získání vlastního podílu na politické moci. Příležitostí k tomu je celá řada: od účasti na demonstracích, přes solidární akce na pomoc uprchlíkům, až k debatám a vyvracováním islamofobních a rasistických bludů.

Abychom ukázali další možnosti angažování se ve věci uprchlické krize, přinášíme Vám hloubkovou sondu Tomáše Uhnáka do jedné pracovní směny iniciativy Hlavák v podobě rozhovoru se třemi dobrovolnicemi, jež na Hlavním nádraží v Praze uprchlíkům pomáhají. Příběhy konkrétních lidí, které zde vyprávějí, boří obecně sdílený mýtus o bezejmenné mase ekonomických migrantů mužského pohlaví proudících do Evropy rozvrátit „naše kulturní zvyklosti“, který jako poplašnou zprávu šíří jak většina médií, tak politiků. Dozvíte se mimo jiné o otřesných podmínkách, které v některých českých detenčních zařízeních panují, i o mecha-

smu, kdy jsou za pobyt v těchto zařízeních uprchlíkům zabavovány finanční obnosy ve výši až několik desítek tisíc korun. Členové Socialistické Solidarity se rovněž v pomoci uprchlíkům na Hlavním nádraží angažují.

Tématem, kterému jsme věnovali současné číslo především, je klimatická změna. Děje se tak ku příležitosti konání mezinárodní konference o změnách klimatu COP 21 v Paříži a s ní spojených protestů po celé Evropě. Zatímco se však světoví politici poplácávají po ramenou a přijímají bezzubé deklarace, aktivisté z nejrůznějších progresivních politických organizací a směrů trvají na zásadní změně přístupu. Posledních 21 let, ve kterých se tato konference pravidelně opakovala, bylo spíše úlitbou veřejnosti, než hledáním opravdového řešení. Klimatické změny zapříčiněné kapitalistickým způsobem výroby dávají antikapalistům skutečné eso do rukávu – pokud je záchrana Země možná pouze změnou hospodářského a sociálního systému jako takového, svržení kapitalismu je k záchraně všech obyvatel naší planety nevyhnutelné. Elity i pracující celého světa jsou zdánlivě na stejné lodi. Přesto dopadnou důsledky změn klimatu nejprve na ty nejchudší. Pracující nemají žádné materiální prostředky, jak se globálnímu oteplování a změnám klimatu bránit, avšak disponují nejsilnější zbraní – možností vytvořit nové alterglobalizační hnutí schopné masové kolektivní akce zdola. Pokud chceme přežít, tak či tak nám nezbude nic jiného.

Toto číslo vychází krátce po předčasných volbách do tureckého parlamentu. Ty dopadly pro tamější levice hůře, než bychom si přáli. Drtivě zvítězila autoritářská strana prezidenta Erdogana AKP. Prokurdská levicová HDP [viz Solidarita 102 – rozhovor s Ademem Muratem Ylmamem] přišla oproti minulým volbám o 21 mandátů [získala 59 z 550 křesel]. S ohledem na pro-

vládní AKP v čele s Erdoganem, při níž je využíváno státního terorismu vůči levici a prokurdským aktivistům, je však i tento výsledek velice dobrý.

Ve vztahu k Turecku se nyní opět projevuje pokrytecký přístup našich i evropských elit. EU se dohodla na částce dosahující tří miliard euro, kterou poskytne Erdoganovi na „omezení migrační vlny“. Pro režim, jenž neváhá vojensky útočit na obyvatele vlastního státu, to znamená přísun obrovských prostředků na další posilování represivního státního aparátu. Zde, stejně jako na Ukrajině, porušování lidských práv nevádí. Je zavrženíhodné, že tento plán nejenže evropská sociální demokracie schvaluje, ona ho dokonce pomáhá vytvářet. Pokračuje tak v krátkozraké politice, která se vymstila při útoku na Irák. Tehdy vojenskou akci podporovala i hvězda sociálních demokratů Tony Blair. Ten nedávno přiznal, že došlo k chybám a útok na Irák pomohl ke vzniku Islámského státu. Tony Blair by měl být za lži a manipulace pohnán před soud, stejně jako další političtí představitelé tzv. Koalice ochotných včele s tehdejším prezidentem USA G. W. Bushem.

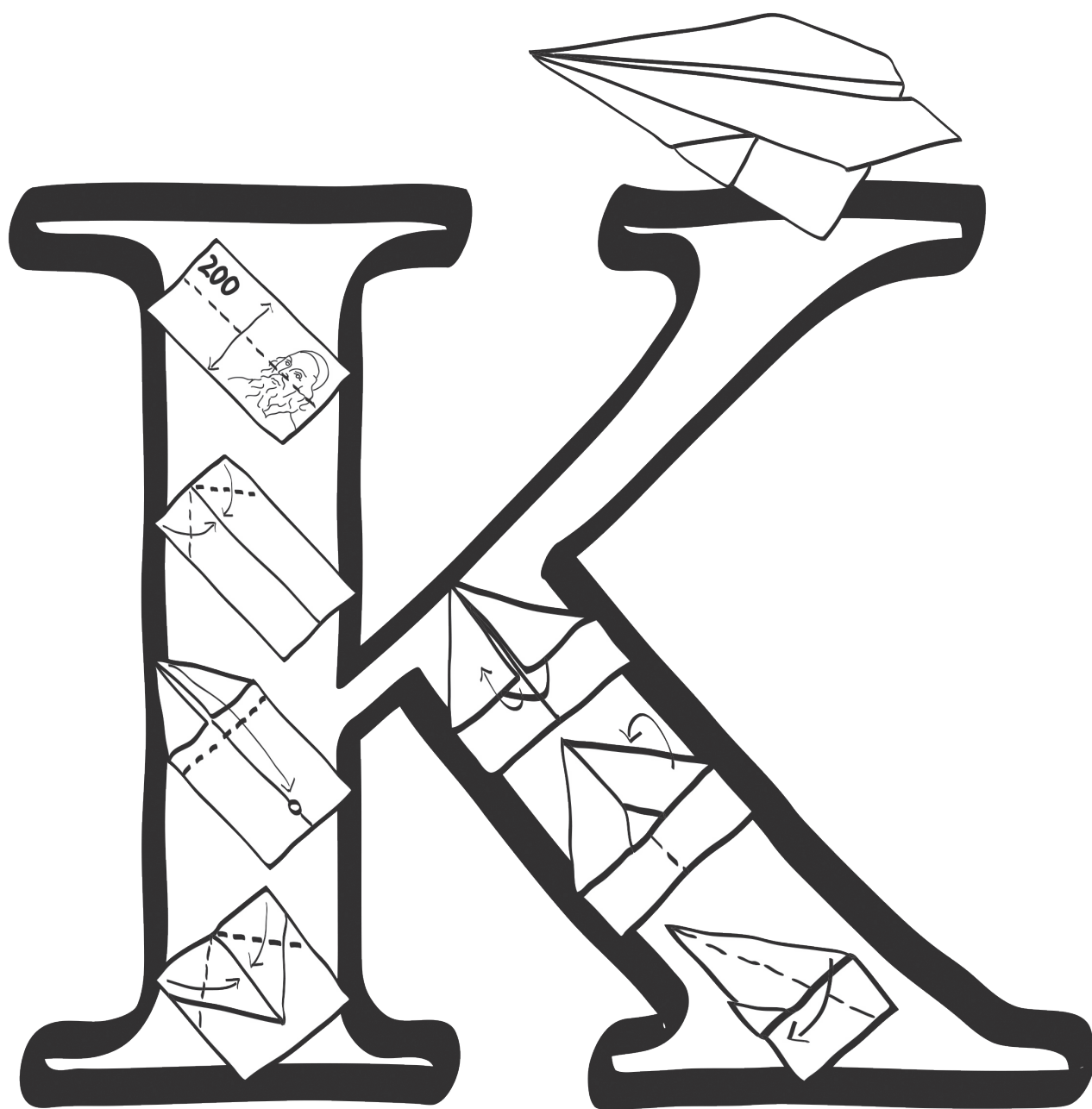
Evropští a čeští politici znovu dokazují, že jejich kroky jsou kombinací mocenských zájmů a naprosté neschopnosti. Zájmy obyčejných lidí jsou jim vzdáleny. Dokud se ale nezbavíme představitelů těchto „zastánců lidských práv jen když se jim to hodí“, budeme doplácet na jejich kroky. Místo represe by měly být prostředky věnovány na rozvoj sociálního státu, do zdravotnictví, školství a tvorby pracovních míst. Potom bude v Evropě i jinde dost prostoru pro důstojný život pro všechny.

**OBOHACUJÍCÍ ČETBU VÁM PŘEJE
DOMINIK FORMAN
(ŠÉFREDAKTOR)
A JAN MÁJÍČEK
(REDAKTOR)**

KAUZA UNIVERZITY JANA AMOSE KOMENSKÉHO JAKO MODELOVÉ SELHÁNÍ KOMERČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Zkorumpované a nekvalitní
prostředí soukromého vysokoškolského vzdělávání
je v české společnosti známým fenoménem.
Přinášíme Vám analýzu nejpalčivějších kauz
z této oblasti v kontextu českého terciárního
vzdělávacího systému.

A MOSTECKU. VLÁDA NAKONEC PROLOMILA LIMITY NA DOLE BÍLINA.

V sobotu 24. října se v Praze před budovou Ministerstva školství konala již druhá protestní demonstrace asi čtyř set studentek a studentů soukromé vysoké školy Univerzity Jana Amose Komenského v Praze [UIAK]. Převážně studentky-pedagožky doplňující si povinně kvalifikaci studiem magisterského oboru speciální pedagogika protestovaly proti rozhodnutí Akreditační komise zrušit tomuto programu na UIAK akreditaci, což by znamenalo okamžitý zánik jejich studia bez možnosti jej ukončit státní závěrečnou zkouškou.

Říjnová demonstrace se konala bezmála měsíc po obdobné, o něco menší demonstraci studentů vysoké školy. Na této zářijové demonstraci promluvili rektor UIAK doc. Luboš Chaloupka, prorektor UIAK pro rozvoj, vědu a zahraniční styky doc. Petr Kolář a ministryně školství Kateřina Valachová. Ta jako viníka současného stavu pojmenovala právě vedení školy, což ale část studentů odmítlo a i nadále odmítá přijmout.

PROBLEMATICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ A STUDENTI V PASTI „ŠKOLY CELEBRIT“

Problémy kolem akreditace oboru speciální pedagogiky na UIAK se veřejně probíraly již počátkem letošního roku. Akreditační komise, která z pověření ministerstva školství dohlíží na kvalitu vysokoškolského vzdělávání v České republice, rozhodla na svém únorovém zasedání neprodloužit akreditaci oboru speciální pedagogika. Podle Komise trpěla soukromá vysoká škola značnými nedostatky v personálním zajištění výuky, např. nízkým počtem kvalifikovaných pedagogů a častým zajišťováním vedení diplomových prací externisty.

Více než čtvrtina studentů v bakalářském programu v letech 2011–2014 dále absolvovala studium v nestandardně krátké době – 22,5 % za jeden rok, a někteří i za dobu kratší než půl roku. Šlo převážně o studenty vyšších odborných škol [VOŠ] „sociálního zaměření“, které ale na své studenty kladou podstatně nižší nároky než vysoké školy. Mnozí studenti těchto škol navíc předtím studovali jiné obory a předměty, než které vyučuje UIAK.

Škola dostala od expertní komise složené ze zástupců pedagogických fakult doporučení ohledně zkvalitnění praxí a vedení diplomových prací a od Akreditační komise čas na zlepšení nezdravé situace prodloužením akreditačního magisterského studijního programu do 30. 9. 2015, aby mohli dostudovat studenti v posledním ročníku. Podle Akreditační komise ale UIAK v tomto období přistoupila pouze k čistě formálním úpravám bez jakékoliv nápravy kritizovaných nedostatků.

Ve stanovisku Akreditační komise z 16. 9. 2015 se tak dočteme, že UIAK nadále pokračuje v praxi, že na jednoho vedoucího připadá vedení deseti, ale někdy i dvaceti diplomových prací, že řada témat diplomových prací se jen okrajově dotýká předmětu speciální pedagogiky a že větší počet studentů zpracovává ve svých pracích identická témata. Navíc bylo konstatováno, že u skoro 10 % studentů zmíněného magisterského programu, kteří obhajovali od dubna do konce července 2015 své diplomové práce, se text těchto prací výrazně (více než z 10 %) skládá z opisů jiných prací. Celkově došla Akreditační komise k závěru, že k nápravě v žádném případě nedošlo a že obor musí o svoji akreditaci přijít, tentokrát již okamžitě.

Bohužel, navržené opatření, s nímž ministerstvo vyslovilo souhlas, dopadá na studenty UIAK, kteří se cítí rozhodnutím Akreditační komise poškozeni a chtějí se bránit. Podle nich neměří komise všem školám jedním metrem a navíc argumentují faktem, že studium na UIAK jim doporučilo právě ministerstvo: ze zákona si totiž museli doplnit kvalifikaci pro své zaměstnání na školách a obor speciální pedagogika prý jiné, veřejné vysoké školy vůbec neotevíraly, nebo jen v rozsahu, který byl pro uspokojení této zákonem vytvořené poptávky zcela nedostačující. Tuto skutečnost ministerstvo školství ústy ministryně potvrdilo. Je tak docela dobře možné, že předchozí [pravicové] vedení ministerstva školství mělo zájem přilákat soukromé UIAK studenty-pedagogy a s nimi i velmi zajímavé finanční obnosy, neboť studium na UIAK se samozřejmě platí. Průměrné školné činí 25 tisíc korun za jeden semestr. Studenti v podstatě neměli příliš na vybranou a museli jít studovat právě na UIAK.

UIAK měl přitom v té době za sebou již několik podobných problémů s kvalitou výuky a z toho vycházejících sporů s Akreditační komisí. Zároveň si získal přívlastek „škola celebrit“ nebo také, podle bulváru, „tramvajová škola“ [údajně podle rčení: Pokud vás nepřejede tramvaj, tak ji vystudujete]. Na UIAK studovaly nejen modelky a missky jako Iveta Vítová, Veronika Chmelířová, Iva Kubelková, Michaela Štoudková, Hana Věrná, moderátorka Ivana Gottová nebo herec Jiří Mádl, ale také komunální politici jako starosta MČ Prahy 11 Dalibor Mlejnský [ODS], starosta MČ Praha 12 František Adámek [ČSSD], vrchní ředitelka sekce kabinetu předsedy vlády Jana Nagyová [ODS], Tomáš Vandas [DSSS] a další.

ALIBISMUS UIAK ANEB ZLODĚJ KŘÍČÍ, CHYŤTE ZLODĚJE...

Pokud jde o studenty, faktem je, že nastalou situaci mělo okamžité od února řešit především vedení UIAK, jak mu ostatně ukládá zákon o vysokých školách. Právě sama univerzita se měla o své studenty postarat a umožnit jim dostudování na jiných vysokých školách. Tuto povinnost vedení UIAK nesplnilo a naopak studenty chlácholilo, že se nic vážného neděje a že se bude proti rozhodnutí Akreditační komise bránit soudní cestou. Byla to ministryně Valachová, která tak musela vzít v říjnu věci do svých rukou: velké většině studentů domluvila po setkání s děkany pedagogických fakult veřejných vysokých škol možnost studia na těchto školách po složení přijímacích zkoušek v mimořádném termínu. Na těchto veřejných vysokých školách jim bude uznána část předmětů a budou moci výjimečně studovat v kombinovaném studiu pouze o víkendech, případně i podle individuálních studijních plánů. Ministerstvo rovněž rozhodlo, že pedagogové, kteří budou dále pokračovat ve studiu, se nemusí obávat ztráty kvalifikace a tedy ani hrozby nuceného odchodu ze škol.

Mnoha studentům UIAK se však tato perspektiva nelíbí a požadují po ministerstvu, aby odmítlo škole zrušit akreditaci magisterského programu, respektive aby akreditaci prodloužilo, což ale podle zákona není možné. Vedení UIAK v tomto směru studenty krmí až pa-

ranoidními konstrukty, že se Akreditační komise univerzity mstí za její účast v přípravě nového vysokoškolského zákona, který by současnou Akreditační komisi nahradil Národním akreditačním úřadem. Mnozí studenti na tyto argumenty slyší a vytýkají Akreditační komisi podjatost. Dokonce poukazují na situaci z roku 2011, kdy tehdejší ministr školství Josef Dobeš poprvé ve dvacetileté historii odmítl přihlédnout k rozhodnutí Akreditační komise a odmítl právě UJAK omezit přijímání studentů do doktorského [speciální pedagogika] a magisterského [andragogika] studijního programu. Šlo přitom o velmi sporné rozhodnutí. Na UJAK v tu dobu mimochodem studovala šéfka Dobešova kabinetu Jana Machálková i již výše zmíněná milenka nominálního předsedy vlády Petra Nečase Jana Nagyová.

Jiní studenti se ovšem ke kauze UJAK staví diametrálně odlišně: Rozhodli se, že budou vedení školy žalovat, neboť za studium platili nemalé školné a nikoliv z jejich viny je jim nyní znemožněno školu dokončit. Podle studentky Anny Vokurkové se zatím k žalobě připojilo asi deset studentů. Argumentují, že kontrolou byla prokázána nekvalita univerzity, která by tak měla nést následky v podobě vrácení školného za celou dobu jejich studia. Navíc rektorovi Chaloupkovi vyčítají, že s nimi o problémech školy nekomunikoval. Vedení UJAK si ovšem nebere servítky a pod hrozbou žaloby naopak bezskrupulózně žádá, aby tito studenti doplatili školné za poslední semestr, které už s ohledem na vývoj směřující ke ztrátě akreditace odmítli zaplatit.

UJAK fungující jako s.r.o. s jediným majitelem rektorem Chaloupkou se podle všeho dlouhodobě snaží v první řadě o maximalizaci zisků cestou nabírání velkého množství studentů [a udržování dobrých vztahů k politické sféře] než o zkvalitňování výuky, především zaměstnáním dostatečného počtu kvalifikovaných pedagogů, a nápravu významných nedostatků v tomto směru, na které se již mnoho let poukazuje. Pro Chaloupku jde o velmi lukrativní byznys. Podle serveru motejlek.cz si rektor vyplatil do roku 2010 z kont univerzity skoro 750 milionů korun a od té doby další desítky milionů. Za tyto peníze nakoupil řadu nemovitostí, např. vily a byty v Praze na Žižkově a ve Strašnicích, čtyři

čínžovní domy, které v roce 2007 pořídil za 100 milionů od Babišova Agrofertu nebo Žižkovské hotely Aramis a Hejtmán. Provoz této soukromé vysoké školy se neobyčejně rentuje – například v roce 2011 vydělala škola 281 milionů Kč čistého zisku při tržbách 522 milionů Kč, v roce 2013 měla s obrátem 380 milionů čistý zisk 190 milionů atd....

TITULOVÉ RYCHLÍRNÝ PRO KOMUNÁLNÍ POLITIKY A MAFIÁNY

Pražská UJAK ovšem není zdaleka jedinou soukromou vysokou školou v České republice, která má nebo měla problémy se zajištěním požadavků na kvalitní výuku a která je zároveň spojována s nestandardním studiem a studiem „celebrit“. Známou v tomto směru byla dříve například Vysoká škola finanční a správní [VŠFS] založená v roce 1999 kontroverzní firmou Mostecká uhelná. Na škole studoval mj. místopředseda ODS a starosta MČ Praha 13 David Vodrážka, náměstek primátora a budoucí starosta MČ Praha 15 Pavel Klega [ODS], pražský radní pro územní rozvoj Martin Langmajer [ODS], nechvalně známý kmotr Tomáš Hrdlička nebo poslanec Miroslav Svoboda [ČSSD], jehož obhájená diplomová práce se nakonec ukázala být plagiátem. Ve správní radě školy figuroval další radní za ODS Milan Richter, který s Hrdličkou trávil dovolené na Korfu. Řada těchto politiků a kmotrů na VŠFS vystudovala za nestandardně krátkou dobu.

O VŠFS se v roce 2009 psalo také v souvislosti s extrémně nízkým nájemným 350 Kč/m² ročně, které činilo asi dvanáctinu místně obvyklého nájemného komerčních prostor v oblasti sídla školy na Praze 5. MČ Praha 5 v tu dobu vedl starosta Milan Jančík [ODS] propojený se svými studujícími spolustraníky, známý i celou řadou jiných kauz a podivných kšeftů. Podobně nízké nájemné platila na Praze 5 také další soukromá vysoká škola – pobočka brněnské Vysoké školy Karla Engliš, a.s., v jejíž akademické radě sám Jančík figuroval. Jančík navíc ve své firmě podnikal s majitelem a předsedou dozorčí rady této vysoké školy Janem Harangozzem, který byl obviněn v kauze zmanipulovaných konkurzů kolem soudce Berky

a který sám „vystudoval“ plzeňská práva za dva a půl měsíce.

Podobné případy se v letech 2009–10 odehrály také na dvou soukromých vysokých školách v Brně. Jednalo se právě opět o Vysokou školu Karla Engliše, na níž v roce 2009 obhájil svoji bakalářskou práci tehdejší brněnský primátor Roman Onderka [ČSSD], a o Rašínovu vysokou školu, kde v roce 2010 obhájila svoji magisterskou práci tehdejší náměstkyně primátora Jana Bohuňovská [ODS].

V obou případech tehdy dospěla Akreditační komise i nezávislí odborníci z jiných vysokých škol k závěru, že práce neměly být nikdy obhájeny pro svoji otřesnou úroveň. Onderkově bakalářské práci chyběl citační aparát a neměla ani potřebnou délku, zatímco v magisterské práci Bohuňovské se nacházely desítky stran textu okopírovaného z různých jiných prací a často i bez uvedení autorství, tj. s jasnými znaky plagiátorství, jak konstatoval odborník na plagiáty Jan Mach z Vysoké školy ekonomické v Praze. Práce rovněž získala od oponentky z Masarykovy univerzity známku F, tedy nedostatečně, ale přesto ji komise uznala za obhájenou! Obě zmíněné školy v následujících letech přišly o akreditaci některých oborů a Vysoká škola Karla Engliše čelila i uzavření celé pobočky v Ostravě.

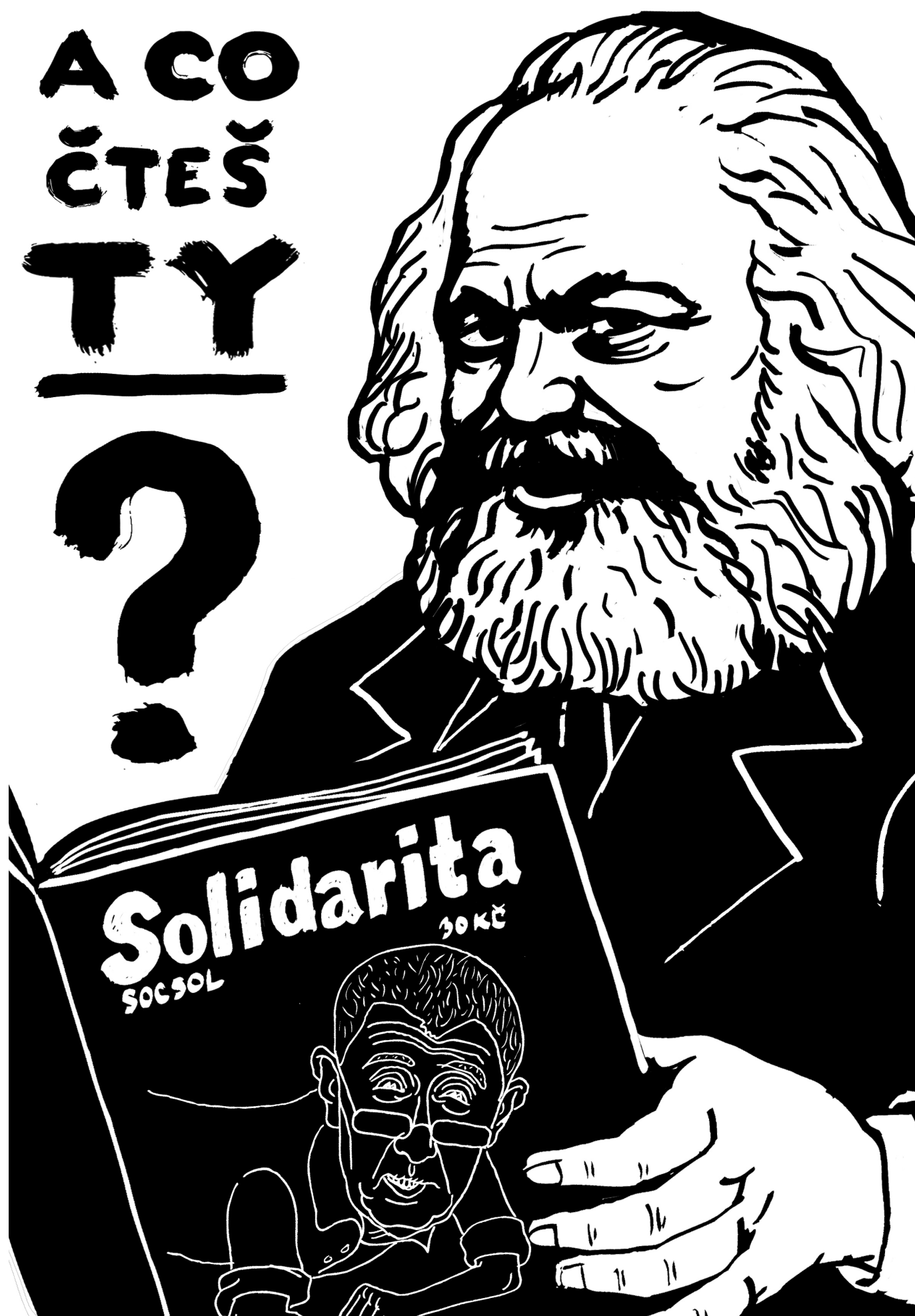
PROBLÉM KAPITALIZACE A KVANTIFIKACE VZDĚLÁVÁNÍ

O dalších kauzách z prostředí soukromých vysokých škol by bylo možné shromáždit ještě stohy empirických dokladů, ale spíše než sepisovat tuto černou kroniku by bylo dobré pokusit se alespoň o krátké zobrazení celé tragédie.

Je zjevné, že soukromé vysoké školy se v podmínkách terciárního vzdělávacího systému České republiky staly jednak průkopníky, jednak nejviditelnějšími symboly byznysu se vzděláním, resp. byznysu s vysokoškolskými tituly, který je postaven na degradaci skutečného vzdělávání a rozvoje intelektuálního potenciálu společnosti. Jejich problémy mají společnou příčinu – snahu o maximalizaci zisku ve vysokoškolském podnikání: skoro dvě třetiny soukromých

**A CO
ČTEŠ
TY**

?

V NEDĚLI 18.10. SE NA PALACKÉHO NÁMĚSTÍ V PRAZE USKUTEČNILA PÍE T

vysokých škol působí jako společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti, které mohou volně generovat zisk a vyvádět jej ze vzdělávacího systému. I v případě soukromých škol fungujících jako obecně prospěšné společnosti však často narazíme na továrnu na diplomy. Umožňování rychlostudia, najímání externistů, pedagogů na DPP a nekvalifikovaných vedoucích, letmé a nedbalé vedení prací a jejich kontrola [vedoucí k záplavě plagiování] – to vše umožňuje snižovat výrobní náklady podobně jako přidávání škrobu a sóji do párků a jogurtů snižuje náklady na výrobu potravin – a pochopitelně jejich kvalitu.

Jsme svědky dvou paralelních procesů: Na jedné straně jde o komercializaci vzdělávání – jeho komodifikaci a jeho kapitalizaci. Konzumeristický kapitalismus masové spotřeby postupně smývá z vysokoškolského a univerzitního vzdělávání jeho slupku „účtyhodnosti“ a „výjimečnosti“ a dává mu punc zboží denní potřeby. Student je chápán jako konzument určité služby, resp. nabývatel určitého certifikátu, který si jej v případě soukromých vysokých škol kupuje v očekávání jeho budoucího kapitálového zhodnocení podobně jako třeba bankovní produkt. Vysokoškolský diplom tak stojí na úrovni dluhopisu nebo listinné akcie. O tendenci kapitálu zbavovat veškeré ctihodné obory lidské činnosti jejich „svatozáře“ a nahrazovat ji bezcitným „platit hoto-vými“ ostatně hovořil již před 170 lety Komunistický manifest.

Na druhé straně jsme svědky protikladného a zároveň s procesem komercializace vzdělávání nedílně svázané-

ho procesu jeho kvantifikace, který se ale maskuje jako svůj pravý opak – starost o kvalitu vzdělávání, kde student je chápán jako produkt výrobního procesu univerzitní montážní linky. Nebylo by tedy ani správné idealizovat si činnost institucí typu Akreditační komise a jejich kontrolu nad vysokými školami. Jak ve své knize *Kapitalistický realismus* [česky vyšlo v Rybka Publishers, Praha, 2010] ukázal britský autor Mark Fisher, ve skutečnosti tyto instituce operují v kontextu dosahování kvantifikovaných cílů v systému, kde dochází k financování vysokých škol podle počtu studentů a k jejich „objektivnímu“ hodnocení podle počtu úspěšných absolventů či absolventů uplatněných na trhu práce.

Počty vysokoškoláků nebo studentů jednotlivých oborů se srovnávají v rámci nejasně stanovených kvót a o tom, že Česko v produkci vysokoškoláků stále nedosahuje cílů očekávaných neoliberální byrokracií Evropské unie, můžeme číst dnes a denně. Tento byrokratický aparát se podle Fishera zjevně v posledku více zajímá o správné vykazování dosahovaných měřitelných cílů [u nás např. RIV body] a dobrý PR než o zlepšování samotného vzdělávání a vědeckého výzkumu. Upadající reálné znalosti studentů a jejich horší studijní výsledky u zkoušek, nad nimiž západní společnosti, českou nevyjímaje, tak hořekují, paradoxně odrážejí utilizaci vzdělávacího procesu právě ke skládání zkoušek namísto hlubšího [tj. „neefektivního“] a širšího zkoumání předmětu. Kvantifikace cílů středoškolského vzdělávání v podobě až obsedantního každoročního zkoumání výsledků čes-

kých maturit názorně ukazuje pokračující šíření tohoto procesu společnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že ani veřejné vysoké školství není uchráněno od těchto procesů a byla by tedy fatální chyba stavět jej jako zdravý protipól vůči „zkaženému“ soukromému vzdělávání. Známa kauza plzeňských práv, ale třeba i nepokrytá obhajoba poslání vysokých škol jako podnikatelských přípravek a tržních aktérů z pera prorektora Ostravské univerzity doc. Cyrila Klimeše to dokazují více než jasně. Stejně tak by bylo hrubou chybou zaměřovat kritiku specificky kapitalistické konsumerizace, kapitalizace a kvantifikace vysokého školství s nářky reakcionářů nad nástupem „mediokracie“ a „přílišnou demokratizací“ vysokoškolského vzdělání, které prý nemá být pro každého [ve skutečnosti organizace vysokého školství i nižších stupňů vzdělávání ve vysoké míře reprodukuje společenské nerovnosti].

Stručně řečeno: Náš postoj by neměl klouzat po povrchu kritiky soudobé podoby vysokých škol podle kritérií Akreditační komise, ani se podávat konzervativní obhajobě „starých dobrých veřejných univerzit“, ale měl by vycházet z nesmlouvavé kritiky a odhalování kapitalistických společenských vztahů a konzistentně podporovat a oceňovat aktivity, které se jim vymykají nebo na ně útočí. Příklad na dobrovolnosti založené „Lidové univerzity“ na žižkovské Klinice – byť v malém měřítku – ukazuje, že to jde!

Nikola Čech

V září tohoto roku vznikla dobrovolnická iniciativa, jejímž cílem je pomáhat uprchlíkům, kteří přijíždějí na pražské Hlavní nádraží po propuštění z českých detenčních zařízení. Iniciativa Hlavák pomohla v nouzi již stovkám uprchlíkům dostat se dále na Západ, kam většina z nich míří. Abych sám lépe porozuměl situaci ohledně tzv. uprchlické krize, tak jsem se rozhodl, že se také zapojím. Jedna ze silných motivací byla ta, že jsem chtěl osobně zažít setkání s uprchlíky a zjistit jejich příběh a důvody odchodu z jejich domoviny. Druhá motivace byla potkat se s dobrovolníky iniciativy a zjistit, jaké jsou jejich důvody pro pomoc lidem, které neznají, jaké jsou jejich názory na současný mainstreamový diskurz a také s čím se v rámci svých služeb potýkají.

Abych čtenářům Solidarity zprostředkoval alespoň trochu z atmosféry Hlavního nádraží, tak jsme se rozhodl publikovat lehce zkrácený záznam z čtyřhodinové služby iniciativy Hlavák z diskuze s dalšími dobrovolníky. Rád bych tímto přiblížil nejen myšlenky a zážitky dobrovolníků, ale i jejich každodenní praktické fungování. Za dobu služby jsme nepotkali žádné uprchlíky, byl proto větší prostor pro diskuzi s aktivisty. Jména dobrovolníků jsou pozměněna.

S VL ZÁZN S UPRC N

Foto: Sonátská Žena s aktivistkami. Žena trpí cukrovkou, avšak za celý měsíc pobytu v detenčním zařízení nedostala jedinou dávku inzulínu, ani nebyla u lékaře. Nedostala žádnou dietní stravu, ale toleť, jako všichni ostatní. Celý měsíc tak jedla pouze suchý chléb. Aktivistkám vyprávěla o svém incidentu v lékárně, kde byla na tenější službě, a změnila cenu polícií. Celý příběh ženy, po psaní zde: www.denikneterenduncz.cz/clanek/2145-Glovanec-daroval-uprchlickum-mesto

BLÍZKÁ SETKÁNÍ S ARABSKÝM DRUHEM – JAK JEDNÉ PRACOVNÍ S MĚNY POMOCI UPRCHLÍKŮM NA HLAVNÍM NÁDRAŽÍ V PRAZE

Tomáš: Můžu se zeptat, odkud jste a co studujete?

Martina: Ano, já jsem z Prahy a studuji sociální pedagogiku.

Tomáš: A ten důvod, proč jsi tady? A pokolikáté již?

Martina: Já sem chodím asi týden. Důvod je ten, že jak se zvedla vlna odporu vůči uprchlíkům, tak jsem vůbec nevnímala, že se něco děje, ale tím, jak se mi najednou na facebooku zobrazovaly fakt nechutné věci, jsem se o toto téma začala více zajímat. Původně jsem chtěla jet pomáhat do Maďarska, potom se ten problém přesunul především do Srbska, ale neměla jsem pas, a pak mi někdo poslal link, že to jde i na Hlaváku.

Tomáš: Potkala jsi v rámci své služby nějaké migranty, nebo lépe řečeno lidi, kteří opustili své domovy?

Martina: Ano, hned první den tady byli Palestinec, Syřan, pár Afghánci, Libyjec, ...

Tomáš: Umí někdo z vás mluvit arabsky?

Natálie: Zrovna jak tady sedíme, tak ne, ale účastní se i lidé, kteří arabsky mluví. Občas jsou přímo z různých arabských komunit žijících v Praze. Například nám pomáhaly dva kluci, kteří jsou přímo ze Sýrie. Jsou to vlastně také uprchlíci, kteří utekli před válkou a žijí tady už třetí rok. To je takový zajímavý případ. Jinak je tady víc pomocníků, kteří ovládají ty jazyky.

Martina: Vždy je na telefonu někdo, kdo umí arabsky.

Natálie: Když jsme zjistili, že tady nepotkáváme jenom Syřany, tak jsme se snažili sehnat lidi, kteří ovládají další jazyky, aby se dalo případně domluvit i s Afgánci nebo s Kurdy a Peršany.

Tomáš: Jak dlouho trvá tato iniciativa pomoci uprchlíkům? Kdo a proč to začal?

Natálie: Úplně poprvé sem někdo přišel odpoledne 3. září, to byl, myslím, čtvrtek a od pondělí jsme začali fungovat v pravidelném režimu, každý den tu někdo je, střídáme se po směnách. Rozjela to Monika Horáková, která se vlastně inspirovala aktivitou Davida Macka

[KDU – ČSL], který když slyšel, že česká detenční zařízení propouští syrské rodiny, tak vyrazil na nádraží pomoci vybavit je nějakými základními potravinami na cestu. Monika se rozhodla něco podobného udělat v Praze. Vlastně to začalo jako taková ad hoc kamarádká akce. Byla založena událost na facebooku a různí známí se k tomu také začali připojovat.

Tomáš: Nyní má tato iniciativa poměrně jasnou organizační strukturu, na celý týden je víceméně jasné, kdo bude mít kdy službu od brzkého rána až do půlnoci...

Natálie: První služba se teď změnila. Ze začátku byla po čtyřech hodinách. Od čtyř od rána do osmi byla první služba. Teď jsme to posunuli až na půl pátou, protože jsme zjistili, že se tady většinou nic klíčového tak brzo ráno nekoná. Ale snažíme se nějak operativně reagovat na situace, např. jeden z vlaků do Německa odjíždí v půl páté, takže ve chvíli, kdy jsme tady před několika dny měli skupinu Afghánců, které jsme potkali večer, tak si vyložené řekli o pomoc při nástupu do vlaku. Jinak jsme tady vždy po čtyřech hodinách

**TO JE PROSTĚ ZAČAROVANÝ KRUH,
ABSURDNO. ONI JEDOU DO NĚMECKA,
ZDE JE ZASTAVÍ, VYŽENOU Z VLAKU, DAJÍ
DO DETENČNÍHO ZAŘÍZENÍ, KDE
ANI NECHTĚJÍ BÝT, TAM JIM ZABAVÍ
VŠECHNY CENNOSTI A JEŠTĚ SI ZA KAŽDÝ
DEN ÚČTUJÍ PENÍZE.**

až do půlnoci, nádraží po půlnoci zavírá a vlaky už tady nestaví. Snažíme se udržovat pravidelný systém, ale jinak nemáme nějakou pevnou organizační strukturu. Trochu si zakládáme na tom, aby byla naše iniciativa nějakým způsobem decentralizovaná, takže máme mezi sebou lidi, již mají na starosti jistou agendu v rámci zajišťování provozních záležitostí nebo jednání se správci prostoru nádraží a s magistrátem. Vše běží na dobrovolné bázi. Jsme skupina dobrovolníků, kteří sem chodí konat službu.

Tomáš: Ví o vás vedení Českých drah, popřípadě Hlavního nádraží? Máte s nimi nějakou dohodu, že zde můžete provozovat tuto službu pomoci? Jak je to s kontrolami místní ochrany, došlo již k nějakým konfliktům?

Natálie: Prostor nádraží nepatří Českým drahám, ale soukromé společnosti Grande Stacioni a my jsme s nimi v kontaktu od prvních dnů, kdy tady pomáháme. Samozřejmě v prvních chvílích, když to tady začínalo, tak to bylo trochu napínavé, protože jsme tehdy skutečně moc nevěděli jak na to. Ot té doby však naše iniciativa získala určitý společenský ohlas. Měli jsme tu takový krizový okamžik, byla zrovna sobota, takže lidé měli čas a zároveň se nevědělo, kolik uprchlíků zde projíždí, a pomáhalo tady více jak dvacet lidí. Lidé nám do toho přinesli hodně věcí, které se měli uprchlíkům rozdávat. Tehdy nás dispečink těchto prostor viděl na průmyslové kameře, a protože nevěděli úplně, co se děje, tak přišli a moc se jim nelíbilo, že zde působíme. Díky tomu, že jsme byli od začátku spojeni s Červeným křížem,

**EKONOMICKÝ MIGRANT MŮŽE BÝT
TŘEBA SLOVÁK, KTERÝ PŘIJDE DO
PRAHY KVŮLI TOMU, ŽE VE SVÉM
REGIONU NENAŠEL PRÁCI, A ZÁROVEŇ TO
MŮŽE BÝT NĚKDO, KDO UTÍKÁ Z ÚZEMÍ,
KDE JE HLADOMOR. JÁ SE SNAŽÍM
TOMUTO DĚLENÍ ZCELA VYHÝBAT,
PROTOŽE MÁM POCIT, ŽE TO JE MEDIÁLNÍ
RÉTORICKÉ KLIŠÉ, KTERÉ V DNEŠNÍ
DOBĚ NIKAM NEVEDE.**

A DALŠÍCH MĚSTECH (BRNO, OSTRAVA, ÚSTÍ NAD LABEM)

který má institucionální zázemí a už před námi vyjednával o zřízení „help pointu“, tak se nám podařilo vyjednat naše setrvávání. Nyní jsme přímo napojeni na management společnosti Grande Stacioni, který naši aktivitu vítá, a většina zaměstnanců ochrany se k nám také staví spíše přátelsky.

Tomáš: Jak probíhá setkání s migranty, nebo lépe řečeno – na koho vlastně čekáte? Oslovujete někoho aktivně, nebo čekáte, až se k vám uprchlíci přihlásí? A jak vlastně poznáte migranta nebo člověka v nouzi?

Natálie: My se snažíme chodit zejména v průběhu dne na nástupiště a sledujeme, kdo vystupuje z vlaků, které jsou pro nás klíčové. Z naší zkušenosti vyplynulo, že většinou potkáváme lidi propuštěné z českých detenčních zařízení, především ze Zastávky u Brna nebo z Vyšních Lhot. Ti lidé se různě liší, nejde úplně podat nějaký návod jak poznat uprchlíka. Často se ale dají poznat podle míry

Foto: Hosam a Abdulhadi Iba uprostřed. Hosam už je díky pomoci aktivisek a aktivistů Dražďan ve sledovaném programu. Abdulhadi a Hosam jsou z důvodu odlišných názorů na aktivitu v rámci organizace, která pomáhá uprchlíkům, z jejíhož řadů Hosam a Abdulhadi byli vyloučeni. Hosam a Abdulhadi byli vyloučeni z organizace, která pomáhá uprchlíkům, z jejíhož řadů Hosam a Abdulhadi byli vyloučeni. Hosam a Abdulhadi byli vyloučeni z organizace, která pomáhá uprchlíkům, z jejíhož řadů Hosam a Abdulhadi byli vyloučeni.

nejistoty, se kterou se tady pohybují, spousta z nich vystoupí z vlaku, je tady na nádraží poprvé a neví kam jít. To je už takové znamení, že by mohli potřebovat naši pomoc. Dalším znakem je to, jaká mají ti lidé zavazadla a jak jsou oblečení. Poměrně často mají třeba jen jeden batůžek a několik igelitových tašek. Jinak se snažíme tady sedět na nějakém viditelném místě nebo procházet prostor nádraží, aby nás lidé, které sami nerozpoznáme, mohli oslovit, což se děje poměrně často.

Tomáš: Všichni máte na sobě zavěšené cedulky, na kterých je anglicky napsané slovo „charity“ a pod ním je arabský nápis. Co na něm stojí?

Natálie: V arabštině je tam výraz, který také označuje charitu.

Tomáš: Dokážete pojmenovat nějaký rozdíl v konceptu charity na Západě a na Blízkém východě? Lze porovnat charitu židokřesťanskou a muslimskou?

S tím souvisí i to, jak jste uprchlíky přijímání?

Natálie: Označení charita jsme vymysleli trochu za pochodu. Samozřejmě by se dala naše činnost uchopit trochu jiným slovem i v západních jazycích, ale přišlo nám, že to je nejvíce internacionální výraz a že ti lidé budou alespoň rámcově vědět, o co jde, když nás uvidí. Jinak se domnívám, že alespoň v některých muslimských zemích podobné instituce také existují, koneckonců islám se hodně zakládá na pomoci potřebným, almužna je jedním z jeho pilířů. A v zemích, jako je například Sýrie nebo Írán, jsou organizace pomáhající potřebným poměrně známé.

Tomáš: Když se setkáte s uprchlíky, dokážete říct, zda se jedná o ekonomické migranty, nebo o válečné migranty, kteří si chtějí zachránit holý život, například ze Sýrie? Lze to vůbec takto dělit?

Natálie: Ta hranice je hrozně těžce uchopitelná. Když si vezmu obecně

ekonomickou migraci, tak to je strašlivě široký pojem. Ekonomický migrant může být třeba Slovák, který přijde do Prahy kvůli tomu, že ve svém regionu nenašel práci, a zároveň to může být někdo, kdo utíká z území, kde je hladomor. Já se snažím tomuto dělení zcela vyhýbat, protože mám pocit, že to je mediální rétorické klišé, které v dnešní době nikam nevede. Snažíme se být co nejvíce ohleduplní vůči lidem, které tady potkáváme, a oni nám nejsou vždy ochotni sdělovat své zážitky a důvody, proč odešli ze svých domovín. Jistým vodítkem jsou země, ze kterých uprchlíci přicházejí, u Syřanů nebo Iráčanů a Afghánců bude ten důvod odchodu poměrně jednoznačný. Tou hlavní motivací je záchrana života nebo touha žít někde, kde je mír. U Iránců, které jsme potkali, to nebude přímo útěk před válkou, ale před režimem. Měli jsme tady i pár lidí z Afriky, např. ze Somálska nebo z Mali, tam bude důvodem asi opět válka, u Ghany bych předpokládala spíše ekonomickou migraci, stejně

jako u lidí z Bangladéše. Ale jak říkám, každý člověk má svůj příběh a nevím, zda má smysl ty lidi dělit na ekonomické migranty a válečné uprchlíky.

Anežka: Já bych jen doplnila, že my tady v zásadě nerozlišujeme, kdo je kdo. Když je to někdo, kdo utíká, tak se mu snažíme pomoci. Můžeme se sice domnívat, že v Německu, kam většina uprchlíků chce, bohužel např. lidé z Ghany apod. nedostanou vízum, ale přejeme jim, aby se dostali za lepším životem, o kterém sní a za kterým jdou.

Tomáš: Podle toho, co říkáte, a vycházejete z vašich zkušeností, tak jim pomáháte dostat se někam dál? Praha, potažmo Čechy pro ně nejsou cílová stanice?

Natálie: Zatím jsme nepotkali nikoho, kdo by chtěl v České republice zůstat.

Potkali jsme lidi, kteří říkali, že uvažovali o zažádání o azyl, ale po zkušenostech z českých detenčních zařízení, kdy s nimi nebylo zacházeno zrovna přátelsky, si to rozmysleli. Drtivá většina lidí, se kterými jsme se tady setkali, skutečně chce odejít někam dál. Tím důvodem je poměrně často i to, že tam už někoho z rodiny mají, ať už v Německu nebo v jiných západních zemích, třeba ve Francii nebo v Nizozemsku. Je pochoptelné, že chtějí být ve stejné zemi jako jejich rodinní příslušníci. Dalším důvodem je zřejmě otázka nějakého uplatnění. Protože tady se vyskytuje jednak jazyková bariéra a pro Araba je asi skutečně obtížné se naučit česky, kdežto ostatní světové jazyky, třeba němčinu nebo francouzštinu, někteří z nich již na nějaké úrovni ovládají. Další věcí bude bezpochyby i to, že uprchlíci poměrně často, a zejména Syřani, se nerozhodují

o svém odchodu do Evropy, aniž by si cokoli v Evropě zjišťovali. Jelikož česká migrační politika patří k jedné z nejpřísnějších v EU, není jednoduché tady dostat ani lepší statusy pobytu, ani není jednoduché se tady potom aklimatizovat a vykonávat své původní povolání, nebo jakékoliv slušné povolání. Rozhodují se spíše podle toho, kde se budou moci nějak uplatnit a kde se jim bude žít dobře.

Anežka: Problém je také v tom, že v detenčních zařízeních dostanou pokutu za nelegální pohyb po území ČR. Ve chvíli, kdy jsou zadluženi vůči státu, ani nemohou o azyl žádat.

Natálie: Je to takový začarovaný kruh. Ti lidé se do toho dostanou, aniž by věděli, že páchají nějaký přestupek. Pak se s tím těžko něco dělá.

Foto: Spomocni aktivisteckodjel tento svysky pár do bezpečí na Západ. Pár byl 77 let, na cestě jsou smazávkou dva měsíce. Rámel čtyři dny, všichni jsou mrtví, ne však kvůli, ale kvůli volce.

Tomáš: A další potíž s aklimatizací může být například to, že diplomovaným specialistům nejsou uznány diplomy...

Natálie: Víím o jednom syrském zubaři, který tady žije již delší dobu, ale nemohl provozovat své povolání, protože mu nebyl nostrifikován diplom, chtěl si otevřít soukromou ordinaci a měl problém získat živnostenský list. Takže rok byl úplně bez práce, teď už údajně pracuje, ale nikoliv jako lékař, ale jako asistent. Tento příběh nám vyprávěl jeden z kolegů, který se tady také účastní dobrovolnických aktivit a který je ze syrské rodiny. Když o tom vyprávěl, tak si velice stěžoval na to, že jsme strašně byrokratická země. A takových problémů zde vzniká strašně moc.

Tomáš: Jakou máte představu o tom, jak dlouho tu vydržíte? Jste schopni to personálně i psychicky utáhnout?

Natálie: Ta situace je strašně nevyzpytatelná.

Anežka: Mění se to ze dne na den.

Natálie: Přesně, hodně bude záležet i na měnící se mezinárodní situaci, jak bude naloženo s rozhodnutím o kvótách, jak se tomu přizpůsobí ta která země, jakou politiku vůči uprchlíkům budou prosazovat Maďarsko, Chorvatsko a asi i Srbsko, kde skutečně počty lidí, kteří se tam dostali, se už pohybují v desítkách tisíc. My bychom tady samozřejmě chtěli být tak dlouho, dokud to bude potřeba. Parametry naší činnosti budou asi hodně vyplývat z toho, jak moc se nám podaří udržet nějaké personální zázemí, a jelikož se blíží poměrně nepříznivé období co se týče počasí, tak bude asi dost záležet i na tom, jak moc se nám podaří vyjednat nějaké technické zázemí tady

na nádraží. Jednání o tom, že bychom tady mohli mít časem pevné stanoviště, již probíhají. Mnoho věcí by nám to usnadnilo.

Anežka: V současné době máme i kontakty v Drážďanech, zrovna včera jsme tam byli s jednou další dobrovolnicí. Měli jsme tam audienci u uprchlické rady. Takže se vydáváme i tímto směrem, abychom věděli, kam ty lidi posíláme, co tam s nimi bude, navštívili jsme i tamější uprchlická zařízení. Chceme vědět, na co je připravit, chceme mít možnost jim poskytnout jakýsi základní balíček informací a mít i kontakt na někoho, kdo je třeba může v Německu vyzvednout, nebo na někoho, koho mohou kontaktovat, když se dostanou do uprchlického tábora, kdo jim je schopen např. přinést teplé oblečení. Dnes se zrovna řešilo, že se jedné dobrovolnici ozvali lidé,

Foto: Osmičlenný Ali ulečel z aktivistek doma. Nyní je již v táboře v Lipsku se svým bratrem. Obasí nejvíce je, aby se co nejdříve mohli setkat se svými rodiči a těmi dalšími sourozenci, kteří jsou zprávy, že jsou v Německu. Ali a jeho bratr se v táboře učí říkat v češtině, aby mohli být chytřejší sudovat medicínu.

kteří jsme posílali od Německa, s tím, že se dostali do uprchlického tábora v Drážďanech a že je to tam mnohem lepší než v českých uprchlických táborech. O čemž jsme se přesvědčili i včera.

Tomáš: V čem je rozdíl mezi českými a Německými uprchlickými či detenčními zařízeními?

Anežka: Nám tedy nebyl umožněn přístup do toho německého tábora, ale první věc, které si člověk i tak všimne, je ta, že tam nejsou žiletkové ploty jako u nás. V Čechách je navíc spoutávají, a tak nám často říkávají, že to není uprchlický tábor, ale vězení. Lidé, s nimiž se setkáme, popisují, že byli uvězněni. V Německu je umístěn do tábora a potřebují zjistit identitu. Potom probíhá azylové řízení. Ale mám takový pocit, že už po pár dnech, až se zjistí identita, už mohou volně vycházet, jen nesmí jít dál než asi 30 km od místa detenčního zařízení. Děti si mohou venku hrát, mají dostatek jídla.

Tomáš: Každý uprchlík má podle OSN a závazků ČR právo na potraviny v dostatečném množství a dostatečné nutriční hodnotě. To je jeden ze základů. Jak to funguje doopravdy?

Natálie: Uprchlická zařízení se mezi sebou hodně liší. Pro nás jsou klíčová Zastávka u Brna, Vyšší Lhoty a Bělá. Největší problém způsobuje zařízení ve Lhotách, které je koncipováno jako zařízení s přísnějším režimem pro problémové nebo potenciálně problémové žadatele o azyl nebo uprchlíky. Z našich informací skutečně vyplývá, že je tam takový vězeňský režim. Dostávají se k nám stížnosti ohledně podmínek. V Bělé je podle našich informací situace hodně vzdálená ideálu, lidé si stěžují na kvalitu jídla a třeba na to, že se k nim nedostávají dary, jež jim vozí různé charitativní a jiné organizace. Zároveň je tam shromážděno více lidí, než by odpovídalo kapacitě zařízení, takže dochází k různým nepříjemným incidentům, že si třeba jídlo nebo jiné věci kradou. O něco lepší je situace v Zastávce u Brna. Lidé, kteří přicházejí odtamtud, si úplně nestěžovali na podmínky, říkali, že jim to přišlo v pořádku. Stěžovali si ale na omezení svobody pohybu a přísunu informací. Kapacitně je objekt rovněž přetížen.

Tomáš: Vyskytují se při vašich službách nějaké konflikty, ať již ze strany uprchlíků, nebo Čechů?

Anežka: Já se spíš bojím těch „slušných Čechů“ než uprchlíků. Často mi nahánějí větší strach.

Martina: Dochází zde ke slovnímu napadání ze strany xenofobních Čechů.

Anežka: Říkají, ať nám zabijí rodinu, podřežou nás, ať nás znásilní, okradou.

Martina: To mi žádný uprchlík ještě neřekl.

Anežka: Zrovna včera se stalo kolegům, že tu byli nějakí fotbaloví fanoušci – občas se stává, že tady projdou, když jedou na nějaký zápas. Vždycky nám nadávají, že jsme „vlastizrádci“, „píči“, „muslimské děvky“ atd. Ale včera prý začali dokonce i kopat do věcí, rozkopali tady tašky s jídlem atd.

Natálie: Kvůli tomu jsme se přesunuli sem, pod kamery. Řešili jsme to s ochrankou, která sem dorazila, tady na nás vidí a mohou zakročit.

Tomáš: Natálie, ty jsi vlastně původem z Polska?

Foto: Třináctičlenná syrská rodina čekající na vlak do Berlína.

na Zakarpatské Rusi, kde to národnostně bylo vždycky velice zajímavé, hodně smíšené. Takže bych řekla, že česká národnostní jednotka je také trošičku mýtus. Ostatně jako všude ve střední Evropě. Já to tak vnímám. Mám pocit, že Slováci tohle prožívají velice podobně a Poláci také. V těchto zemích směřovalo historicky národnostní složení k multikulturalitě než k nějaké etnické a kulturní monolitnosti.

Tomáš: Kromě toho, že tady asistujete, překvapilo mne, když si říkala, že máte celkem velkou síť lidí, kteří jsou ochotni ubytovat uprchlíky. Kolik jich je a jak to funguje?

Martina: Já nemám úplně přehled o počtu, protože jsme se rozhodli, že nabídky bude shromažďovat pouze jedna naše kolegyně, a vzhledem k tomu, že jsou tam citlivé osobní údaje, už je nepředáváme dál. Máme jednu otevřenou skupinu na facebooku, kde se může přihlásit kdokoli, a řekla bych, že není den, kdy by někdo nenabídl ubytování. Jsou to velice různí lidé. Z těch, které přímo znám, že už někoho ubytovali, nebo se přihlásili, že by je rádi ubytovali, jsou to poměrně často Pražáci, kteří jsou často sami už někde angažováni. Lidé, kteří nám píšou, jsou většinou generace úplně jiná než dobrovolníci tady. Často se jedná o rodiny, píší nám i lidé mimo Prahu, z malých měst, a nabízejí nějaký prostor. Často mi je líto, když jim musíme odpovídat, že potřebujeme nejčastěji ubytování na jednu noc, na pár hodin, protože lidé nabízejí ubytování pro uprchlíky klidně i na několik měsíců.

Natálie: Narodila jsem se v Polsku.

Tomáš: Od kolika let žiješ v Čechách?

Natálie: Od svých 18 let.

Tomáš: A vy ostatní jste se narodili v Čechách?

Anežka: Ano...mám nějaké židovské předky, ale nejsem schopna to říci přesně. Jsem z Prahy.

Tomáš: Každopádně česká identita je poněkud mýtus, že bychom tu existovali jen tak úplně sami pro sebe...

Natálie: Já mám pocit, že Češi svou historickou zkušenost s multikulturalitou v podstatě vytěsnili. Například národnostní složení za první republiky – to byl multikulturní stát. Současně znám strašně moc potomků sudetských Němců, kteří tady žili, byli to lidé z německou identitou, žili tady odjakživa a jejich potomci tady zůstali. Akorát samozřejmě po druhé světové válce bylo pro řadu z nich těžké se k této identitě přiznávat a kultivovat ji, byť to byli lidé, kteří rozhodně nebyli nijak spojeni s nacistickým režimem, ba naopak proti fašismu a nacismu bojovali. Rovněž zde žije mnoho lidí, kteří mají předky někde

Tomáš: Takže většina uprchlíků chce Českou republiku opustit co nejdříve?

Natálie: Někdy je to až extrém, jak rychle chtějí do Německa. Občas tu někoho potkáme těsně před půlnocí a je hrozně těžké mu vysvětlit, že do Německa dnes už nic nepojede, a že je nesmysl se tam zkoušet dostat českým taxikem, což jsem řešila před pár dny. Mnoho z nich chce mít v ruce jízdenku do Německa co nejdříve.

Anežka: Je to ale spojené s tím, že po zkušenostech z detenčních zařízení i přes to, že jim přijdeme moc milí a sna-

Foto: Systém dělíve vlaku

Foto: Systém dělí na Havířské nábřeží

KOLIKRÁT JSOU PROPUŠTĚNI BEZ PENĚZ I PŘES TO, ŽE S SEBOU MĚLI VĚTŠÍ FINANČNÍ OBNOS. JE JIM TO ODEČTENO JAKO POPLATEK ZA POBYT V TÁBOŘE. JEDEN AFGHÁNEC, KTERÉMU JSME TADY POMÁHALI, ŘÍKAL, ŽE MU TY PENÍZE, KTERÉ S SEBOU MĚL, COŽ BYLO NĚJAKÝCH ČTYŘI STA EUR, JEDNODU- ŠE VYNDALI Z KAPSY A VZALI.

Žíme se je přesvědčovat, že jsme tady pro ně, aby se nás nebáli. Oni si však nejsou jistí, i když se chováme hezky, že nám můžou věřit. Jedni Kurdové nám říkali: „czech people are good, but czech police isn't good.“ Oni např. více věří kolegyni, co s nimi mluví arabsky a je starší než my. Mají jiné vnímání žen, což mi říkala jedna známá, jež žila v Alžírsku – ve chvíli, kdy je žena matkou, mají k ní větší respekt, a jakmile je trochu starší, kolem padesáti, ten respekt je rovněž mnohem vyšší.

Natálie: Mohu z vlastní zkušenosti potvrdit respekt vůči starším ženám. Zažila jsem situace, kde až kolegyni, která měla miminko v šátku, se podařilo navázat kontakt s jednou rodinou, která se s nikým jiným nechtěla bavit. To, že jsme tady byli s dětmi, posilovalo zjevně naši důvěryhodnost. Potom samozřejmě pokud s námi jsou mluvčí, zejména rodilí mluvčí, je to také, mám pocit, hrozně velká výhoda.

Ale jinak bývají lidé hodně nedůvěřiví vzhledem ke zkušenostem, které zde zažili. Často se moc neorientují ve svém statusu, který mají po tom, co je propustí. Dokumenty, které dostanou, jsou v češtině, takže oni vlastně nevědí, co tam všechno je. Bojí se, že je zas seberou, že je zas budou zdržovat. A když vidí nás, tak si mohou myslet, že jsme nějakým způsobem propojeni s cizineckou policií a že jim budeme dělat obstrukce.

Martina: Je zajímavé, že dokumenty z detenčních zařízení, které jsou třeba i podepsané, nejsou v češtině.

Anežka: Já myslím, že jen zřídkakdy mají možnost překladu a že by měli mít nárok na překlad do vlastního jazyka. Oni vůbec nevědí, co s tím – pokud tam mají pokutu, nemůžou žádat o azyl. A často mluví špatně anglicky, takže s tím mají problémy.

Natálie: To je bohužel z mých zkušeností obecně problém i u ostatních úřadů, které se zabývají migranty – když jsem chodila na cizineckou policii nebo na odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, což jsou instituce, které řeší řádné žádosti o pobyt, tak se úřednice u přepážek s každým zásadně baví česky. Občas jsou klienti prozíraví, tak si s sebou vezmou někoho, kdo jim dokáže překládat. Ale často nikoho nemají, skutečně se nedokážou domluvit a drtví většina formulářů je navíc pouze v českém jazyce. Mně se stalo, když jsem řešila nějaké své záležitosti právě na odboru migrační a azylové politiky, že za mnou přišel nějaký pán z Nigérie, abych mu přeložila formulář. Snažila jsem se mu to přeložit a za chvíli za mnou přišel další, když viděl, že to překládám tomu jinému pánovi. Je to obrovský problém.

Tomáš: Naše úřady neposkytují nějaký základní překlad?

Natálie: Často ne. Nejsem si jistá, nakolik u těch jednání v detenčních zařízeních, ale existuje interpretace zákona, že úředním jazykem je čeština, popřípadě může jím být i slovenština nebo jazyk nějaké národnostní menšiny. Takže komunikace musí probíhat česky. To, že nejsou k dispozici žádní tlumočníci, je samozřejmě velký problém. Aby si každý sám sháněl tlumočnicka bez záruky, že to bude člověk, který mu to dokáže přeložit správně, je podle mě poměrně nehorázné. Opět jsme u toho, že na první pohled Česká republika skutečně nemusí působit na tyto lidi jako nějaká vůči cizincům přátelská země. Jeden Palestinec se se mnou krátce bavil a říkal, že ve zdejší muslimské komunitě je mnoho lidí, kteří přišli z jiných zemí, a že vesměs zkušenosti, které si sdělují, jsou hrozně špatné. Mají pocit, že jak v těch uprchlických zařízeních, tak třeba na cizinecké policii se s nimi jedná nepřijemným, agresivním způsobem, cítí všude jakýsi nádech rasistické atmosféry.

Anežka: Ti lidé, kteří se zde ocitají, často vůbec nevědí, že musí jet přes Česko, a pak je to hrozně překvapí, že je vytáhnou z vlaku, ačkoliv oni chtějí pokračovat do Německa. To je prostě začarovaný kruh, absurdno. Oni jedou do Německa, zde je zastaví, vyženou z vlaku, dají do detenčního zařízení, kde ani nechtějí být, tam jim zabaví všechny cennosti a ještě si za každý den účtují peníze.

Tomáš: Takže uprchlíci v detenčních zařízeních ještě platí za pobyt?

Anežka: V podstatě platí za to, že tady nechtějí být.

Natálie: A platí často způsobem, že jim jsou ve chvíli, kdy tam přijedou, zabaveny peníze a ten pobyt je tak nějak vypočítaný z rezerv, které měli u sebe. Kolikrát jsou propuštěni bez peněz i přes to, že s sebou měli větší finanční obnos. Je jim to odečteno jako poplatek za pobyt v táboře. Nikdo jim nic nevysvětluje, takže mají velmi často pocit, že byli úplně obyčejně okradeni. Jeden Afghánec, kterému jsme tady pomáhali, říkal, že mu ty peníze, které s sebou měl, což bylo nějakých čtyři sta eur, jednoduše vyndali z kapsy a vzali.

Anežka: Jeden Syřan, co tu byl minulý týden, taky říkal, že když přijel do Evropy, měl 750 euro, a oni je propouštějí se čtyřmi stovkami. Čtyři stovky jim dají na vlak...

Tomáš: Takže v táborech jim dají nějaký obnos...

Anežka: Ano, ale pouze čtyři stovky.

Tomáš: Čtyři sta eur?

Anežka: Ne, českých korun. Takže se za ně dostanou např. z Ostravy do Prahy. A mají příkaz opustit zemi do pěti, deseti dnů, měsíce, každý to má jinak. Většinou si je tam nechávají třeba i tři měsíce. Často se setkáváme s lidmi, kteří jsou v táboře zavřeni tři měsíce. To je hned pětadvacet tisíc za pobyt. To bývají jejich poslední úspory.

Natálie: Navíc částka za pobyt v táboře je stejná pro každou osobu. Pokud je tam rodina s dětmi, za každého platí, včetně dětí, stejnou částku.

Co se týče otázky dětí, existuje obrovský rozdíl mezi jednotlivými zařízeními. Z mých informací vyplývá, že v Zastávce u Brna je to více v pohodě, že tam chodí i sociální pracovníci pomáhat s dětmi, je tam dokonce něco na způsob školy, kde mají děti nějak uspořádaný den. V Bělé údajně tohle úplně chybí. Přijde mi šílený, že to v podstatě záleží jenom na štěstí dané rodiny nebo člověka, kam se zrovna dostane. Může se dostat do zařízení, kde je to relativně v pořádku, nebo se může dostat do Bělé, kde jsou podmínky úplně hrozné. Jak vím, tak i s umisťováním lidí ve Vyšních Lhotách to není úplně tak, že by se tam skutečně dostávali pouze problémoví lidé. Často to bývá tak, že jde o dospělé muže, kteří se tak nějak nezdaří.

Anežka: Oni je i přesouvají ze zařízení do zařízení. Byl zde jeden Syřan, ten říkal, že byl nejprve v Bělé, pak ve Vyšních Lhotách, pak zase v Bělé. Což pro ně působí rovněž zmatečně.

Natálie: Rovněž je problém, že se rozdělují kolikrát rodiny, které utíkají spolu. A potom je velmi problematický systém propouštění z uprchlických táborů, i když je rodina spolu, tak např. pustí manžela dřív než manželku. Vlastně nevím, na-

KOLIKRÁT SE NASTUPOVÁNÍ DO AUTOBUSŮ KONALO ÚPLNĚ CHAOTICKÝM ZPŮSOBEM, PROSTĚ PŘIJEL AUTOBUS A KDO BYL ZROVNA PO RUCE, TAK TAM NASTOUPIL, A KDO NECHTĚL JET, BYL TAM NAHNÁN. TÍMTO ZPŮSOBEM SE ROZDĚLILO MNOHO RODIN.

kolik je v tom nějaký systém, nakolik je to naopak důsledek kapacitních důvodů, nebo prostě jen není ochota to dělat systematickým způsobem. Ale děje se to a samozřejmě se to potom velice těžce řeší. Potkáváme zde lidi, kteří mají příkaz opustit Českou republiku, ale zároveň čekají na někoho, kdo ještě pobývá v nějakém detenčním zařízení, a vůbec nevědí, kdy ten člověk bude propuštěn, přestože to je rodinný příslušník.

Anežka: Občas volají nám – „hele, nepřišel náhodou brácha?“ My se to snažíme tady nějakým způsobem procházet, hledat, aby nám nikdo neproklouzl, ale setkáváme se i s lidmi, kteří tady třeba dva dny spali v parku, než je někdo oslovil, jelikož nebyli nalezeni dřív. To je jedna z hlavních věcí, o kterou bychom se měli snažit – aby ty rodiny zůstávaly pohromadě, nebo aby se nějakým způsobem znovu shledali. Můj názor je ten, že ve chvíli kdy prchám před válkou ze své země, to jediné, co mi zůstane, je moje rodina, moji blízcí. Většinou je umisťování uprchlíků počítačově generované – když někdo přijede, tak se zadají do počítače jeho údaje a vygeneruje se, že půjde např. do Frankfurtu, přestože má bratra např. v Mnichově. To je úplně hrozné.

Natálie: Zejména u lidí, kteří třeba nemají kompletní doklady a byli nějak rozděleni v průběhu cesty, což se může běžně stát, když jste v nějakých trochu překerních podmínkách, bývá problém. Víam od kamarádky, která jeden víkend pomáhala v Maďarsku v Röszke, že tam byl tábor, který byl skutečně jenom pře-

chodný, a lidé byli odvázeni autobusy dál, ale některé z nich odvezli do detenčních zařízení v Maďarsku a některé na rakouské hranice. Kamarádka to popisovala tak, že kolikrát se nastupování do autobusů konalo úplně chaotickým způsobem, prostě přijel autobus a kdo byl zrovna po ruce, tak tam nastoupil, a kdo nechtěl jet, byl tam nahnán. Tímto způsobem se rozdělilo mnoho rodin.

Ti lidé vůbec nic nevěděli. Nevěděli ani, kam jejich rodinní příslušníci odjeli. Jestli odjeli do nějakého uprchlického tábora v Maďarsku, nebo dál do zahraničí. Vůbec nic.

Mám pocit, že je to velký humanitární problém, který nám možná ještě ani nedochází, ale ty rodiny se budou hledat hrozně dlouho a to slučování i s ohledem na to, jak funguje tato migrační agenda, nebude snadné.

Tomáš: Máte tady připravené pro uprchlíky nějaké jídlo?

Natálie: Ano, máme řádné zásoby, ale lidé většinou jídlo nechtějí. Ti, co jezdí z táborů, tam dostanou jídlo na cestu. Ti, co tady přespávají, si pak něco vezmou.

Anežka: Ale oni jsou taky hodně skromní. My jim stále něco nabízíme a oni jsou vděční za každé vlídné slovo. Skoro jim to musíme nutit.

Natálie: Mně se zase přihodilo, že mi ukazovali celý pytel jídla, co si vzali z tábora. Říkali vyloženě něco na způsob: „Jídlo

nám na cestu dali, ale nedali nám peníze na jízdenku.“

Anežka: Také sem chodí lidé, co přinesou tašku jídla pro uprchlíky. To je hezké.

Martina: Jednou přišel malý chlapec s tatínkem. Tatínek mu říká – a co jsi přinesl? A on přinesl šedesát korun ze svojí kasičky a ještě plyšáka pro nějaké dítě z tábora. Já jsem brečela. To bylo super.

Tomáš: Český chlapec?

Anežka: Ano, tatínek tady nechal celou tašku věcí, teplé oblečení, dal nám tisíc korun na lístky a chlapec přinesl šedesát korun ze své kasičky. Nebo holky říkaly, že jim jeden bezdomovec nabízel peníze pro uprchlíky. Říkali, že si to ani nechtěli vzít.. Často se setkáváme s lidmi, kteří přispívají i z toho mála, co mají.

Tomáš: Víte, jaké profese mají ti lidé, které jste potkali?

Natálie: Tak různě. Ti, u kterých vím o nějakých profesích – úplně první den tady

byla obrovská rodina ze Sýrie, kde otec byl řidič. Pak tady byli nějakí lidé, kteří říkali, že jsou vysokoškoláci, že dělali ve státní správě. Byl tady Íránec, který byl novinář. Je to různé.

Anežka: Student práv tu také byl.

Martina: Pak jeden, co dělal v reklamce.

Anežka: Z toho studenta práv byla Martina úplně nadšená, říkala: „To bych o něm vůbec neřekla, vypadá prostě jako hipster největší...“ Už se nám taky stalo, že si vůbec nejsme u někoho jistí a říkáme si: „je to bezdák, hipster nebo uprchlík?“ (smích). „Bezďák“ samozřejmě bez negativní konotace.

Redakčně kráceno.

Celý záznam si budete moci již brzy přečíst na našem webu www.socsol.cz

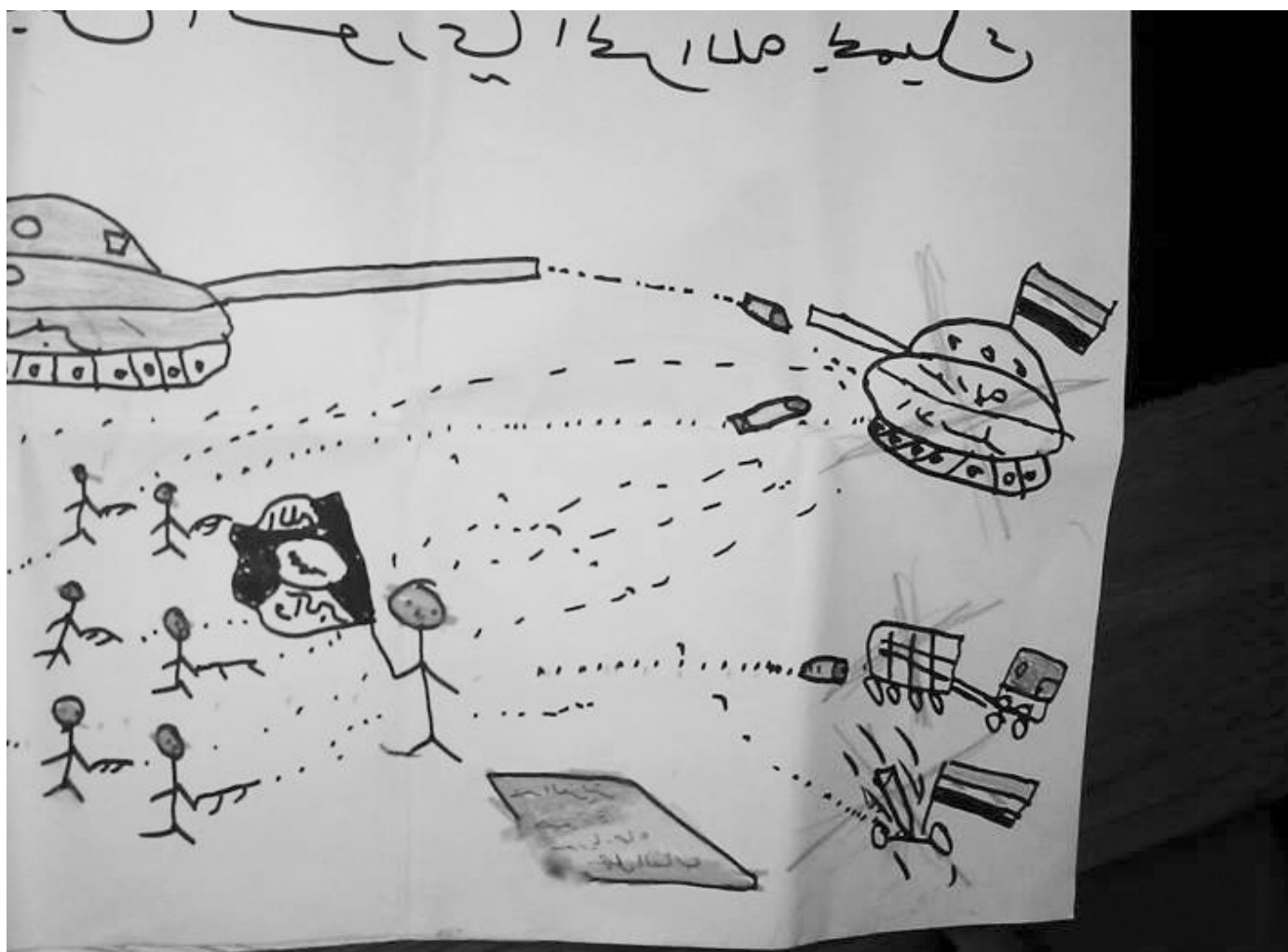

Foto: Kresbysynského dítěte z detenčního zařízení v Běle pod Bezdězem

MEZI DVĚMA OH

Foto: Adam Bahar

V diktaturách, kde jen stěží může být člověk hrdý na svůj život a kde je domácí bohatství vlastněno a kontrolováno vládnoucí klikou, musí mladá generace vydržet dusivou atmosféru systematického útlaku kvůli pouhé kritice režimu.

Tváří v tvář nezaměstnanosti a nedostatku svobody vyjadřování budou utlačováni mladí lidé

využívat legální a ilegální emigrace, nalákání prázdnými slogany zahraničních médií o svobodě a spravedlnosti. Píšu tato slova ze své osobní zkušenosti jakožto ilegální súdánský imigrant v Evropě, který dostal tvrdou lekci, že ilegální imigrace není odpovědí – tedy pokud vás rovnou nespolkne Středozemní moře.

Moje sny o lepším životě plném hojnosti se vypařily hned, jakmile jsem přistál na starém kontinentě, kde mě čekal skutečný zápas. Svoboda a lidská práva, tolik vychvalovaná médii, jsou jen pro Evropany. Například Německo vynucuje zákon, které je stejný jako Closed District Ordinance Act, zákon zavedený britskou koloniální správou v Súdánu, jenž zaváděl přísná omezení na vydávání pasů a povolení na cestu mezi Severním a Jižním Súdánem. Žadatelé o azyl

jsou nuceni zůstat ve státě, který je jim přidělen. Tento zákon jde proti všem mezinárodním a humanitárním dohodám a je doprovázen dalšími dusivými regulacemi, jako je požadavek na získání trvalého pobytu, což může trvat roky, ještě předtím, než se přihlásíte do školy nebo do práce. Žadatelé o azyl protestují v Německu už roky, aby byla dodržována práva dojednaná v mezinárodních a lidskoprávních úmluvách a odpíraná místními vládnoucími třídami. Ty získávají hlasy voličů, kteří jsou přesvědčeni, že žadatelé o azyl přicházejí ujídat z jejich misky, nebo si v parlamentních koalicích hýčkají konkrétní strany s bezostyšně rasistickou politikou vůči azylantům a islámu. V Evropě jde o peníze, a nejvíce v Německu: kapitalistická centra moci ovlivňují všechny aspekty života v této zemi, včetně záležitostí žadatelů o azyl. Kvůli tomu demonstrovaly stovky žadatelů o azyl proti německým a evropským azylovým zákonům na akcích, jako byl v roce 2013 rozebraný protestní kemp. Zkrátka ve světě, kde hanebné politické a ekonomické zájmy diktují pravidla, boj za lepší život musí pokračovat. Ilegální imigrace jako poslední způsob, jak uniknout před brutálními diktátory, je extrémně drahá, jak jsem zjistil.

Neokolonialismus využívá dokola omílaných pojmů svobody, demokracie a lidských práv v zájmu Evropy a diktatur, které jí poskytnou tamní nerostné bohatství. Vlády se předvádějí v používání módních slov jako demokracie nebo lidská práva jen proto, aby potěšily diktátory a ti jim zajistili přísun surovin a bohatství. Kolonizační strategie, jež má své kořeny v Berlíně v roce 1884 a která usiluje o rozdělení Afriky na státekky, jež jsou spravovány, nebo lépe řečeno, zneužívány ve prospěch Evropy a USA, stále platí. Rozdíl je v tom, že je uplatňována skrze rozpoutávání válek a prodej zbraní. Je to prosté. Německo je jedním z největších producentů zbraní a vo-

jenského vybavení na světě, takže je logické, že chce tyto zbraně a vybavení prodat. To také ale znamená, že je třeba, aby se v Africe vedly války. Jediným řešením je radikální revoluce ve všech ohledech. Lidstvo nikdy nedosáhne svobody, dokud nebude poražen kapitalismus a boháči nepřestanou řídit osud světa. Revoluce začíná svržením všech diktátorů, kteří se nezákonně domlouvají s pseudodemokratickými vládami Západu na pokračujícím zneužívání přírodních zdrojů a udržení si své moci.

Adam Bahar

Autor je politický aktivista ze Súdánu, který nyní žije v Německu. Je aktivní v hnutí uprchlíků v Berlíně.

Text byl součástí materiálů k instalaci německého pavilonu na letošním Benátském bienále.

Originál naleznete na: <http://africasacountry.com/2015/03/between-two-fires-a-migrants-fight-for-a-place-in-germany/>

Přeložil Jan Májiček

ŘECKO: BOJ POKRAČUJE

Volby z 20. září daly znovu vzniknout koalici stran Syriza a ANEL. Stalo se tak navzdory průzkumům před volbami i očekávání části komentátorů. Jenže Syriza už není stejnou stranou, jakou byla ve volbách v lednu, které ji poprvé přivedly k moci.

Naděje, které do ní byly vkládány, se mohou změnit na rezignaci. Mohou se však stát i zdrojem poučení pro budoucnost. Boj totiž nekončí, protože krutá úsporná opatření budí i nadále odpor zdola, bez ohledu na to, kdo vládne.

KONEC ILUZÍ

Syriza volby vyhrála, ale už ne na stejném základě jako v lednu. Tehdy byla hlasem lidu, který požadoval okamžité ukončení politiky škrtů, odmítnutí vměšování ze strany tzv. Trojky a zrušení neúnosného dluhu.

Tentokrát ale nemohla Syriza vést důvěryhodnou kampaň proti škrtům a „institucím“ [jak se nově Trojce říká]. Tsipras totiž v červenci podepsal dohodu, která na Řeky uvalila nové a zatím nejtvrdší škrt. Učinil tak i přes jednoznačný lidový mandát, který získal v referendu pár dní předtím. Tehdy řeklo 61 % občanů jasné „ne“ novému úspornému balíku. Stalo se tak navzdory hysterické kampani většiny médií a politických stran, které tvrdily, že „ne“ znamená vystoupení z eurozóny a ekonomickou sebevraždu. Přesto Tsipras tento mandát zahodil, což se nedá nazvat jinak než zradou. Nebyla to však zrada téměř dábelská, jak psal Jakub Horňáček na A2larmu. Vycházela z protikladů, které v sobě Syriza obsahovala už od samého počátku. Přínejmenším to byla zrada Soluňského programu, který vyhlásil konec úsporných opatření a na jehož základě Syriza v lednu tohoto roku volby vyhrála. Jednalo se o opuštění politických slibů, které dala, ve prospěch jejich pravého opaku. V tomto smyslu před nebezpečím zrady varovala celá antikapitalistická levice, jen co utichl jásot nad výsledkem lednových voleb.

První jasné příznaky politiky přizpůsobování se – zrady, chcete-li – se začaly objevovat velice brzy, a sice když Syrizou vedená vláda přijala už 20. února podmínky eurozóny a podřídila se plánu „institucí“ na realizaci „Master Financial Assistance Facility Agreement“ [MFAFA, přejmenované Memorandum o porozumění]. V rámci dohody měla být všechna další opatření schvalována věřiteli a součástí MFAFA byly i zásadní neoliberální reformy trhu práce a důchodového systému. Už tyto kroky šly přímo proti Soluňskému programu, který počítal s postupným zvyšováním důchodů. Stejně tak plán na návrat k ochraně pracovních míst do stavu před přijatými memorandy byl v nenávratnu. Na této politice se ještě podílel Janis Varufakis, ačkoliv podle informací,

kteří nyní sám poskytuje, několikrát upozorňoval na nutnost mít plán B.

Druhým klíčovým okamžikem, který mohl rozetnout onu protikladnou povahu Syrize, bylo referendum z června. Jeho výsledek byl ohromný, a to i přes sjednocenou snahu drtivé většiny médií a opozičních politických stran, od kterých znělo „hlasovat ‚ne‘ znamená odejít z eurozóny,“ „kdo je pro ne, je proti Evropě“ atp. Přesto hlasovalo na 61 % lidí pro „ne“. Bylo to „ne“ dohody, která se měla připravovat od onoho 20. února, ve skutečnosti však byla jasná celou dobu.

Pokud bychom mohli chápat první rozporuplné kroky a postoje Syrize jako výsledek [bohužel klíčové] iluze a víry v „Evropu“ a „evropské partnery“, která se projevila i v jejím programu [trvání na zachování eura jakožto řecké měny], byly Tsiprasovy následné kroky vyloženou zradou. Referendum se totiž vůbec nemuselo konat, protože jeho výsledek dnes už znovuzvolený řecký premiér prostě ignoroval. Místo toho odvolal Varufakise, kterému pak dokonce chvíli hrozilo trestní stíhání za „vlastizradu“. Varufakis totiž v rámci opožděné, ale přece jen započaté přípravy na opuštění eurozóny pracoval na zavedení paralelního systému plateb.

Rekonstrukce vlády, díky níž opustili ministerská křesla všichni zástupci levice v rámci Syrize, byla dalším Tsiprasovým krokem k postupné izolaci Levé platformy. Bleskurychlé vyhlášení voleb v nejbližším možném termínu a vyloučení všech levicových členů z kandidátních listin bezprostředně následovalo. Pokus nahromaděnou energii z referenda a vztek z jeho pošlapání přetavit ve volební výsledek se nevydařil. Lidová jednota, spojení členů Levé platformy, kteří opustili Syrizu, a menších levicových organizací, se v narychlo svolaných volbách z 20. září neprosadila a zůstala těsně před hranicemi parlamentu.

POUČENÍ

Lidová jednota se ve svém programu posunula v zásadní otázce vystoupení z eurozóny a znárodnění bank více doleva od Syrize. Jakkoliv je to pozitivní posun, co zůstává nezodpovězeno, je strategická otázka: Kdo bude kontrolovat ony znárodněné banky? Je dohled budoucí progresivní vlády dostatečný?

Budou řečtí kapitalisté znenadání spolupracovat? Měli bychom se připravit na „mírové soužití“ s kapitálem, nebo bychom se měli raději připravit na střet s ním, na boj s odlivem kapitálu tak, jak to zmiňuje např. ekonomický mluvčí Lidové jednoty Costas Lapavitsas?

Lidová jednota tuto otázku odsouvá nebo ji nechává zabalenou v obecných prohlášeních o pokrokovém přístupu ke státu. Genetický kód Syrize v ní však stále zůstává a v jeho středu pak odmítnutí revoluční přeměny společnosti. Syriza vždy pohrdlivě mluvila o tzv. „druhém návratu“. Tím měli její představitelé v čele s Tsiprasem na mysli druhý návrat socialismu. „Pokud máme přijmout jako fakt, že jedinou nadějí je druhý návrat socialismu, pak skončíme tím, že budeme do konce života na tento návrat čekat,“ říkali často.

Ti, kdo jsou netrpěliví a odmítají naději spojit se svržením systému, který nás vši naděje zbavuje, začnou hledat „realističtější“ řešení, kompromisy s existující strukturou společnosti. Právě na tomto pozadí se pak odehraje racionální rozhodnutí o tom, že je lepší žádat po lidech další oběti, než riskovat střet s těmi, kteří kontrolují kapitál a po nichž je těžké něco žádat, nebo si to na nich dokonce vymoci. Tato „realističnost“ byla hlavním problémem Syrize.

STRATEGIE

Vrací se opět otázka povahy reformismu, jakkoli v podobě Lidové jednoty zradikalizovaného. Reformismus totiž podřizuje politickou perspektivu hnutí pracujících potenciálnímu volebnímu úspěchu. Levicová vláda u moci zaprvé demobilizuje velkou část hnutí, protože teď přece „vládnou naši“, takže není třeba organizovat demonstrace a stávky. Zadruhé stále více otupuje ostří svého programu, protože důsledný program přináší střet, nestabilitu a „komplikace“, a nikoliv hlasy.

Pokud bychom sáhli po příkladu z revoluční historie, jednou ukázkou může být Leninova analýza fungování státu a slepé uličky, do které se může levicová vláda dostat. Místo touhy po ministerských křeslech navrhoval Lenin, aby politických cílů bylo dosaženo pomocí sil zdola. Nenavrhoval vojákům, aby vložili své naděje do mírové iniciativy vlády, ale aby sesadili své velitele a zvolili si

Foto: Shromáždění leické antikapitalistické strany ANTARSYA

vlastní. Rolníkům neradil, aby čekali, až nějaká pokroková vláda přijme zákon o pozemkové reformě, ale aby organizovaně zabírali půdu velkostatkářů. Dělníkům, kteří požadovali osmihodinový pracovní den a museli čelit odstávkám, které nařídili kapitalisté, neříkal, aby počkali na to, až revolucionáři dosednou na ministerstvo práce, ale navrhoval dělnickou kontrolu továren a celého hospodářství.

S touto strategií se bolševici dostali na ministerstva teprve až v situaci, kterou Rosa Luxemburgová pojmenovala jako „trosky buržoazního státu“. Volání po vládě levice, tak, jak jej představuje Lidová jednota, v sobě stále obsahuje ono nebezpečí reformistického přizpůsobování se ve prospěch volebních výsledků, avšak na úkor revolučního hnutí.

Kritika reformismu však neznamená, jak to bylo obvyklé v časech minulých, morální odsouzení „nedostatečně revolučních“ soudruhů. Je to varování před naivní účastí v systému, jehož pravidla nemůžete změnit ani kontrolovat – pouze je, obrazně řečeno, vyhodit do povětří.

V každodenních bojích, jako jsou protesty proti rasismu a fašistické

hrozbě, demonstrace za znovuotevření některých podniků nebo stávky proti dalším škrtům, stojí jak členové Lidové jednoty, tak antikapitalisté bok po boku, protože teprve ve skutečné akci se ukazuje podstata té či oné politické analýzy. A skutečná jednota nevzniká tím, že si ji někdo napíše do názvu nebo do manifestu, ale až ve společném zápase za dosažení cílů hnutí.

Z české perspektivy je jistě oprávněná otázka, zda je takto tvrdá revoluční perspektiva, která zde byla nastíněna, oprávněná. Domnívám se, že ano, protože západní kapitalismus prochází svou nejhorší krizí od 30. let, ten řecký pak vůbec tou nejhorší ve svých dějinách. Podzimní vlna škrtů povede k další vlně odporu a s ní k další politizaci a radikalizaci. V politických bitvách tohoto pod-

zimu se bude bojovat bitva za novou, solidárnější Evropu.

Jan Májiček

Foto: OIFOR

SRBSKO: PÁD MILOŠEVIĆE MUSÍ LEVICE OSLAVOVAT

**Před 15 lety padl Miloševićův režim. V Srbsku panuje
v souvislosti s revolucí velké rozčarování. Přesto zůstávají
důvody, proč ji slavit.**

Zaprvé to byli průmysloví dělníci, kdo se stal klíčovou silou v povstání, které svrhlo režim údajně hájící socialismus. To ukazuje, že i po letech ekonomické krize, ideologické manipulace a mezinárodní intervence zůstala pracující třída ústředním společenským hybatelem.

Zadruhé, což je bezprostředně spojeno s bodem prvním, byl to lid Srbska, kdo svrhl Miloševiče, a nikoliv zahraniční intervence. Milošević se udržel tak dlouho, protože se dokázal falešně prezentovat jako ten, kdo brání svou zemi před cizí intervencí. Není samozřejmě náhoda, že jediný, kdo dokázal Miloševiče ve volbách porazit, byl opět někdo, kdo se prezentoval jako největší vlastenec, který svou zemi nikdy neprodá. A jaký to byl omyl!

Toto je důležité zejména ve vztahu k dnešní Sýrii. Mezinárodní intervence nikdy nedokáže to, co může dokázat syrský lid. Proto je zcela zásadní, aby se socialisté všude na světě stavěli proti intervenci svých vlád.

Zatřetí, a to je možná ironické vzhledem k tomu, co jsem napsal o nacionalismu výše, revoluce z 5. října zlomila vaz militantnímu srbskému nacionalismu. Ano, byl to nacionalista, kdo vyhrál následné volby, a ano, na povolebním mítinku před parlamentem vlály národní vlajky a zpívaly se vlastenecké písně z druhé

světové války. Ano, většina prominentních opozičních vůdců podporovala tak či onak hanebnou roli Srbska v bosenské válce. Nezapomínejme na to, jak miláček liberálů Zoran Džindžić podpořil Radovana Karadžiće v roce 1994 v Pale. Dynamika povstání ale měla takovou sílu, že svrhla řezníka Balkánu. Liberálové dnes pláčou nad nedostatečnou „demiloševićizací“ státního aparátu. A i když je to pravda a srbské elity nadále prosazují svůj vliv v Kosovu, Bosně a pravděpodobně také jinde, činí tak mnohem méně agresivně. Důvod je prostý: lidé, kteří se spojili ve snaze svrhnout režim, měli různé cíle a různé zájmy, ale jejich kolektivní síla způsobila oslabení a trhliny ve státním aparátu, který už nedokáže intervenovat v zahraničí tak, jako to dokázal předtím. A co je důležité, dělníci napříč bývalou Jugoslávií oslavovali Miloševićův konec. To je významné memento pro srbskou levici, která by si měla být vědoma své internacionální povinnosti. Začtvrté, toto všechno by nás mělo povzbudit k dalšímu boji proti systému, který plodí chudobu a války. Iluze, které panovaly o „Evropě“ v roce 2000, jsou dnes pryč. Musíme ještě pečlivě určit, které aspekty revoluce z roku 2000 vedly k jejímu selhání, ale iluze o EU k nim rozhodně patří. EU nepřinesla mír a prosperitu, a ani přinést nemůže. Stačí

se podívat na její nedemokratickou strukturu a posedlost politikou škrtů. Tato struktura se nedá reformovat. Jen si připomeňme, co se stalo Řecku.

Místo toho se soustředme na hnutí odporu zejména v periferních oblastech, s nimiž jsme spojeni a jichž jsme součástí. Stejně tak si připomínejme radost ostatních na Balkáně při pohledu na to, jak Srbsko vrazilo dýku do srdce starého režimu. Na okamžik bylo zřejmé, co všechno je možné. Balkán bez nacionalismu, ale i bez imperialismu.

Oslavujme proto schopnost obyčejných lidí změnit své životní podmínky přes všechny manipulace a iluze, kterých nebylo a není málo. Postavme se pesimismu, tak často rozšířenému na levici. V minulosti jsme bojovali a vyhrávali a měli bychom si to pamatovat. Jak říká starý Gramsciho citát: mějme zdravý pesimismus rozumu, ale rovněž optimismus vůle.

Vladimir Unkovski-Korica

Autor je historik a člen revolučně socialistické organizace Marks21 v Srbsku.

Článek vyšel původně na portálu LeftEast.

Přeložil Jan Májiček

PROČ JE NUTNÁ „ZMĚNA SYSTÉMU, NI ZMĚNA KLIMATU“

Je to stejné, jako bychom seděli v autě, které se plnou rychlostí řítí ze skály. Místo brzdění šlapeme na plyn – v naději, že se snad před naším zřícením postaví nějaký most, nebo že auto začne létat. Nebo snad, když pevně zavřeme oči, ona propast přestane existovat.

Víra v lidskou schopnost zacházet skrze technická řešení se světovým klimatem nadále tak drasticky jako doposud je opravdu neslýchaná. Do nebezpečného výzkumu geoinženýrství proudí miliardy, zatímco metody těžby břidlicového plynu nebo zachycování CO₂ slibují úskalí ještě o nějakou dobu odložit, oddálit moment vyčerpání fosilních zdrojů na hranu únosnosti a přelstít přirozené hranice. Jak vlády, mezinárodní instituce, koncerny, tak i některé zelené strany a organizace za ochranu přírody živí naděje, že bude v budoucnu možné oddělit hospodářský růst od spotřeby zdrojů a vzniku skleníkových plynů. Jednou se strategie jmenuje „Green Economy“ nebo „zelený růst“, jindy jde o „bio ekonomii“.

ZMĚNA KLIMATU JE REALITOU

Příklad s útesem trochu pokulhává. Ve skutečnosti naše auto již nyní poráží ve své nezodpovědné rychlosti nespočet lidí, zvířat a rostlin. Změna klimatu je citelná – především v zemích globálního Jihu, ve kterých silněji než u nás přibyla četnost výkyvů počasí, hurikánů a sucha.

Budeme-li řídit [naše pomyslné auto] jako doposud, směřujeme k průměrnému nárůstu teploty o čtyři až šest stupňů Celsia do konce století, jak předpokládá IPCC [Mezivládní panel pro změny klimatu]. Nehledě na to, co by se mohlo stát při dosažení tzv. „Tipping Points“ [bodů zvratu], ku příkladu skrze tání permafrostu [věčně zmrzlé půdy] nebo změnou mořských proudů. Abychom se tomu vyhnuli, museli bychom snížit emise skleníkových plynů do roku 2050 v industrializovaných zemích o nejméně 85 % a v rozvojových zemích o přibližně 50 %. Jedině tak se může oteplování planety omezit na dva stupně Celsia.¹ Pro některé ostrovní státy to však stále znamená jejich zánik, a tak právem volají po dosažení 1,5 stupně.

Rozpor mezi vládami a hospodářskými zájmy centra, periferie a nově industrializovaných zemí je ústředním tématem v aktuální klimatické politice – koneckonců se jedná především o nové rozdělení světa podle emisních povolenek. Je možné, aby se země globálního Jihu „vyvíjely“ stejně jako Západ a dosáhly stejné míry blahobytu a konzumu? Odepřít jim tuto možnost z důvodu ochrany klimatu by se rovnalo souhlasu s jejich plánovanou chudobou. V podstatě by šlo o kolonialismus v zeleném kabátě, který by sloužil k udržení statusu bohatých zemí v hospodářské soutěži. Přesto i v zemích globálního Jihu existuje opozice vůči západní cestě rozvoje, jež vychází ku příkladu z lokálních nebo menších rolnických hnutí.

¹ IPCC (2007): 4th Assessment Report: www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_wg3_report_mitigation_of_climate_change.htm

² Naomi Klein (2015): Die Entscheidung – Kapitalismus Klima

KOLIV ?„

KLIMATICKÁ POLITIKA VE SLEPÉ ULIČCE

V prosinci 2015 se bude v Paříži konat 21. mezinárodní konference o klimatu OSN: COP 21. Již 21 let se téměř všechny státy světa setkávají za účelem hledání patřičné odpovědi na změny klimatu. Během těchto 21 let se emise nesnížily, ale naopak vzrostly o 60 %. Bylo to 21 let ve znamení neoliberální politiky, rozšíření světového „volného“ trhu, industrializace mnoha zemí, zrychlené konkurence a finančního kapitalismu. Po dobu těchto 21 let rostla spotřeba masa, nucená automobilová a letecká doprava a privatizace a využívání přírodních zdrojů.

Těchto oblastí se však jednání o klimatu sotva dotkla. Od začátku bylo rozhodnuto, že obchod a hospodářské zájmy nesmí být narušeny.² A zatímco Světová obchodní organizace [WTO] vzkvétala a závazné dohody umožňovaly postihovat státy za porušování obchodních pravidel, veškerá rozhodnutí ohledně klimatu zůstala na dobrovolné bázi. Jedinou závaznou dohodou (avšak nevymahatelnou) o snížení emisí skleníkových plynů pro některé průmyslové země byl Kjótský protokol. Ten zde zcela v souladu s neoliberálním uvažováním vytvořil pro obchodování s emisemi CO₂ trh, který nejenže nevedl ke snižování emisí, ale naopak způsobil mnoho nových problémů.

Problematika změn klimatu je jedním z hlavních aspektů kapitalistického selhávání. Kapitalismus jakožto systém, který za účelem zisku bezostyšně likviduje životní prostředí bez ohledu na budoucnost lidstva, připomíná auto řítící se ze skály. Takového příkladu použila ve svém článku exkluzivně pro Solidaritu Magdalena Heuwieser, aktivistka původem z Rakouska, jež se aktivně angažuje v hnutí proti financionalizaci přírody a je členkou alterglobalizačního hnutí Attac. Poselství je jasné. Klimatické problémy nelze úspěšně vyřešit v rámci současného globálního kapitalismu.

Po velkém neúspěchu konference COP 15 v Kodani v roce 2009 představuje nyní Paříž naléhavý pokus přeci jen zrealizovat a uzavřít závaznou dohodu. Ale již nyní je patrné, že se bude jednat o směs nevymahatelných národních emisních cílů, což zdaleka nevystačí k tomu, aby se dosáhlo snížení oteplování na požadované 1,5 nebo 2 stupně Celsia. Ani EU v tomto nejde příkladem. COP 21 je stejně jako v předešlých ročnících spolufinancována ropnými společnostmi, jejichž zájmy doposud úspěšně hájila. Kromě toho se očekává, že na financování adaptačních opatření v těch zemích, které nejvíce trpí změnou klimatu, ale které za ně nesou nejmenší vinu, bude poskytnuto znepokojivě málo peněz.

KDYŽ TO NEZVLÁDNE POLITIKA, ZVLÁDNE TO TRH?

Neúspěch dosavadní klimatické politiky způsobuje u mnohých ztrátu víry ve vyjednávání, proto zaměřují veškerou naději na soukromý sektor. Koneckonců právě soukromý sektor má peníze na realizaci rychlých změn. Stačí ho jen přesvědčit, aby investoval do „zelené“ namísto „špinavé“ hospodářské činnosti. A hle, mezitím může člověk konzumovat jogurty bez emisí, jezdit elektromobily, a dokonce létat klimaticky neutrálně. Většina lidí si myslí, že pokud bychom konzumovali více ekologicky, ukázali bychom globálnímu oteplování, zač

je toho loket. Ale má to hned několik velkých úskalí. Za prvé, strategie, jež cílí na trh a individuální konzum, je příliš pomalá vzhledem k naléhavosti situace. Za druhé, dává moc převážně těm, kteří nadále považují za hlavní cíl zisk a nikoliv ochranu životního prostředí. Za třetí, vylučuje většinu obyvatelstva, která si jednoduše nemůže „zelenou“ spotřebu dovolit, tudíž je vysoce nedemokratická. A za čtvrté, při bližším zkoumání zjistíme, že zřídka kdy funguje.

Proklamované přerušení vazby mezi hospodářským růstem a využíváním zdrojů je klam. Takzvaný rebound-efekt (tzv. indukce spotřeby – jev, kdy díky zvýšení energetické efektivity dochází paradoxně k vyšší spotřebě energie. Pro příklad – pokud dojde k zefektivnění vytápěcího systému v budově o 20 %, neznamená to, že rovněž klesne o 20 % spotřeba energie na vytápění. – pozn. red.) popisuje přímý vztah mezi efektivitou a zvýšením poptávky.

Existence klimaticky neutrálních produktů není ničím jiným než moderní marketingovou lží. Může být pravdou, že nepatrná část zisku společnosti je investována do offsets (tzv. kompenzačních mechanismů), a pak je např. v deštivém pralese chráněno o několik dalších stromů navíc nebo se roz Distribuuji spotráky šetrné k životnímu prostředí. Ale přesto dojde ke spotřebě zdrojů na výrobu produktu a vzniku emisí – možná ještě rozsáhleji, protože čisté svědomí konzumenta ještě více umocní jeho

spotřebu. Mimo to nesčetné příklady ukazují, že tyto projekty často nefungují, emise téměř nesnižují a vedou k lokálním sociálním a ekologickým problémům.³

Zavedení takových mechanismů pro hospodaření, jako jsou kompenzace biodiverzity nebo trh s emisemi, vede k tomu, že se pravidla na ochranu přírody a pevné limity pro znečištění nadále neřeší a obcházejí se. Stručně řečeno: ochrana životního prostředí a klimatu založená na trhu znamená, že se bohatí mohou vykoupit od ničení přírody a zároveň mají přístup ke zdrojům, které jsou stále omezenější, zatímco chudí lidé jsou stále více vytlačováni na okraji společnosti. Opak klimatické spravedlnosti.

„PARIS AND BEYOND“

Mnoho hlasů proti klimatické krizi, jež se mobilizuje jak na celonárodních, tak na mezinárodní úrovni, požaduje: Na základě protestů spojených s COP 21 ustanovit ústředním tématem boj proti falešným řešením a zájmům korporací. Je nezbytné veřejně odhalit, že současná klimatická politika zabředla do slepé uličky a jediná skutečně relevantní rozhodnutí jsou bohužel přijímána na jiných místech, např. při jednáních o TTIP, WTO a energetické nebo zemědělské politice. Abychom mohli nadále trvat na politice demokratického rozhodování, je zapotřebí nezbytných diskuzí a masivního společenského tlaku: proti falešným řešením a pro vymahatelné limity poškozování životního prostředí. Je na čase otevřít oči a strhnout volant jiným směrem.

Magdalena Heuwieser

Z němčiny přeložila Lenka Štěpánková

³ Heuwieser (2015): Grüner Kolonialismus in Honduras. Land Grabbing im Namen des Klimaschutzes und die Verletzung indigener Territorien. Wien: Promedia Verlag

Foto: Naomi Kleinová

NAOMI KLEINOVÁ: KAPITALISMUS PROTI KLIMATU

Kanadskou novinářku, spisovatelku a aktivistku Naomi Kleinovou netřeba čtenářům Solidarity příliš představovat. Vzhledem k aktuálnosti tématu a při příležitosti konání protestů spojených s mezinárodní klimatickou konferencí COP 21, jež se bude v prosinci tohoto roku konat v Paříži, Vám přinášíme překlad úvodní části její knihy Kapitalismus proti klimatu.

Vědecky jsou popírači úplně vedle. Pochopti ale revoluční význam změn klimatu, který levici stále nedochází.

Otázku pokládá pán ve čtvrté řadě.

Představuje se jako Richard Rothschild. Oznamuje shromáždění, že kandidoval na okresního komisaře v Carrol County ve státě Maryland, protože dospěl k přesvědčení, že opatření proti změně klimatu jsou ve skutečnosti „útokem na americký kapitalismus středních vrstev“. Jeho otázka směřovaná panelistům, kteří se na konci června shromáždili ve washingtonském hotelu Marriot, zní takto: „Do jaké míry je celé tohle hnutí jenom zeleným trojským koněm, jehož břicho skrývá rudou, marxistickou socioekonomickou doktrínu?“

Tady, na šesté Mezinárodní konferenci o změně klimatu pořádané Heartland Institute, předním setkání všech přesvědčených popíračů zdrcujícího vědeckého konsenzu o tom, že lidská činnost otepluje planetu, se to rovná řečnické otázce. Je to jako zeptat se skupiny německých bankéřů, zda jsou Řekové nespolehliví. Jistě, panelisté nevynechají příležitost tazateli povědět, že má úplnou pravdu.

Chris Horner, vedoucí osobnost Competitive Enterprise Institute, který se specializuje na šikanování klimatologů účelovými žalobami a bezhlavým vyžadováním dokumentů na základě zákona o právu na informace, si přitáhne mikrofon. „Můžete věřit, že tu jde o klima,“ říká temně, „a mnoho lidí tomu věří, ale není to opodstatněné přesvědčení.“ Horner, jehož zdobí předčasně zšedivělé vlasy, rád odkazuje na Saula Alinskyho [proslulého teoretika občanského aktivismu, pozn. překl.]: „Problém je jinde.“ Problémem údajně má být, že „žádná svobodná společnost by si nezpůsobila to, co tato agenda vyžaduje. A prvním krokem má být odstranění těch obtížných svobod, které se jí staví do cesty.“

Tvrdit, že změna klimatu je spiknutím s cílem ukrást Američanům jejich svobodu, je na standardy Heartland Institute ještě dosti krotké tvrzení. V průběhu této dvoudenní konference jsem se dozvěděl, že Obamův předvolební slib podpořit lokálně vlastněné rafinérie biopaliv je ve skutečnosti projevem „zeleného komunitarismu“, rovnajícím se „maoistickému“ plánu umístit „každému na dvorek pec na surové železo“ [Patrick Michaels z Cato Institute]. Že klimatické změny jsou „zástěrkou nacismu“ [bývalý republikánský senátor a vysloužilý astronaut Harrison

Schmitt]. A že ekologové jsou jako aztéčtí kněží, ochotní obětovat zástupy lidí, aby usmířili bohy a změnili počasí [editor „osvětové“ stránky popíračů ClimateDepot.com Marc Morano].

Především tu ale slýchám různé variace postoje okresního komisaře ze čtvrté řady: že změna klimatu je trojským koněm, stvořeným k odstranění kapitalismu a jeho nahrazení nějakým druhem ekosocialismu. Jak to ve své knize „Climate of Corruption“ stručně podává další řečník z konference Larry Bell, změna klimatu má „málo co dočinění se stavem životního prostředí, a mnoho se snahou přiškrtnout kapitalismus a proměnit americký způsob života v zájmu globálního přerozdělení majetku.“

Ano, samozřejmě, tvrdí se, že delegáti konference odmítají změnu klimatu kvůli zásadní neshodě ohledně faktů. A organizátoři se do určité míry snaží napodobit důvěryhodné vědecké konference: nazvali svoje setkání „Obnovení vědecké metody“ a přisvojili si zkratku IPCC, jež se liší pouhým jedním písmenem od zkratky názvu světové vědecké autority ve věci změny klimatu, Mezinárodního panelu pro změnu klimatu [IPCC]. Ale vědecké teorie, které se tu prezentují, jsou staré a dávno zdiskreditované. A nikdo se nepokouší vysvětlit, proč každý řečník, zdá se, popírá, co řekne ten další. [Planeta se neotepluje, nebo se otepluje, ale ničemu to nevadí? A pokud se neotepluje, tak k čemu jsou všechny ty řeči o tom, že vinu za vzrůstající teploty nesou sluneční skvrny?]

Po pravdě, někteří postarší členové publika při promítání teplotních grafů usínají. K životu přicházejí, jen když se na pódiu zjeví rockové hvězdy hnutí, ne céčkoví vědci, ale áčkoví ideologičtí válečníci jako Morano a Horner. A to je skutečným účelem setkání: poskytnout zatvrzelým popíračům prostor pro sběr rétorických kyjů, se kterými budou v následujících týdnech a měsících bít environmentalisty po hlavách. Fráze zde ozkoušené zacpou sekci komentářů pod každým článkem a videem na YouTube, který budou obsahovat slova „změna klimatu“ nebo „globální oteplování“. Budou také vycházet z úst stovek pravicových komentátorů a politiků, od republikánských prezidentských kandidátů jako Rick Perry a Michele Bachmanová až po okresní komisaře jako Richard Rothschild. V rozhovoru před konferenčním sálem se prezident Heartland Institute hrdě hlásí

k tomu, že se zasloužil o „tisíce článků a komentářů a projevů [...] které čerpají z informací, jež zazněly na našich konferencích, či byly podníceny někým, kdo se těchto konferencí zúčastnil.“

Heartland Institute, think tank se sídlem v Chicagu zasvěcený „propagování volnotržních řešení“, tato povídání organizuje od roku 2008, někdy i dvakrát ročně. A strategie, zdá se, funguje. Morano – který se stal slavným díky kampani vietnamských veteránů, jež potopila prezidentskou kampaň Johna Kerryho v roce 2004 – setkání otevírá řadou vítězných pokřiků. Obchod s emisními povolenkami: mrtvý! Obama na kodaňském summitu: selhání! Klimatické hnutí: směřuje k sebevraždě! Dokonce promítne několik citací klimatických aktivistů, kterak si sypou popel na hlavu [v tom jsou pokrokoví aktivisté dobří] a nabádá publikum, aby „oslavovalo!“

Nebyly tam balónky ani konfety, ale stejně dobře tam také mohly být.

Názory veřejnosti na významné sociální a politické otázky se obvykle mění relativně pomalu. Náhlým posunům, pokud se udají, obvykle předchází dramatické události. Proto jsou také výzkumníci veřejného mínění tak překvapeni tím, co se stalo s postojem ke změně klimatu v průběhu pouhých čtyř let. Výzkum firmy Harris z roku 2007 zjistil, že 71 procent Američanů věří, že pokračující spalování fosilních paliv způsobí změnu klimatu. Do roku 2009 toto číslo spadlo na 51 procent. K červnu 2011 podíl souhlasících Američanů klesl na 44 procent, dobře pod polovinu populace. Podle Scotta Keetera, ředitele dotazníkového výzkumu v Pew Research Center for the People and the Press, se jedná o „jeden z největších krátkodobých posunů v nedávné historii výzkumu veřejného mínění.“

Ještě pozoruhodnější je fakt, že tento posun se udál prakticky jen na jedné straně politického spektra. Ještě v roce 2008 [kdy Newt Gingrich s Nancy Pelosiovou uváděli televizní spot o změně klimatu] provázelo téma v USA zdání oboustranné podpory. Ty časy jsou bezpochyby pryč. 70–75 procent těch, kteří se označují za demokraty či liberály, věří, že změnu klimatu způsobili lidé – to je postoj, který v poslední dekádě zůstává stabilní či lehce sílí. V prudkém kontrastu k tomu republikáni a zvláště členové hnutí Tea Party rozhodně vědecký konsenzus odmítají. V některých oblastech uznává

zjištění vědců pouze okolo dvaceti procent sebeurčených republikánů.

Podobně významný je posun v emocionální intenzitě postojů. Bývaly časy, kdy vám všichni řekli, že jim změna klimatu dělá starosti – jen ne zase až tolik. Když byli Američané požádáni, aby seřadili své politické starosti podle priority, změna klimatu bývala spolehlivě poslední.

Teď tu ale máme nezanedbatelnou část republikánů, kteří o změnu klimatu dbají vášnivě, až utkvěle – jenže dbají o to, aby byla „odhalena“ coby podvod páchaný liberály, kteří je chtějí donutit vyměnit si žárovku, žít v sovětských činžácích a vzdát se svého SUV. Pro pravičáky se odmítání změny klimatu stalo stejně ústřední součástí jejich světonázoru jako nízké daně, vlastnictví zbraní a odpor k potratům. Výhrůžky smrti hlásí klimatologové, ale i autoři článků na témata zdánlivě tak nevinná, jako šetření energií. [Jak to jeden takový napsal Stanu Coxovi, autoru knihy kritizující užívání klimatizace: „můj termostat mi budeš muset vyrvat z mých studených, mrtvých rukou.“]

Prudkost tohoto kulturního boje je nejhorší zprávou ze všech, protože pokud zpochybňujete postoje, které někdo považuje za ústřední pro svou totožnost, fakta a argumenty po něm sklouznou, vyloží si je jen jako další útok.

Důsledky emocionálního vyostření v plné kráse vyšly najevo v průběhu zápasu o vedení Republikánské strany. Texaský guvernér Rick Perry několik dní před zahájením své prezidentské kampaně chlácholil členskou základnu vyhlašováním, že „klimatologové manipulovali data, jen aby se do jejich projektů koulely dolary;“ zatímco jeho stát se doslova topil v požárech. Jon Huntsman, jediný kandidát, který klimatickou vědu důsledně hájil, byl na nosítkách, ještě než zápas začal. A úprk z předchozích pozic na straně klimatologického konsenzu byl jednou z věcí, které Mittu Romneymu zachránily prezidentskou kandidaturu.

Důsledky pravicových klimatických konspirací ale sahají daleko za hranice Republikánské strany. Demokraté povětšinou mlčí, nechť si to rozházejí u nerozhodnutých. Přizpůsobila se média, přizpůbil se kulturní průmysl. Před pěti lety se hvězdy předváděly na udílení Oscarů v hybridních autech, popkulturní časopis Vanity Fair vydával výroční zelené číslo; v roce 2007 věnovaly tři největší americké mediální sítě změně klimatu 147 reportáží.

Ale to je minulost. V roce 2010 bylo reportáží už jen třicet dva, limuzíny už zase letí a výroční zelené číslo Vanity Fair jsme naпоследy viděli v roce 2008.

Znepokojivé ticho vydrželo jak na konci nejteplejší dekády v zaznamenané historii, tak i během následujícího léta plného vrtošivého počasí a teplotních rekordů lámaných po celém světě. A mezitím fosilní průmysl kvapně nalévá mnohamiliardové dolarové investice do těch nejšpinavějších způsobů těžby ropy, uhlí a zemního plynu na kontinentu [za všechny příklady uveďme ropovod Keystone XL, který má stát sedm miliard dolarů]. Dehtové písky Alberty, Beaufortovo moře, pennsylvánská plynová ložiska, uhlí ve Wyomingu a Montaně: tam všude fosilní průmysl sází na to, že klimatické hnutí je mrtvé jako špalek.

Pokud bude uhlík z těchto projektů vypuštěn do atmosféry, změna klimatu bude zřejmě katastrofická [jen vytěžit Albertskou ropu by podle Lima Hansena z NASA znamenalo pro klima „v podstatě konec hry“].

To všechno znamená, že klimatické hnutí potřebuje zatraceně spektakulární návrat na scénu. Aby k tomu mohlo dojít, levice se bude muset začít učit od pravice. Popírači získali převahu, když odvedli pozornost k ekonomice: klimatická akce zničí kapitalismus, říkali, ubude práce, ceny vystřelí nahoru. Ale teď – když Occupy Wall Street tvrdí, že to ve skutečnosti současný kapitalismus sám je příčinou úbytku pracovních míst a dlouhového otroctví – máme jedinečnou příležitost pravici ekonomické zbraně uzmout. K tomu je nutno přesvědčivě vysvětlovat, že skutečné řešení klimatické krize je také naší nejlepší nadějí na vybudování podstatně osvětlenějšího hospodářského uspořádání – takového, které stlačí hospodářské nerovnosti, posílí a reorganizuje veřejnou sféru, vytvoří hojnost důstojné práce a radikálně zkrátí moc korporací. Bude třeba zbavit se představy, že klimatická akce je jen jednou z položek na dlouhém seznamu problémů, které si žádají pozornost pokrokových aktivistů. Tak jako se změna klimatu, ohavně překroucena, stala klíčovým tématem, kolem něhož pravice buduje svou identitu, na levici musí vědecká realita změny klimatu obsadit ústřední pozici v promyšleném příběhu o nástrahách bezohledné hamižnosti a potřebě skutečných alternativ.

Vybudovat takové transformační hnutí nemusí být tak těžké, jak se na první pohled zdá. Jistě, pokud se zeptáte lidí z Heartland, dozvíte se, že změna klimatu činí nějaký druh levicové revoluce doslova nevyhnutelným – a přesně proto její existenci tak zarytě popírají. Snad bychom jejich teoriím měli naslouchat pozorněji – možná že chápou něco, co levici stále ještě nedochází.

Popírači netvrdí, že změna klimatu je levicový komplot, protože odhalili nějaké utajené socialistické spiknutí. K tomuto závěru došli důkladnou analýzou kroků, které by celosvětové, rychlé a přísné snížení emisí vyžadované klimatickou vědou předpokládalo. Usoudili, že by to bylo možné pouze díky radikální reorganizaci našeho hospodářského a politického uspořádání způsobem, který se neslučuje s jejich „volnotržní“ vírou. Jak to vyjádřil James Delingpole, britský bloger a pravidelný spolupracovník Heartland: „Současný environmentalismus úspěšně prosazuje mnohá levicová opatření: přerozdělení bohatství, vyšší daně, více státních zásahů a regulací.“ A hlava Heartland, Joseph Bast, to podává ještě otevřeněji: Levici „změna klimatu dokonale hraje do karet... Je to důvod, proč bychom měli udělat všechno, co [levice] chtěla udělat tak jako tak.“

Zde je má nepříjemná pravda: nemýlí se. Než se pustím dál, dovolu mi vyjádřit se jasně: jak vám dosvědčí 97 procent všech klimatologů, vědecky se lidé z Heartland mýlí bez výjimky. Skleníkové plyny, které jsme vypustili do atmosféry spalováním fosilních paliv, už dnes způsobují růst teplot. Pokud naše energetika nebude do konce dekády směřovat úplně jiným směrem, čeká na nás svět plný bolesti.

Pokud ale jde o důsledky těchto vědeckých poznatků pro skutečný svět, především o hluboké změny, kterých musí dojít nejen naše spotřeba energie, ale i sama logika našeho hospodářského uspořádání, shromáždění v hotelu Marriot se mohou mýlit daleko méně než mnoho profesionálních environmentalistů – těch, kteří vykreslují obrazy klimatické zkázy a pak nás ujistí, že se jí můžeme vyhnout, pokud budeme nakupovat „zelené“ výrobky a vytvoříme chytrý trh s povolenkami znečišťovat.

Fakt, že atmosféra není schopna bezpečně vsřebat všechnen uhlík, který do ní pumpujeme, je příznakem daleko

horší krize, jež pramení z ústředního mýtu, na kterém je postaven náš ekonomický model: že příroda je bezmezná, že vždycky budeme schopni najít víc toho, co potřebujeme; a že když něco přece jen dojde, bez problému za to najdeme nějakou náhradu, kterou budeme moci těžit navěky. Ale není to jen atmosféra, kterou jsme vykořistili daleko za hranice její schopnosti sebeobnovy. To stejné děláme s oceány, se sladkou vodou, s ornici a s biodiverzitou. Co klimatická krize fundamentálně zpochybnila, je celý rozpínavý, dobyvačný způsob myšlení, který tak dlouho určoval náš vztah k přírodě. Hojnost vědeckých důkazů o tom, že jsme přírodu dohnali až k hranici jejích možností, si nezádá jen zelené výrobky a řešení na tržním základě; žádá si nové civilizační paradigma, zakotvené nikoli v nadvládě nad přírodou, ale v účtě k přirozeným cyklům sebeobnovy a bezvýhradně citlivé k přirozeným mezím, včetně mezí lidské inteligence.

Takže když Chris Horner svým kumpánům z Heartland povídal, že změna klimatu není ve skutečnosti „podstatou problému“, měl svým způsobem pravdu. Ve skutečnosti vůbec není podstatou problému. Změna klimatu je zprávou, která nám říká, že mnohé z nejuťivnějších myšlenek naší kultury už neplatí. Pro nás vychované osvěcenskými ideály, nenaviklé přizpůsobovat své ambice přírodním hranicím, je nesnadné si to připustit. A to platí pro etatickou levici stejně jako pro neoliberální pravici.

Přestože lidé z Heartland rádi vyvolávají strašidlo komunismu, aby Američany od klimatické akce odstrašili (český prezident Václav Klaus, hvězda konferencí Heartland, říká, že pokusy zabránit globálnímu oteplení se rovnají ambicím sovětských plánovačů kontrolovat celou společnost), pravdou je, že sovětský státní socialismus byl pro klima katastrofou. Hltal suroviny se stejným nadšením jako kapitalismus a stejně bezohledně chrlil odpad: před pádem Berlínské zdi měli Češi i Rusové dokonce větší uhlíkovou stopu na hlavu než jejich protějšky v Británii, Kanadě či Austrálii. A zatímco někteří ukazují na závratné čínské programy rozvoje obnovitelných zdrojů a tvrdí, že jsou možné pouze v centrálně kontrolovaných režimech, čínská řízená ekonomika pokračuje ve své totální válce proti přírodě, buduje megapřehradu, super-

dálnice a fosilní energetické projekty, především uhelné.

Je pravdou, že odpověď na klimatickou hrozbu vyžaduje rozhodnou činnost vlády na všech úrovních. Ale skutečná klimatická řešení jsou ta, která skrze vládní zásahy povedou k rozdělení a rozptýlení moci a správy na komunitní úroveň, ať už skrze komunitně vlastněnou obnovitelnou energii, lokální biozemědělství nebo dopravní systémy skutečně kontrolované jejich uživateli.

A to je to, čeho se lidé z Heartlandu tak obávají: zavedení těchto nových systémů znamená rozdrčení volnotržní ideologie, která globální ekonomice vévodila po více než tři desetiletí. Následuje zběžný, hrubý nástin toho, jak by měl vážně míněný klimatický program vypadat v těchto šesti oblastech: veřejných službách, hospodářském plánování, regulaci korporací, mezinárodním obchodu, spotřebě a daňové politice. Pro tvrdé pravicové ideology, jako ty z Heartlandu, nejsou tyto závěry ničím menším, než intelektuální pohromou.

1. OŽIVIT A ZNOVUOBJEVIT VEŘEJNOU SFÉRU

Po letech recyklace, kompenzací uhlíkových emisí a vyměňování žárovek je jasné, že činy jednotlivců nikdy nemohou být dostatečnou odpovědí na klimatickou krizi. Změna klimatu je kolektivní problém a vyžaduje kolektivní akci. Jednou z klíčových kolektivních akcí, ke kterým musí dojít, jsou masivní investice do projektů určených ke snížení emisí ve velkém měřítku. To znamená podzemní dráhy, tramvaje a lehké železnice, které budou nejen jezdit všude, ale také budou každému dostupné. Dále dostupné, energeticky úsporné bydlení podél zmíněných dopravních cest. A mohutné výzkumné úsilí, které zajistí využívání nejlepších dostupných opatření.

Soukromý sektor je k zajišťování většiny shora uvedených služeb nevhodný, protože si žádají velké počáteční investice a mnohé z těchto služeb, pokud mají být dostupné všem, zřejmě nebudou ziskové. Protože jsou nicméně jednoznačně ve veřejném zájmu, měl by se jich ujmout sektor veřejný.

Tradičně jsou boje za záchranu veřejných služeb vyobrazovány jako konflikt mezi nezodpovědnými levičáky, kteří

chtějí bezmezně utrácet, a praktickými realisty, kteří pochopili, že si žijeme nad poměry. Závažnost klimatické krize ale volá po zcela novém pojetí realismu a zcela jiném chápání mezí. Vládní dluh není ani z poloviny tak nebezpečný jako dluh, který jsme vytvořili vůči komplexním, životně důležitým ekosystémům. Změnit naši kulturu, aby se naučila přirozené hranice ctít, si bude žádat kolektivní úsilí nás všech – abychom opustili fosilní paliva a vyztužili naši obecní infrastrukturu proti nadcházejícím bouřím.

2. ROZPOMENOUT SE NA PLÁNOVÁNÍ

Tak jako je třeba zvrátit třicetiletý privatizační trend, vážně míněná odpověď na klimatickou hrozbu si žádá, abychom oprášili umění, které bylo v minulých dekadách tržního fundamentalismu vytrvale deminováno: plánování. Spousty a spousty plánování. A nejen na národní nebo mezinárodní úrovni. Každá obec na světě potřebuje plán, jak se odpoutat od fosilních paliv a provést to, čemu hnutí „Transition Towns“ [Města v přerodu] říká „akční plán energetického sestupu“. V městech, která plán vzala vážně, tento proces otevřel vzácné příležitosti pro demokratickou participaci. Sousédky zaplnili poradní setkání na radnicích, aby sdíleli nápady jak obec přeorganizovat, snížit emise a posílit její odolnost pro budoucí těžké časy.

Změna klimatu si žádá i další formy plánování – konkrétně pokud se týče těch dělníků, jejichž profese se stanou zbytečnými, až se vymaníme ze závislosti na fosilních palivech. Pár „zelených“ rekvalifikačních kurzů nestačí. Tito zaměstnanci musí vědět, že na ně na druhém břehu čeká skutečná práce. A to znamená vrátit do hry ideu plánování naší ekonomiky tak, aby byla založena na společných prioritách spíše než na ziscích korporací. Vysloužilí dělníci z automobilek a uhelných dolů musí dostat nástroje a prostředky k zajištění své existence – zaměstnanci kontrolovaná zelená družstva v Clevelandu nám mohou sloužit za příklad.

Stejně tak si plánování žádá zemědělství – máme-li se vypořádat s trojnásobnou krizí vyčerpání půdy, extrémního počasí a závislosti na fosilních palivech. Wes Jackson, vizionář a zakladatel Land Institute v kansaské Salině, volá po „padesátiletém zemědělském plánu“. Vychází z odhadu doby, která je podle něj

a jeho spolupracovníků Wendella Berryho a Freda Kirschenmanna nutná k provedení výzkumu a vybudování infrastruktury, jež je potřebná k přechodu z monokulturních, půdu vyčerpávajících plodin k víceletkám pěstovaným v polykulturách. Jelikož víceletky není nutno sázet každý rok znovu, jejich dlouhé kořeny dobře zadržují nedostatkovou vodu, drží půdu pohromadě a zadržují uhlík. Polykultury jsou zase méně odolné vůči škůdcům a extrémnímu počasí. A další výhoda: takový způsob zemědělství poskytuje daleko více práce než ten průmyslový, což znamená, že farmy se mohou znovu stát významným zdrojem zaměstnanosti.

Mimo konference Heartland Institute a podobná setkání není návrat plánování ničím, čeho by bylo třeba se bát. Nemluvíme tu ostatně o návratu k autoritářskému socialismu, ale o obratu směrem ke skutečné demokracii. Podivný třicetiletý experiment s deregulovanou, kovbojskou ekonomikou škodí většině lidí na světě. Toto systematické selhání je přesně tím důvodem, proč se takové množství lidí bouří proti elitám, požadující zajištění existenčních mezd a konec korupce. Klimatická změna není v rozporu s požadavky nového ekonomického uspořádání. Naopak, dodává jim naléhavost životní nezbytnosti.

3. ZKROTIT KORPORACE

Stěžejní součástí plánování, které musíme provést, je bezodkladný návrat k regulaci korporátního sektoru. Mnohé lze dosáhnout pobídkami: například dotacemi podporujícími obnovitelnou energii nebo ohleduplné zacházení s půdou. Budeme se ale také muset opět naučit bránit se očividně nebezpečnému či ničivému jednání. A to znamená zkřížit cestu korporacím na několika frontách, od striktního zastropování množství uhlíku, které budou korporace moci vypustit, přes zákaz výstavby nových uhelných elektráren, až k likvidaci průmyslových velkochovu a zastavení špinavých těžařských projektů, jako jsou dehtové písky v Albertě [počínaje ropovodem Keystone XL, který by plány na expanzi těžby v Albertě učinil nevyhnutelnými].

Jen velmi malá část obyvatel vnímá jakékoli pokusy o omezení možností korporací nebo spotřebitelů coby Hayekovu cestu do otroctví – a není náhoda, že

právě tato část populace nejusilovněji popírá změnu klimatu.

4. RELOKALIZOVAT VÝROBU

Pokud vám přísná regulace korporací, motivovaná změnou klimatu, zní poněkud radikálně, je to proto, že se od počátku osmdesátých let dogmatem stalo přesvědčení, že je úkolem vlády jít korporátnímu sektoru z cesty. Toto dogma se nejvýrazněji projevilo v oblasti mezinárodního obchodu. Zničující důsledky volného trhu pro výrobu, místní podnikání a zemědělství jsou dobře známy. Atmosféra ale utrpěla snad ze všech nejvíc. Naladění lodě, obří tryskače a těžké kamiony, které vláčejí surové materiály i hotové výrobky po celé planetě, požírají fosilní paliva a chrlí skleníkové plyny. A levné zboží, jež se vyrábí tak, aby bylo brzy nahrazeno zase jiným, a téměř nikdy se neopravuje, spotřebovává celou škálu dalších neobnovitelných surovin, zatímco plodí daleko více odpadu, než může prostředí bezpečně vstřebat.

Ve skutečnosti je náš systém tak plýtvavý, že to několikrát přebije i dosavadní skromné úspěchy ve snižování emisí. Tak například magazín Národní akademie věd nedávno publikoval studii o emisích zemí, které přijaly Kjótský protokol. Ukázalo se, že stabilizace emisí v těchto zemích bylo částečně dosaženo díky tomu, že globalizovaný obchod jim umožnil přesunout svou špinavou výrobu do zemí, jako je Čína. Výzkumníci přišli na to, že emise ze zboží vyrobeného v rozvojových zemích pro trhy těch průmyslově rozvinutých převýšily úspory šestkrát.

V ekonomice organizované tak, aby odpovídala přírodním limitům, musí být přeprava na velké vzdálenosti omezena – musí být vyhrazena pro případy, kdy by dané zboží nešlo vyrobit na místě nebo by lokální výroba způsobila víc emisí. Například pěstovat jídlo ve sklenících na severu USA je často škodlivější, než ho vypěstovat na jihu a poslat na sever železnici].

Změna klimatu nevyžaduje konec trhu. Vyžaduje ale konec bezohledné formy „volného trhu“, která stojí za každou mezinárodní obchodní dohodou a za politikou Světové obchodní organizace [WTO]. A to je spíš dobrá zpráva – pro nezaměstnané pracující, pro zemědělce prohrávající v soutěži s levným dovozem,

pro obce, které si protřpěly přesun továren do zámoří a zánik malých obchodů nahrazených hypermarkety. Nesmíme ale podcenit skutečnost, že to zpochybňuje celý kapitalistický projekt: znamená to zvrátit třicet let vývoje, kdy byly moci korporací odstraňovány z cesty veškeré možné překážky.

5. UKONČIT KULT NAKUPOVÁNÍ

Minulé tři dekády „volného trhu“, deregulace a privatizace nevzešly jen z touhy hrabivých korporací po větších ziscích. Byly také odpovědí na „stagflaci“ sedmdesátých let, která nutila k hledání cest, jak znovu nastartovat rychlý ekonomický růst. Šlo o skutečnou hrozbu: v našem ekonomickém systému je jakýkoli pokles ve výrobě z podstaty krizí – recesí, nebo hůře, depresí, se všemi těžkostmi a zoufalstvím, které ta slova naznačují.

Tento imperativ růstu je důvodem, proč konvenční ekonomové spolehlivě přistupují ke klimatické krizi s touto otázkou: „jak můžeme snížit emise a zároveň udržet mohutný růst HDP?“ Obvyklou odpovědí je „rozdvojení trendů“ – představuje, že energetická účinnost a obnovitelná energie nám umožní oddělit ekonomický růst od jeho ekologických důsledků. A zastánci „zeleného růstu“, jako Thomas Friedmann, nám tvrdí, že přechod k zeleným technologiím a výstavba zelené infrastruktury nám přinese ohromný ekonomický rozmach, HDP poletí vzhůru a získáme nezbytné bohatství, aby „USA byly zdravější, bohatší, modernější, produktivnější a bezpečnější.“

A tady se nám to začíná komplikovat. Existuje rostoucí množství ekonomických výzkumných prací popisujících rozpor mezi růstem a rozumnou klimatickou politikou – například od ekologického ekonoma Hermana Dalyho z University of Maryland, Petera Victora z University of York, Tima Jacksona z University of Surrey, nebo odborníka na ekologické právo a politiku Guse Spetha. Ti všichni vznášejí závažné pochybnosti o slučitelnosti snižování emisí průmyslových zemí, nutného z hlediska klimatické vědy [nejméně o 80 procent v roce 2050], s pokračováním v ekonomickém růstu, dokonce i při jeho dnešním loudavém tempu. Jak tvrdí Victor a Jackson, úspory nezvládají držet s růstem tempo, zčásti protože zvýšení efektivity vede k nárůstu spo-

třeby, která sníží, nebo dokonce vyruší dosažené zisky [takzvaný „Jevonsův paradox“]. A dokud budou úspory vyplývající z větší energetické či materiálové efektivity zkrátka trumfovány následným exponenciálním rozmachem celé ekonomiky, budou mařeny i snahy snížit uhlíkové emise. Jackson ve své knize „Blahobyť bez růstu“ píše: „Ti, kteří propagují rozdělení trendů jakožto cestu z růstového dilematu, by si měli důkladněji všimnout historické zkušenosti – a elementární aritmetiky růstu.“

Sečteno a podtrženo, ekologickou krizi, tkvící v nadměrné spotřebě přírodních zdrojů, nelze řešit zvyšováním účinnosti našeho hospodářství, nýbrž omezením množství hmotných statků, které vyrábíme a konzumujeme. A to jde proti zájmům velkých korporací, jež vládou světové ekonomice, kontrolovány z řetězu utrženými akcionáři, kteří se dožadují rok od roku větších zisků. Tím pádem jsme chyceni v neudržitelné situaci – jak to podává Jackson: „buď odepsat systém, nebo planetu.“

Cestou ven je přistoupit k řízenému přechodu na jiné ekonomické paradigma, s použitím všech druhů plánování, jak byly popsány výše. Růst bude vyhrazen těm částem světa, které se stále dostávají z chudoby. V průmyslových zemích mezitím rozšíří svůj podíl na ekonomické činnosti ty složky, které nejsou hnány úsilím o rok od roku větší zisk (veřejné služby, družstva, místní podnikání, neziskové organizace), stejně jako ty s minimálními ekologickými dopady [jako jsou pečovatelské profese]. Vytvoří se tak ohromné množství pracovních míst. Ale úloha korporátního sektoru, s jeho strukturální potřebou neustále zvyšovat odbyty a zisky, se bude muset smršknout.

Takže, když lidé z Heartlandu na důkazy o člověkem způsobených změnách klimatu reagují tak, jako by byl ohrožen sám kapitalismus, není to proto, že jsou paranoidní. Je to proto, že dávají pozor.

6. ZDANIT BOHATÉ A NEPOCTIVÉ

Zhruba teď by se rozumný čtenář mohl ptát: „Z čeho, pro Boha, to všechno zaplatíme?“ Dříve by odpověď byla jednoduchá: „Narosteme si na to.“ Jednou z největších výhod, které růstová ekonomika elitám přináší, je možnost odbývat volání po spravedlivé společnosti tím, že když

poroste celý koláč, nakonec bude dost pro všechny. To byla vždycky lež a současná nerovnost je toho důkazem. Ale dnes, když náš svět naráží hned na několik ekologických mezí současně, je to slepá cesta. Takže jedinou cestou jak peníze k vyřešení ekologické krize získat je jít si pro ně tam, kde jsou.

To znamená zdanit vypouštění uhlíku, stejně jako finanční spekulace. Znamená to zvýšit daně korporacím, seškrtat vypsané vojenské rozpočty a eliminovat absurdní dotace fosilnímu průmyslu. A vlády budou muset své kroky koordinovat tak, aby se korporace neměly kam ukrýt [právě takový rozsáhlý mezinárodní kontrolní aparát mají lidé z Heartlandu na mysli, když nás varují, že změna klimatu povede ke zrození zhoubné „světové vlády“].

Nejvíce ale musíme jít po ziscích těch korporací, které nesou na naší dnešní kaši největší odpovědnost. Pět největších ropných společností vydělalo v minulém desetiletí 900 miliard dolarů; ExxonMobil vykazuje zisk 10 miliard dolarů v jediném čtvrtletí. Tyto korporace po léta slibovaly investovat své zisky do přechodu k obnovitelným zdrojům [změna značky British Petrol a fráze o „Beyond petroleum – po ropě“ budiž nejvýznačnějším příkladem]. Ale podle studie Center for American Progress směřovala pouhá 4 procenta ze zisku velké pětky ropných korporací za rok 2008 do „obnovitelných a alternativních energetických podniků“. Místo toho peníze směřují do kapes akcionářů, hanebných ředitelských platů a nových technologií určených k těžbě ještě špinavějších a nebezpečnějších fosilních paliv. Hodně peněz jde také do kapsy lobbistům, kteří mají zašlapat každý klimatický zákon, který by se odvážil vystrčit hlavu, nebo na financování popíračského hnutí shromážděného v hotelu Marriott.

Tak jako byl tabákový průmysl donucen platit pomoc lidem, kteří chtějí přestat kouřit, a BP musel zaplatit za vyčištění Mexického zálivu, je nejvyšší čas, aby byl princip „znečišťovatel platí“ uplatněn v případě změny klimatu. Kromě vyššího zdanění znečišťovatelů budou vlády muset zvýšit poplatky za těžbařské licence, takže méně těžby vynese více veřejných prostředků, které pokryjí náš přerod do bezuhlíkové budoucnosti [stejně jako závažné škody již změnou klimatu způsobené]. A protože můžeme vzít jed na to, že korporace budou jakýmkoli opatřením jdoucím proti jejich

zájmům odporovat, vyvlastňování – největší volnotržní tabu ze všech – musí zůstat na pořadu dne.

Jsou to tyto kroky, jichž se lidé z Heartlandu bojí a které mají na mysli, když říkají, že změna klimatu je levicovým spiknutím, jež má zahájit třídní boj a „přerozdělit bohatství“. Také si uvědomují, že jakmile bude skutečnost změny klimatu rozeznána, bohatství bude třeba přerozdělit nejen uvnitř bohatých zemí, ale také směrem od bohatých států, jejichž emise krizi způsobily, k těm chudším, které jako první pocítí následky. A jistě, proto také konzervativci [a množství liberálů] nedočkavě pohřbívají klimatická jednání OSN – protože se jim ve vztahu k mnoha částem rozvojového světa vrátilo postkoloniální sebevědomí, o kterém si mnozí mysleli, že už neexistuje. Země jako Bolívie nebo Ekvádor, vyzbrojené neprůstřelnými vědeckými důkazy o tom, na koho důsledky globálního oteplení dopadají v první řadě a s největší silou a kdo je za něj skutečně zodpovědný, už ze sebe zkoušejí strhnout dluhové jho uvalené na ně desetiletími půjček od Mezinárodního měnového fondu a Světové banky a sami se prohlašují za věřitele – kterým jsou dluženy nejen peníze a technologie nezbytné k tomu, aby se mohli vypořádat se změnou klimatu, ale i „atmosférický prostor“ pro rozvoj.

Pojďme si to tedy shrnout. Vypořádat se se změnou klimatu znamená zrušit platnost veškerých pravidel volného trhu, a to s okamžitou účinností. Potřebujeme znovu vybudovat veřejný sektor, zvrátit privatizaci, relokalizovat podstatnou část ekonomiky, omezit nadměrnou spotřebu, vrátit se k dlouhodobému plánování, zásadně zregulovat a zdanit korporace, a některé z nich možná dokonce vyvlastnit, seškrtat vojenské rozpočty a uznat náš dluh vůči globálnímu Jihu. Nic z toho samozřejmě nemá sebemenší šanci na úspěch, pokud současně nedojde k široce pojatému, radikálnímu omezení moci, kterou korporace získaly v politickém procesu. To přinejmenším vyžaduje volby financované výlučně z veřejných peněz a odstranění zákonů, které dnes korporacím dávají možnost vystupovat před zákonem jako osoby [a tedy svými penězi na politiku působit, pozn. překl.]. Zkrátka a dobře, změna klimatu přesahuje doslova všechny progresivní požadavky, o kterých se kdy psalo, a sjednocuje je

do soudržného programu, postaveného na jednoznačném vědeckém imperativu.

Změna klimatu v neposlední řadě znamená největší politické „já jsem vám to říkal“ od Keynesovy předpovědi, že se Německo vzepře Versailleské smlouvě. Už Marx psal o „nenapravitelném rozporu“ se „samotnými přirozenými zákony života“ a mnozí na levici tvrdili, že ekonomický systém postavený na utržených z řetězu, žravých silách kapitálu převládá přírodní ekosystémy, na kterých život závisí. A přírodní národy pochopitelně varovaly před nástrahami neúcty k „Matce Zemi“ již dlouho před tím. Skutečnost, že vzdušný odpad průmyslového kapitalismu otepluje planetu, znamená, že „vrtáci“ zkrátka měli pravdu. A ti, kteří nám říkali, „hej, zrušme všechna pravidla a sledujme, jaké zázraky se budou dít,“ se příšerně, katastrofálně mylili.

Z toho neplyne žádné blaho, protože je to děsivá pravda. Ale pro pokrokové aktivisty a politiky z toho plyne odpovědnost, neboť to znamená, že záleží víc než kdy jindy na našich idejích, poučených věděním přírodních národů i selháním průmyslového státního socialismu. Znamená to, že zelený levicový světový názor, který odmítá pouhý reformismus a zpochybňuje samotnou podstatu zisku v naší ekonomice, je nejlepší nadějí lidstva na

překonání těchto vzájemně se překrývajících krizí.

Jen si ale představte, jak tohle působí na někoho, jako je předseda Heartland Institute Bast, který studoval ekonomiku na Univerzitě v Chicagu a své osobní poslání mi popsal jako „osvobodit lidi od tyranie jiných lidí“. Působí to jako konec světa. Samozřejmě, není to konec světa. Není to ale nic menšího, než konec jeho světa. Změna klimatu bourá celou konstrukci, na které stojí současný konzervatismus. Neexistuje cesta, jak smířit věrouku postavenou na odmítání kolektivní akce a uctívání totální volnosti trhu s problémem, jenž kolektivní akci vyžaduje v bezprecedentním měřítku a jež nelze řešit bez dramatického podvázání tržních sil, které krizi způsobily a ještě ji prohlubují.

Na konferenci pořádané Heartlandem – kde má svůj stolek s knihami a brožurkami každý od Heritage Foundation až po Institut Ayn Randové – je ten strach téměř hmatatelný. Bast se netají tím, že za kampaní Heartland proti klimatologické vědě nestojí nic jiného než strach z politiky, kterou by její zjištění vyžadovala. „Zabýváme-li se tím, zjistíme, že jde o recept k rozbušení vládního aparátu... ale než na to přistoupíme, zkontrolujeme ještě jednou vědeckou evidenci. Takže si myslím, že konzervativní a libertariánské skupiny se nad tím pozastavily a řekly si, ‚tomuhle jen

tak věřit nebudeme; udělejme si vlastní výzkum.“ A to je zásadní bod, kterému je třeba porozumět: hnacím motorem popíračů není nesouhlas s vědeckou evidencí samotnou, ale spíše odpor k důsledkům, které z této evidence vyplývají pro skutečný svět.

Bastova slova jsou nezamýšleným projevem fenoménu, kterému se v posledních letech dostává význačné pozornosti u těch společenských vědců, již se snaží spektakulární skoky v přístupu veřejnosti ke změně klimatu vysvětlit. Výzkumníci z „Projektu kulturního poznání“ na Yale University tvrdí, že politický/kulturní světový názor určuje „postoj jedince ke globálnímu oteplování daleko mocněji, než kterákoli jiná jeho vlastnost.“

Ti, jejichž světový názor je silně „rovnostářský“ či „komunitní“ [to znamená náklonnost ke kolektivní akci a sociální spravedlnosti, rozmrzelost z nerovností, podezřívavost vůči moci korporací], vědecký konsenzus převážně přijímají. Na druhé straně ti se silně „individualistickým“ nebo „hierarchickým“ přesvědčením [to jest nesouhlas se státní pomocí chudým a menšinám, mocná podpora průmyslu a víra, že každý má, co si zaslouží], vědecký konsenzus valem odmítají.

Tak například v části obyvatelstva s nejsilnější „hierarchickými“ postoji pouze 11 procent hodnotí změnu klimatu jako

Ilustrace: Lucie Vychodilová

„závažnou hrozbu“, kdežto mezi těmi s „rovnostářskými“ názory je to 69 procent. Vedoucí autor studie profesor práva na Yale Dan Kahan přisuzuje tuto těsnou souvislost mezi „světonázorem“ a ochotou akceptovat klimatologickou vědu fenoménu „kulturně podmíněného poznání“ [„cultural cognition“]. Tím má na mysli proces, při kterém každý z nás – nehledě na politické sklony – filtruje nové informace tak, aby ochránil svou „upřednostňovanou představu správné společnosti“. Jak Kahan vysvětluje v časopisu *Nature*, „Lidem by mohlo být nepříjemné, kdyby museli přistoupit na to, že chování, které shledávají vznešeným, je nicméně škodlivé pro společnost, a chování, které jim připadá podlé, jí naopak prospívá. Přijetí takového postoje by mezi ně a jejich okolí vrazilo klín. Proto u nich existuje silný sklon fakta emocionálně odmítat.“ Jinak řečeno, vždy je snazší popírat skutečnost, než sledovat, jak se váš světonázor rozpadá. To platilo pro zatvrzelé stalinisty na vrcholu čistek a stejně tak to platí dnes pro libertariánské popírače změny klimatu.

Když jsou mocné ideologie rozvráceny nepopíratelnými důkazy ze skutečného světa, málokdy úplně vymizí. Spíše se stanou sektářskými a okrajovými. Vždy zůstane pár pravověrných, aby si navzájem povídali, že chyba nebyla v ideologii; že na vině jsou slabí vůdci, kteří její principy nenaplňovali s dostatečnou prudkostí. Takoví jsou stalinisté na levice, pravice má zase neonacisty. V této dějinné situaci by měli být volno-tržní fundamentalisté vykázáni právě do takového ústraní, ponecháni, aby si v temnotách hýčkali své výtisky „Svobody volby“ a „Atlasovy vzpoury“. Toho osudu jsou ušetřeni jen proto, že se jejich představy o „minimální státní správě“, jakkoli v rozporu se skutečností, hodí do krámu všem miliardářům světa, a tak jsou takovými jako bratři Kochové nebo ExxonMobil ve svých think tancích krmení a šacení.

To naznačuje, že i teorie, jako ta o „kulturně podmíněném poznání“, mají své limity. Popírači nejenže chrání svůj kulturní světonázor – hájí také mocné zájmy, které z kalení vod debaty o klimatu profitují. Vazby mezi popírači a těmito zájmy jsou dobře známy a dobře zdokumentovány. Institut Heartland dostal více než milion dolarů od ExxonMobilu a nadací napojených na bratry Kochovy a Richarda Mello na Scaifa [pravděpodobně mnohem víc, tento think tank ale přestal uveřejňovat

jména svých dárců s tím, že to odvádí pozornost od „našich hodnot a postojů“].

A vědci, kteří na klimatických konferencích institutu Heartland přednášejí, jsou ve fosilních dolarech namočení tak, že z nich doslova cítíte výpary. Abych uvedla alespoň dva příklady: Patrick Michaels z Cato Institute, který byl na konferenci hlavní hvězdou, kdysi CNN prozradil, že 40 procent příjmů jeho konzultační společnosti pochází od ropných společností; a kdo ví, kolik z toho ostatku pochází z uhlí. A když Greenpeace prověřovali jiného z řečníků, astrofyzika Willieho Soona, zjistili, že celých 100 procent výzkumných grantů, které získal od roku 2002, pochází z peněz fosilních firem. A fosilní společnosti nepředstavují jedinou ekonomickou zájmovou skupinu, které záleží na podvracení klimatologické vědy. Pokud řešení klimatické krize vyžaduje tak hluboké změny, jak jsem naznačila, každá větší korporace má důvod se strachovat.

Je-li v sázce tolik, není divu, že popírači změny klimatu jsou právě ti, kteří mají na udržení našeho navýsost nerovného a nefunkčního statu quo největší zájem. Jedním z nejzajímavějších výsledků zkoumání postojů ke změně klimatu je právě jednoznačná spojitost mezi neochotou přijmout vědecká zjištění týkající se klimatu a sociálními či ekonomickými privilegii. Popírači změny klimatu jsou převážně nejen konzervativci, ale také bílí muži z vrstev s většími než průměrnými příjmy. A daleko častěji než jiní dospělí jedinci jsou o svých názorech skálopevně přesvědčeni, nehledě na to, jak zjevně se mýlí. Velkou diskusi vzbudila studie Aarona McCrightha a Rileyho Dunlapa [s pozoruhodným jménem „Frajeři pohodáři“ [Cool Dudes]], v níž autoři zjistili, že sebevědomí, konzervativní, bílí muži, jako skupina, věří s takřka šestkrát větší pravděpodobností než zbytek zkoumané populace, že ke změně klimatu „nikdy nedojde“. McCrighth a Dunlap pro to mají jednoduché vysvětlení: „Konzervativní bílí muži si v našem ekonomickém systému zabrali nerovný podíl mocenských pozic. Vezmeme-li v potaz ohrožení, jaké skutečnost změny klimatu představuje pro ekonomický systém industriálního kapitalismu, nemělo by nás překvapovat, že postoje konzervativních bílých mužů směřují k ospravedlnění systému, a tedy k popírání změny klimatu.“

Fakt, že popírači jsou relativně ekonomicky a sociálně privilegováni, ale neznamená jen to, že by trátili na novém uspořádání ekonomiky. Především to znamená, že mohou být klidnější, co se týče rizik, která ze změny klimatu vyplývají. To jsem na vlastní oči viděla také u dalšího řečníka, který na konferenci mluvil, a nelze to popsat jinak než jako naprostou absenci soucitu s oběťmi změny klimatu: Larry Bell, podle svého životopisu „vesmírný architekt“ sklídl salvu smíchu, když publiku oznámil, že trocha horka nikomu neškodí: „přestěhoval jsem se do Houstonu záměrně!“ [Houston právě procházel tím, co se ukázalo být vůbec nejsušším zaznamenaným rokem v historii státu Texas.] Australský geolog Bob Carter zase prohlásil, že „z lidského pohledu si svět v teplejších časech vede lépe.“ A Patrick Michaels doporučil lidem, kteří mají obavy ze změny klimatu, aby zopakovali to, co udělali Francoizi poté, co ničivá vlna veder v roce 2003 zabila v zemi skoro 14 tisíc lidí: „objevili Walmart a klimatizaci.“

Muset poslouchat tyhle hlášky v době, kdy asi 13 milionů lidí v Africkém rohu hladoví na vyprahlé půdě, bylo hluboce znepokojivé. Tato necitelnost pramení z přesvědčení, že i kdyby se popírači změny klimatu mýlili, pár stupňů navíc není nic, čeho by se bohatí lidé v průmyslových zemích měli bát. („Když přší, schováme se pod střechu. Když je horko, schováme se do stínu.“ objasnil to texaský kongresman Joe Barton na slyšení podvýboru pro energii a životní prostředí.)

A pokud jde o všechny ostatní, no, měli by zkrátka přestat žebrot o dávky a rychle přestat být chudí. Když jsem se Michaelse ptala, zda mají bohaté země zodpovědnost pomoci těm chudým financovat nákladné adaptace na teplejší klima, vysmál se mi, že není důvod, proč bychom měli dávat peníze zemím „jen proto, že se jejich politický systém z nějakého důvodu nedokáže přizpůsobit“. Skutečným řešením, prohlásil, je víc volného trhu.

Tady začíná být průnik ultrapravicové ideologie a popírání změny klimatu skutečně nebezpečný. Nejde jen o to, že tihle „frajeři pohodáři“ popírají klimatologickou vědu, protože hrozí rozvrátit jejich na nadvládě postavený pohled na svět. Jde o to, že jejich na nadvládě postavený světonázor jim dává intelektuální výbavu, která umožňuje odepsat celé ohromné

části lidstva v rozvojovém světě. Je náležitě potřeba, abychom si uvědomili hrozbu, která nám z tohoto bezcitného způsobu uvažování plyne, protože změna klimatu prozkouší náš morální charakter jako máloco před ní. Obchodní komora Spojených států ve svém protestu proti opatřením Agentury ochrany životního prostředí (EPA) ke snížení uhlíkových emisí argumentovala, že v případě globálního oteplení se „populace mohou teplejšímu klimatu přizpůsobit s pomocí škály behaviorálních, fyziologických a technologických nástrojů.“ A je to právě toto přizpůsobování, co mi nahání největší strach.

Jak se přizpůsobíme lidem, které stále intenzivnější a častější přírodní katastrofy připraví o práci či přístřeší? Jak naložíme s klimatickými uprchlíky, kteří přistanou na našich březích v dřevěných lodkách? Uznáme, že to my jsme zavínili pohromu, před kterou prchají, a otevřeme hranice? Nebo vybudujeme ještě víc high-tech opevnění a přijmeme ještě drakoničtější protiimigrační zákony? Jak si poradíme s ubývajícími zdroji?

Odpovědi již známe. Korporátní honba za vzácnými zdroji se stane ještě dravější, ještě násilnější. Úrodná půda v Africe bude i nadále zabírána, aby se na ní pěstovalo jídlo a palivo pro bohatší národy. Sucho a hladomor budou dál zneužívány jako záminka pro zavádění geneticky modifikovaných plodin a zemědělci budou dál upadat do dluhů. Budeme se snažit překročit ropný a plynový zlom s pomocí stále nebezpečnějších technologií, vycucávat poslední kapky a obracet stále větší část planety v měsíční krajinu. Opevníme hranice a necháme se zatáhnout do zahraničních konfliktů o zdroje, nebo je sami vyvoláme. „Volnotržní klimatická řešení“, jak se jim říká, se stanou rájem pro spekulace, podvody a klientelismus, jak jsme to viděli u obchodu s emisními povolenkami a u uhlíkových kompenzací.

Jak se bude svět oteplovat, vládnoucí ideologie, která nám říká, že jsme v tom každý sám za sebe, že oběti si svůj osud zaslouží a že přírodu můžeme ovládat, nás zavede na vskutku chladné místo. A bude ještě chladněji, až se opět vynoří běs teorií o rasové nadřazenosti, které u některých představitelů hnutí popíračů číhají sotva pod povrchem. Návrat takových teorií není jen jednou z možností: bude nutný k ospravedlnění bezcitné netečnosti vůči většinou nevinným obětem změny klimatu v zemích globálního Jihu

a převážně afroamerických městech, jako je New Orleans.

V „Šokové doktríně“ zkoumám, jak pravice systematicky zneužívala krizí – skutečných i vykonstruovaných – k prosazování brutálního ideologického programu určeného nikoli k řešení problémů, které krizi vytvořily, ale k obohacení elit. Nebude to jinak ani u krize klimatické, která nyní už začíná bolet. Je to zcela předvídatelné. Náš současný systém byl navržen, aby hledal nové cesty k privatizaci veřejných statků a profitoval z katastrof. Vyzkoušený proces už se dal úspěšně do pohybu.

Jedinou divokou kartou je, že by proti tomu vystoupilo nějaké lidové hnutí a nabídne k této chmurné budoucnosti alternativu. To neznamena jen sadu alternativních politických návrhů, ale alternativní pohled na svět, jenž bude soupeřit s tím, který stojí za ekologickou krizí – pohled, tentokrát založený na vzájemnosti a spolupráci spíše než na hyperindividualismu, nadvládě a hierarchii.

Připouštím, že pohnout kulturními hodnotami není snadný úkol. Volá po takovém druhu ambiciózních vizí, za jaké bojovala různá hnutí sto let nazpět, předtím, než bylo všechno rozbito na jednotlivé „problematiky“, z nichž na každou se soustředí příslušný sektor korporátně smýšlejících neziskovek. Řečeno slovy Sternovy zprávy o ekonomice změny klimatu, máme co do činění s „největším případem selhání trhu, jaký kdy byl k vidění.“ Za normálních okolností by tato skutečnost měla vnést vítr sebevědomí do plachet pokrokových hnutí, měla by vdechnout nový život a naléhavost dlouholetým bojům proti všemu od volného trhu přes finanční spekulace až po průmyslové zemědělství a dluhy Třetího světa a elegantně naše zápasy sjednotit v soudržný narativ o tom, jak chránit život na Zemi.

Ale to se neděje, alespoň zatím ne. Je bolestnou ironií, že zatímco lidé z Heartland horlivě vykreslují změnu klimatu jako levicové spiknutí, většina levičáků si teprve musí uvědomit, že klimatologická věda jim poskytla nejmocnější argument proti kapitalismu od dob „Temných satanských mlýnů“ Williama Blakea [a jistě, ty mlýny právě stály na počátku změny klimatu]. Když se demonstranti v Aténách, Madridu, Káhiře, Madisonu a New Yorku rozhořčují nad korupcí svých vlád a korporátních elit, změna klimatu zaznívá sotva

víc než jako podtón, zatímco by měla být ranou z milosti.

Polovinou problému je, že pokrokoví aktivisté – s rukama plnými z řetězu utržené nezaměstnanosti a mnohonásobných válek – mají sklon usuzovat, že o klimatickou problematiku je ze strany velkých zelených organizací postaráno. Druhou polovinou je fakt, že mnohé z těchto zelených organizací se zatím s fobickou důsledností vyhýbají jakékoli vážné diskusi o nad slunce jasných příčinách klimatické krize: globalizaci, deregulaci a honbě současného kapitalismu za nikdy nekončícím růstem [o stejných silách, které stojí za likvidací zbytku ekonomiky]. Výsledkem je, že ti, kteří zápasí se selháními kapitalismu, a ti, kteří usilují o řešení klimatické krize, zůstávají dvěma ostrovy, zatímco malé, ale odvážné hnutí klimatické spravedlnosti mezi nimi látá pár rozkývaných mostů, když poukazuje na spojitosti mezi rasismem, nerovností a ekologickým rozvratem.

Pravice má mezitím volné ruce, aby odsoudila klimatická opatření jako recept na ekonomický armagedon, jistý způsob, jak vyšroubovat výdaje domácností a zlikvidovat tolik potřebná pracovní místa u vrtů a ropovodů. Není se co divit, že zasévání strachu dopadlo na připravenou půdu, když v debatě chyběl jakýkoli silný hlas, nabízející konkurenční vizi nového ekonomického paradigmatu, které by nás vyvedlo jak z ekonomické, tak z ekologické krize.

Silná frakce uvnitř ekologického hnutí, nepoučena dřívějšími chybami, chce, abychom šli ještě dál po naší tragické cestě, a tvrdí, že klimatický zápas vyhrájeme, když učiníme program záchrany klimatu slučitelnější s konzervativními hodnotami. Lze to slyšet od svědomité centristického Breakthrough Institute, který volá po tom, aby ekologické hnutí přijalo průmyslové zemědělství a jadernou energii namísto organického zemědělství a decentralizovaných obnovitelných zdrojů. Lze to rovněž slyšet od některých výzkumníků, kteří studují nárůst popírání změny klimatu. Někteří, jako Daniel Kahan z Yale, poukazují na to, že lidé s hierarchickými či individualistickými postoji, kteří se vzpírají jakékoli regulaci, mají rádi velké, centralizované technologie, které jim potvrzují jejich víru v nadřazenost člověka nad přírodou. Takže, jak argumentuje Kahan a další, environmentalisté by měli začít prosazovat řešení, jako je

jaderná energie a geoinženýrství [svévolné zásahy do klimatického systému, které mají vyvážit globální oteplení], a hrát kartu obav o národní bezpečnost.

První vadou této strategie je to, že nefunguje. Velké zelené organizace celá léta rámovaly klimatická řešení jako cestu k zajištění „energetické bezpečnosti“ a „volnotržní řešení“ jsou doslova jediná, o kterých se v USA hovoří. Popíračství mezitím nabíralo na síle. Horší už je, že namísto aby tento přístup zpochybňoval pokřivené hodnoty, které za popíračstvím stojí, naopak jim přitakává. Jaderná energie a geoinženýrství nejsou řešením ekologické krize, nýbrž výplodem právě toho krátkozrakého, nafoukaného uvažování, které nás do dnešního bláta dostalo.

Posláním hnutí, které chce změnit společnost, není ujišťovat členy zpanikařené, megalomanské elity, že jsou stále pány vesmíru – a není to ani nezbytné. Podle McCrighta, spoluautora „Frajerů pohodářů“, představují nejzatrvelejší, nejurputnější popírači změny klimatu [většinu z nich tvoří bílí, konzervativní muži] v populaci USA malou menšinu – zhruba deseti procentní. Pravda, je to skupina významně nadměrně zastoupená v mocenských pozicích. Ale řešením tohoto problému není, aby se většina pokoušela změnit jejich názory a hodnoty. Řešením je snažit se proměnit kulturu tak, aby se podstatně omezila moc této malé, ale neúměrně vlivné menšiny a bezohledného světonázoru, který představuje.

Někteří představitelé klimatického hnutí strategii appeasementu ostře odmítají. Tim DeChristopher, který si v Utahu odpykává dva roky vězení za narušení aukce licencí k těžbě ropy a plynu, reagoval v květnu na prohlášení pravice, že klimatická opatření rozvrátí ekonomiku. „Jsem přesvědčen, že bychom měli přijmout obvinění,“ řekl redaktorovi. „Ne, nesnažíme se ekonomiku zničit, ale ano, chceme ji převrátit vzhůru nohama. Neměli bychom se snažit skrývat vizi změn, které chceme – zdravého a spravedlivého světa, který chceme vytvořit. Nestojíme o kosmetické úpravy: chceme od základů přestavět naši ekonomiku a společnost.“ „Myslím, že jakmile takto začneme mluvit, najdeme víc spojenců, než bychom čekali,“ dodává.

Když DeChristopher naznačoval svou vizi splynutí klimatického hnutí s hnutím usilujícím o hlubokou transformaci ekonomiky, jistě to většině znělo jako bláznivý sen. Ale už o pět měsíců později, když

Occupy Wall Street obsadilo náměstí a parky ve stovkách měst, to znělo pro rocky. Ukázalo se, že po takové transformaci žízní ohromné množství Američanů na mnoha frontách, od těch praktických po ty duchovní.

Přestože změna klimatu byla v raných textech hnutí něčím jako dodatečnou myšlenkou, ekologické uvědomění bylo součástí OWS od počátku – od sofistikovaného systému filtrace „šedé vody“, který v Zuccotti parku užíval vody z mytí nádobí k zalévání rostlin, po komunitní zahradu vysazenou Occupy v Portlandu. Laptopy a mobily Occupy Boston jsou nabíjeny bicyklem a Occupy DC si nainstalovalo solární panely. A konečně symbol OWS – lidský mikrofon – není ničím jiným, než postuhlíkovým řešením.

A vznikají nová politická spojení. Rainforest Action Network, které vadí, že Bank of America financuje uhelný průmysl, se spojila s aktivisty OWS, kteří banku kritizují kvůli vystěhovávání dlužníků. Aktivisté proti těžbě břidlicového plynu zdůrazňují, že ten stejný systém, který rozebírá skalní podloží, aby se dostal k plynu, rozebírá také podloží sociální, aby se dostal k zisku. A pak je tu historické hnutí proti ropovodu Keystone XL, které letos na podzim [2011] definitivně vyvedlo klimatické hnutí z lobistických kanceláří do ulic [a vězeňských cel]. Organizátoři kampaně proti Keystonu poznamenali, že pokud má někdo obavu z ovládnutí americké demokracie korporacemi, stačí, aby se podíval na zkorumpovaný proces, který vedl k rozhodnutí ministerstva vnitra, že projekt přepravy špinavé ropy z dehtových písků přes ně, které z nejceněnějších oblastí USA bude mít jen „mizivé dopady na životní prostředí“. Jak to popsal Phil Aroneanu z 350.org, „když Wall Street obsadila Kongres a Obamovo ministerstvo vnitra, je na čase, aby lid obsadil Wall Street.“

Ale nová spojení spolu nesdílí jen kritiku moci korporací. Jak se lidé z Occupy ptají sami sebe, jakou ekonomiku je třeba vybudovat namísto té, která se všude okolo nás rozpadá, mnozí hledají inspiraci v síti zelených ekonomických alternativ, které v USA zakořenily v poslední dekádě: v komunitami kontrolovaných obnovitelných zdrojích energie, v komunitou podporovaném zemědělství a farmářských trzích, v iniciativách za ekonomickou lokalizací, které vracejí život ulicím, v družstevním sektoru. Jistá skupina v OWS již připravuje plán na založení

prvního zeleného družstevního podniku [tiskárny], ozývá se volání po „okupaci stravování“ a plánuje se „okupace střech“ – pokus vydělat crowdfundingem na solární panely pro komunitní budovy.

Nejen, že tyto ekonomické modely vedle snižování emisí ještě vytvářejí práci a oživují komunity. Dělalí to způsobem, který systematicky rozptyluje moc a je antitezí ekonomiky pro jedno procento. Omar Freilla, jeden ze zakladatelů Green Workers Cooperative v jižním Brnoxu mi povídal, že zkušenost s přímou demokracií, kterou právě tisíce lidí na náměstích zažívají, je jako „procvičování svalů, o kterém jste ani nevěděli, že ho máte.“ A teď, říká, budou chtít více demokracie – nejen na shromážděních, ale i ve svých obcích a na svých pracovištích.

Jinými slovy, kultura se rychle proměňuje. A to je to, co je na OWS důležité. Aktivisté – s transparenty „chamtivost je hnusná“ a „záleží mi na tobě“ – se hned na počátku rozhodli nespoutat své protesty omezenými politickými požadavky. Namísto toho se rozhodli zaměřit na kulturní hodnoty zdívočelé hamižnosti a sobectví, které ekonomickou krizi způsobily, a vyjádřit – velmi viditelně – radikálně jiný způsob, jak se k sobě chovat a jak zacházet s přirozeným světem.

Takové cílené úsilí posunout kulturní hodnoty neodvrací pozornost od „skutečných“ bojů. V nelehké budoucnosti, jež nás čeká, budou neotřesitelná víra v rovná práva všech lidí a schopnost hlubokého soucitu tím jediným, co bude stát mezi lidskostí a barbarstvím. Protože se změnou klimatu nepůjde vyjednávat, může nakonec posloužit právě jako katalyzátor hluboké sociální a ekologické transformace.

Nakonec, kultura je proměnlivá. Může se změnit. Děje se to pořád. Řečníci na konferenci Heartland Institute to vědí, což je také důvod, proč se tak zarytě snaží potlačit horu důkazů o tom, že jejich světonázor je hrozbou životu na Zemi. My ostatní musíme věřit, na základě těch samých důkazů, že zcela jiný pohled na svět může být naší spásou.

Z angličtiny přeložil Josef Patočka

Editoval Václav Magid

ZMĚN SYSTÉMU NÍCTO

DISKUSION ZMĚN KLIMATU

SOCIALISMUS VE VÝCHODNÍM BLOKU: FAKT, NEBO MÝTUS?

Ilustrace: Lucie Vychodilová

Blíží se 26. výročí od událostí 17. listopadu. Před 26 lety začal konec minulého režimu v bývalém Československu a vlastně i konec rozdělení Evropy železnou oponou na dvě části. Naše společnost prošla od těch dob velkými změnami, rozpadl se společný stát Čechů a Slováků, ale to, co zde zůstalo, je jakési „babylonské“ zmatení pojmů

kolem pojmenování a definování minulého režimu a jeho ideologie. Jeden z nejvíce frekventovaných výrazů pro popsání minulého režimu a jeho reality je stále označení socialismus. Minulý režim sám často tvrdil, že jeho filosofií je komunistická ideologie, a sám sebe jako socialismus pojmenoval. Je to ale pravda?

„Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům. Dovršujeme socialistickou výstavbu, přecházíme k budování socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu... Československý stát, ve který se zorganizoval pracující lid v čele s dělnickou třídou, stal se lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu – socialistickým státem.“¹

Toto triumfálním prohlášením z Ústavy Československé socialistické republiky, vydané roku 1960, bylo podloženo údajným dosažením socialistického hospodářství.

Ona ústava říká, že již bylo dosaženo socialistické hospodářské soustavy, kde „socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu [národní maje-

tek], a družstevní vlastnictví [majetek lidových družstev].“² Tvzení, že společenské vlastnictví rovná se státní vlastnictví, se zdá být smysluplné, ale opravdu tomu tak je?

Jedním z prvních kritiků koncepce státního vlastnictví jako společenského vlastnictví byl Karl Kautský, německý marxista a politik, kterého budou znát starší generace z Leninovy brožury *Proletářská*

1. PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY, Poslanecká sněmovna. Ústava Československé socialistické republiky, Praha, 1960

2. Tamtéž

revoluce a renegát Kautský. Kautský útočil v kritice SSSR kromě jiného právě na ztotožnění etatizace výrobních prostředků s jejich zespolečenštěním. Tvrdil, že zestátnění výrobních prostředků po vzoru SSSR je pouhou formální změnou vlastníka a nemění kapitalistický výrobní způsob, nejdůležitější rys socialistické revoluce, tedy nemění se postavení dělníků, jejich vliv na fungování továren, jejich účast na řízení zespolečenštěných podniků. Nepochází tak ani ke změně vztahu mezi výrobcí a spotřebiteli. Jde tedy o pouhou změnu vlastníků, nikoli o změnu společenských vztahů.

Další osobou, která se přidala ke kritice státního vlastnictví jako vlastnictví socialistického, byl Lev Davidovič Trockij, jedna z hlavních postav Říjnové revoluce, po převzetí otěží moci Stalinem žijící v emigraci a roku 1940 zabita Stalinovým agentem v Mexiku.

Ten se vyjádřil, že „státní vlastnictví se stává socialistickým tou měrou, jak přestává být státním vlastnictvím ... čím více se sovětský stát povznáší nad lid, tím tvrději se staví proti lidu jako strážce vlastnictví proti marnotratníkovi a tím výrazněji sám usvědčuje vlastnictví, že není socialistické.“³ Trockij se drží Marxových tezí, jak uvidíme níže.

O CO MARXOVÍ ŠLO?

Karel Marx se k tématice vlastnictví vyjádřil několikrát v *Komunistickém manifestu*, kde tvrdí, že „komunismus se vyznačuje nikoliv odstraněním vlastnictví vůbec, nýbrž odstraněním vlastnictví buržoazního.“⁴ Tím chtěl Marx říci, že soukromé vlastnictví produkčních prostředků bude odstraněno a nahrazeno vlastnictvím společenským. Dále zde poznamenal, že „bude-li tedy kapitál přeměněn v kolektivní vlastnictví,⁵ patřící všem příslušníkům společnosti, nezmění se osobní vlastnictví ve společenské. Změní se jen společenský ráz vlastnictví. Vlastnictví pobude svého třídního rázu.“⁶

O státním vlastnictví Marx v *Komunistickém manifestu* mluví ve spojitosti s tím, že „proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu...“⁷ a následně dodává, že „to se ovšem může stát nejprve jen

despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečná a neudržitelná, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převratu v celém způsobu výroby.“⁸

A zde se musíme pozastavit. Marx zestátnění, a tedy instituci státního vlastnictví, chápe pouze jako přechodný prostředek změn, a nikoli jejich cíl, který, jak sám říká, přeroste sama sebe.

Výsledek onoho převratu v celém způsobu výroby vyúsťuje do „společnosti sdružených výrobců, založené na společném vlastnictví výrobních prostředků“,⁹ kterou nazývá Marx ve své *Kritice Gothajského programu* prvním stádiem komunistické společnosti, socialismem. Proč zde Marx nemluví o státním vlastnictví? Protože jde za socialismu o překonanou formu buržoazního vlastnictví, při němž se rozhodování dělají směrem shora, od státu, dolů, k pracovníkům bez jejich přičinění, což odporuje představě socialismu jako samosprávné společnosti. Důkazem je, že výrobní vztahy „socialistického“ státního vlastnictví minulého režimu jsou prakticky totožné s dnešním státním vlastnictvím, jež by nikoho nenapadlo nazývat socialistickým. Státní vlastnictví totiž nijak neruší kapitalistické výrobní vztahy. Minulý režim tedy fakticky zespolečenštění neprovedl, pouze jím provedené zestátnění klamně nazýval zespolečenštěním. A my dobře víme, že pokud růží přejmenujeme, vonět bude stále stejně.

Znárodněním tedy komunisté vše převedli ze soukromého vlastnictví na stejně kapitalistické státní vlastnictví, při kterém došlo pouze k výměně soukromých vlastníků za komunistické funkcionáře (manažery) s propůjčenými kapitalistickými vlastnickými právy od jediného vlastníka všech výrobních prostředků a zároveň jediného kapitalisty ve státě, od státu samého. Veškerý státní majetek vlastnil ten, kdo vlastnil a řídil stát, tedy komunistické strany, které byly de facto kolektivním vlastníkem veškerých výrobních prostředků ve státě. Stále platilo, že státní vlastnictví minulých režimů bylo „produktivní vlastnictví vytvářející vykořisťovatelské výrobní vztahy založené na ovládnutí práce druhých.“¹⁰ Dělníci hráli ve výrobním procesu minulého režimu stále stejnou roli jako za dob údajně překonaného kapitalismu, tedy pouze

prodávali svou pracovní sílu a sami se na řízení nepodíleli, což potvrzuje, že z marxistických pozic šlo stále o buržoazní vlastnictví. Důkazem budiž, že dělníci pracovali déle, než bylo zapotřebí k re-produkci ekvivalentu jejich pracovní síly, čímž dokázaly státní podniky vysávat nadhodnotu stejně, jako to dělaly jejich protějšky na Západě.

To znamená, že dělníci fakticky pracovali za kapitalistickou mzdu. Dále byli dělníci podřízeni výrobnímu procesu určenému a vyvinutému k maximalizaci produkce „s mizivým ohledem na životní zkušenost dělníka ve výrobě. Jako takový byl tedy dělník redukován na pouhý nástroj výroby“¹¹ stejně jako tehdy na Západě nebo v dnešní době. Trval zde stav, kdy „produkční proces je odcizen přímým výrobcům, proto výroba dehumanizuje jednotlivce a ten se stává věcí. Výrobní prostředky rostou na úkor spotřeby a následkem toho stagnuje životní úroveň pracujících, třebaže roste objem výroby.“¹² Z toho plyne, že etatismus je pouze jinou formou kapitalismu založenou na stejném vykořisťování. Člověk stále trpí stejným odcizením práce i zbožním fetišismem, který způsobuje, že vztahy mezi lidmi nabývají podob vztahů člověka k věcem a za zbožím člověk není schopen vidět jeho tvůrce. Oboje je způsobeno podle Marxe kapitalistickými výrobními vztahy.

Společenské vlastnictví je negací všech forem soukromého vlastnictví, tedy i státního, neboť při něm jde proces rozhodování zdola od samosprávy sdružených výrobců nahoru, tudíž je naplněna ekonomická demokracie, jedna z podmínek socialismu. I z tohoto důvodu nemůže být státní vlastnictví minulých režimů nazýváno společenským, protože sama podstata státního vlastnictví minulých režimů neumožňovala dělnickou samosprávu, tzn., že by si dělníci sami volili své vedení v továrnách a řídili jejich chod. Vedení jim bylo vždy vnuceno státem (stranou) a to samé platí i o pětiletých plánech, které rovněž neprocházely demokratickou diskusí a byly diktovány státem skrze podnikové funkcionáře pracovníkům, tudíž byly pro pracující stejně tak vnější jako trh. Ani plán nenabyl z těchto důvodů socialistické formy. Rolnicko-dělnický stát, jak se minulé režimy rády nazývaly, byl na dělnické třídě, o jejíž blaho údajně usiloval, nezávislý.¹³ Pokud by minulé režimy zašly za hranice státního vlastnictví, a tak

12 HAUSER, Michael. Státní demokracie a socialismus. HAUSER, Michael. Přehled teorie o povaze SSSR [online]. 2004.

13 Ukázkový příklad této argumentace můžeme najít CHATTOUR-D'HAY, Pares. The Marxian concept of capital and the Soviet experience essay in the critique of political economy. Westport, Conn. 1994, str. 59.

8 Tamtéž.
9 MARX, Karel a ENGELS, Friedrich. Kritický program, 3. vyd. Praha: Svoboda, 1950, 138. [41 s.]; 18. Velká kritika marxismu-leninismu, sv. 9, Str. 43.

10 ŠIK, Ota. Socialismus dnes? Praha 1930, str. 48.

11 ALTHBEN, Čimbič SSSR? Příspěvek k teorii deformace hodnoty za státního kapitalismu. 2012, str. 14.

3 TROCKIJ, Lev. Zrození revoluce: Co je SSSR a kam spěje. Brno: Doplněk, 1995, str. 206.

4 MARX, Karel a FRIEDRICH ENGELS, Komunistický manifest. Praha: Svoboda, 1949, str. 37.

5 Všimněme si, že Marx rozděluje mezi kolektivním a společenským vlastnictvím, jde o dvě rozdílné koncepty vlastnictví.

6 MARX, Karel a FRIEDRICH ENGELS, Komunistický manifest. Praha: Svoboda, 1949, str. 38.

7 MARX, Karel a FRIEDRICH ENGELS, Komunistický manifest. Praha: Svoboda, 1949, str. 45.

uskutečnily řízení podniků samosprávou sdružených výrobců, kteří by rovněž ve spolupráci se všemi pracujícími z ostatních podniků vypracovávali hospodářský plán, mohli bychom opravdu mluvit o kvalitativní změně ústící do společenského vlastnictví. Zde docházíme k tomu, že rysem společenského vlastnictví je upozadění samotné kategorie vlastnictví a důraz se přesouvá na řídicí [vlastnická] práva, která jsou poskytnuta všem pracujícím na daném pracovišti. Vlastnictví tedy ztrácí smysl jako rozhodující prvek při správě pracovišť i jejich součástí, důležitá jsou pouze vlastnická práva patřící pracovnímu kolektivu, což v makroekonomickém pohledu vypadá tak, že společnost skrze jednotlivé pracující v konkrétních podnicích spravuje celé hospodářství.

Celá argumentace minulého režimu která chybně slučuje státní a společenské vlastnictví do jedné kategorie na základě teze, že stát je nejvyšším ztělesněním společnosti. To je v rozporu s Marxem, kterého se vládci minulého režimu tolik dovolávali. Ten shledává mezi oběma druhy vlastnictví kvalitativní rozdíly založené na tom, že v případě státního vlastnictví je řízení pracovišť vykonáváno shora dosazenou a vedenou byrokracií a pracující se na řízení nepodílí. Naopak v případě společenského vlastnictví výrobní proces řídí společnost prostřednictvím jednotlivých samospráv sdružených výrobců zdola. Jelikož nedošlo k zespolštění, nedošlo ani ke změně charakteru výrobního způsobu z kapitalistického na socialistický, o socialismu ve spojitosti s minulým režimem proto nemůžeme mluvit.

ROLE KOMUNISTICKÝCH STRAN

„Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek neaktivnějších a nejvzdělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“¹⁴ Kromě velice diskutabilního tvrzení, že strana byla tvořena nejvzdělejšími občany ve státě, vyvstává ze „slavného“ 4. dodatku ústavy otázka, čím vlastně byla komunistická strana, co bylo její úlohou?

Výše citovaný dodatek nám může v řešení této otázky hodně napovědět, zejména sdělením, že KSČ je vedoucí

silou ve společnosti i ve státě. Zatímco vedoucí úlohou ve státě je míněna politická moc, tedy zcela vlastní působíště politických stran, vedoucí úloha ve společnosti již tímto působíštěm není. Zde se dostáváme k tomu, že KSČ přechází i do kompetencí tzv. občanské společnosti, ba co více, odsouvá občanskou společnost na druhou kolej svým primátem. Proto můžeme říci, že komunistické strany Východního bloku nebyly pouze politickými stranami, ale byly něčím více, co řídilo nejen politiku státu, ale i společnost, kulturu atd. Čím skutečně byly tyto organizace, když ne pouhými politickými činiteli?

Se zajímavou analýzou komunistických stran přišel Lubomír Sochor. Podle jeho názoru se komunistické strany změnily na administrativně policejní organizace vykonávající všeobecný byrokratický dohled nad společností. Argumentem mu byly fakta, že, za prvé, tyto strany nejsou závislé na verdiktu občanů, „ponechávám zaručeno [strana] ve volebních fraškách, které organizuje s pedantickou důsledností, 99,9 % hlasů, nemusí si lámat hlavu s výsledkem voleb, musí nanejvýš donutit voliče, aby se dostavili k urnám.“ Za druhé, strana závislá na konsenzu se společností tvořeným přizpůsobováním se jí a vyslýcháním jejich požadavků je tudíž na společnosti nezávislá. Politický model je takový, že politické změny se provádí direktivně shora [z komunistických stran] dolů [do společnosti vynucováním stranickým a státním aparátem], což se neděje jen ve společnosti jako takové, ale i v samotné komunistické straně, kde má tento proces charakter vyměňování, vyhazování straníků v případě nesouhlasu s vedením. Příkladem mohou být stranické čistky a zejména souhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968.

Tímto způsobem je vytvářen souhlas shora, který je navíc vytvářen i vynuceným vstupem občanů do komunistických stran, pokud chtějí mít přístup k atraktivním pozicím či chtěli pouze setrvat ve svých zaměstnáních. Toto je další ukaz, který poukazuje na to, že komunistické strany nebyly stranami ve vlastním slova smyslu, protože ty předpokládají dobrovolné členství na základě ideologické jednoty názorů strany i straníka. KSČ i ostatní komunistické strany ve Východním bloku vnucovaly členství občanům, čímž de facto byla zlikvidována i nutnost

ideové jednoty strany a jejích členů. Lze se jen domnívat, zda všichni členové byli opravdu ideově komunisty, nebo spíše oportunisty, či si chtěli jen klidně a spokojeně žít. Můžeme dojít tak daleko a zeptat se, kolik opravdových komunistů bylo v komunistických stranách? Touto otázkou se zde nechceme zabývat, ale můžeme stručně říci, že už kvůli nucenému členství v komunistických stranách nemůže automaticky platit, že člen KSČ by byl opravdu „tělem i duší“ komunista a údajným zástupcem pracující třídy.

Dalším rysem komunistických stran byl jejich státo-stranický charakter. Komunistické strany kolonizovaly stát, jeho vedení, státní správu, odbory, zájmové a volnočasové organizace apod. Komunistické strany nám splývají se státy, které řídily, a naopak, státy splývají s komunistickými stranami. Důkaz můžeme najít v tom, že o KSČ i její podstatě a úloze se píše v ústavě a o jiných stranách Národní fronty nikoliv. Ve skutečnosti byl stát velice slabý, ale komunistické strany velice silné. Strana mohla intervenovat do všech možných sfér rozhodování bez ohlížení se na hierarchii podniku či státní správy. Další zajímavý postřeh můžeme najít v díle *Proč tak snadno?* sociologa Ivo Možného, kde tvrdí, že „bylo obtížné rozhodnout, zda strana vládla vnitru, či vnitro straně, protože ve skutečnosti byly navzájem k nerozeznání prostoupeny.“ A o celém zbytku státní správy a zestátněné ekonomice to platilo také. Dále Ivo Možný tvrdí, že „v předsednictvu každého okresního výboru se nakonec sešli: ředitel nejmocnější místní továrny, tajemník ONV, nějaký plukovník či major, ať už z vnitra či armády, několik stranických tajemníků, předseda odborů, okresní prokurátorka ... Ti, na které se nedostalo, scházeli se v plénu OV, v Instruktorském sboru, v lektorské skupině ...všichni šéfové tam byli a strana pro ně fungovala jako klub bossů.“¹⁶ Zde přicházíme s tezí, že díky neexistenci společenského vlastnictví byli vlastníky podniků de facto ti, kteří od podniků drželi jejich klíče, tedy oni „bossové“. Ti razili i politiku nepotismu, snažili se sami kolonizovat podniky svými rodinnými příslušníky, zajišťovat jim dobrá místa, svými známostmi dostávat své děti do škol, aniž by prošly regulérním přijímacím řízením. Můžeme tedy konstatovat, že komunistické strany byly sdružením místních oligarchů držících vedoucí posty na místních, okresních, krajských

18 PULLMANN, Michal. Konec experimentu: přestavba a pád komunismu v Československu. Praha 2011, str. 78–79.

19 Tamtéž, str. 76.

20 PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. Poslanecká sněmovna. Ústava Československé socialistické republiky Praha 1960.

21 MARX, Karel a Friedrich ENGELS. Komunistický manifest. Praha: Svoboda 1949, str. 46.

14 PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY. Poslanecká sněmovna. Ústava Československé socialistické republiky Praha 1960.

15 SOCHOR, Lubomír. Úvahy: o ideologii a praxi reálného socialismu. Kohn 1987, str. 49.

16 MOŽNÝ, Ivo. Proč tak snadno: některé odlišné důvody sametové revoluce: sociologický esej. 3. vyd. Praha 2009, str. 87.

17 UFFESEN, Čim byl SSSR? Příspěvek k teorii deformace hodnoty za státního kapitalismu, 2012, str. 8.

i státní úrovni, kteří byli zároveň i mocenským jádrem komunistických stran. Tato skupina má mnoho názvů, můžeme najít např. rudá buržoazie, byrokracie nebo u nás nejznámější nomenklatura. Tyto skupiny, jak říkal Trockij, si dokázaly skrytě převlastňovat práci pracujících, tedy v marxistické terminologii šlo o vykořisťování, jednalo se tudíž o vykořisťovatelskou třídu. Je to paradoxní, ale komunistickou stranu lze definovat jako kapitalistickou třídu, neboť „zatímco v klasické formě se třída kapitalistů utvrzuje skrze soukromé vlastnictví výrobních prostředků, v SSSR [stejně jako u nás] se třída kapitalistů ustavovala skrze stát a jako taková kolektivně vlastnila výrobní prostředky.“¹⁷ Jeden z příkladů, že všichni si byli rovni, ale někteří si byli rovnější, můžeme vidět na vyšší materiální úrovni funkcionářů a na distribuci zboží, kdy výrobky, o které byl velký zájem, byly expedovány rovnou z výroby do rukou funkcionářů, aniž by se zastavily v obchodě. Pravděpodobně tito důvěryhodní členové strany mohli mnohem snáze cestovat do Jugoslávie či rovnou na Západ. Toto jednání nemůže být možné za skutečného socialismu, který je samosprávnou společností, kde exekutiva a vláda splývá s těmi, které spravuje, a mezi těmito skupinami není žádný rozdíl, neboť role v exekutivě neumožňuje nabytí jakýchkoli výhod ze své funkce. Ve Východním bloku nastala situace opačná, kde sice byly špičky komunistické strany součástí společnosti, mocensky se z ní vydělovaly a ovládaly stát i společnost.

Během pokusu o ekonomickou reformu zvanou perestrojka v polovině 80. let v SSSR a v podmínkách ČSSR ve 2. polovině 80. let, v jejímž rámci byla prosazena jistá míra samosprávy dělníků na pracovištích stejně jako jejich možnost zasahovat do vedení továren, se ona rudá buržoazie, jež dostala „klíče“ od komunistické strany, vydala na odpor proreformnímu stranickému politickému kursu. To dokazuje, že si nomenklatura uvědomovala své zájmy a snažila se je chránit, dokonce se proto uchýlila ke kritice reformu v dobovém tisku, jak dokazuje Michal Pullman ve své knize *Konec experimentu*. Příkladem je toto vyjádření předsedy celozávodního výboru KSČ ve Zbrojovce Vyškov z *Rudého práva*: „Oblibu si lze v pracovním kolektivu „lacině koupit“ například planým kritizováním vedení... Stranické organizace nebudou jen při-

hližet v případě, že by se do vedoucí funkce měl dostat člověk, který by sice ekonomicky myslel, ale za socialistickou výchovu svého okolí by nechtěl nést odpovědnost.“¹⁸

Autor knihy si dokonce položil otázku, zda reforma neměla hlubší důvody, protože zvýhodňovala pracující na úkor funkcionářů na pracovištích, tedy jestli nešlo o pokus jedné části komunistických stran oslabit rudou buržoazii, která měla větší a větší vliv. Sám Pullman tvrdí, že „v rámci konfliktu stranických elit se stranické kruhy vůbec nemusely ukázat jako samozřejmý hegemon.“¹⁹ To naznačuje, že váha nomenklatury se postupem času zvýšila až na jakousi „stranu ve straně“, jejíž zájmy se lišily od generální linie strany, tedy jejího programu v době reformu. Můžeme konstatovat, že svou praxí a zájmy udržet se ve vedení továren na úkor pracujících, což bránilo opravdovému prosazení společenského vlastnictví, byla nomenklatura antisocialistickou skupinou v komunistických stranách a že komunistická strana sama o sobě byla organizací kolektivně vlastnící všechny výrobní prostředky ve státě takovým způsobem, který je v naprosté shodě s buržoazní podobou vlastnictví v kapitalismu. To znamená, že ve státě, kde všechny výrobní prostředky vlastnil stát, který byl však ovládán komunistickou stranou, byly komunistické strany jedinými kapitalisty de jure i de facto.

KOHO ZASTUPOVALA KOMUNISTICKÁ STRANA?

„Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída.“²⁰

Výše citovaný paragraf z ústavy nám vysvětluje, jakou podstatu má stát. Ještě výše citovaný dodatek o vedoucí síle ve společnosti definuje KSČ jako předvoj dělnické třídy, dobrovolný bojovní předvoj nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. Nicméně tato argumentace z marxistického pohledu je naprosto vadná. Marx v *Komunistickém manifestu* tvrdí, že „sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně v třídu, pozvedne-li se revolucí na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu,

zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy.“²¹ Z toho plyne, že teprve po zániku té třídy, která byla před revolucí nazývána proletariátem, nastává socialismus a jeho vítězství.

Z marxistické definice dělnická třída, neboli proletariát, nevlastní žádné výrobní prostředky, vlastní pouze svou pracovní sílu. Proletariát je tedy negací buržoazie a jejího soukromého vlastnictví, její dialektický protipól. Existují buď spolu, nebo vůbec, žádná tato třída nemůže existovat zvlášť sama bez té druhé. Dále platí, že pokud svrhne proletariát buržoazii, tzv. vyvlastní vyvlastňovatele, zmizí buržoazie, a jelikož proletariát přemění soukromé vlastnictví ve společenské, zmizí i sám proletariát. Neboť už nebude vlastnit nic, ale skrze společnost bude vlastnit vše. Socialistická společnost je beztřídní společností. Jenže rétorika KSČ, kterou převzala ze SSSR, tvrdila, že buržoazie už neexistuje, socialismus zvítězil, a přesto se v ústavě mluvilo o dělnické třídě, která již z definice nemůže v socialismu existovat. Ide o další ukázkou, jak málo měl minulý režim s marxismem společného.

Existuje zde ještě větší paradox. Politika je podle marxistické definice prosazování, obhajování a zdůvodňování zájmů tříd. Politické strany jsou tedy zastupiteli jednotlivých tříd. Jestliže nastal socialismus a tedy neexistují třídy, neexistují ani politické strany, protože není třídních rozporů, které by vyvolávaly zájmy tříd a které by bylo nutno řešit politikou. Prvním činem komunistických stran v nastupujícím socialismu je tedy jejich vlastní rozpuštění, protože už nemají co prosazovat, ztratily smysl.

Můžeme tedy konstatovat, že ani ideologie, ani v praxi minulého režimu nebyly opravdu komunistické, neboť odporovaly samotnému jádru marxismu, které kdysi shrnul Marx do hesla „emancipace pracujících musí být dílem pracujících samotných.“ Socialismu nebylo dosaženo a o jeho budování se dá jen těžko hovořit ve světle praxe režimů Východního bloku. To však neznamená, že by byl socialismus jednou pro vždy vyřízen. S aktuální vleklou krizí, která nedává žádné vyhlídky pro podstatné zvýšení životní úrovně, jsou snahy o vytvoření systému s demokratickou kontrolou produkce aktuálnější, než kdy dříve.

Lukáš Ulrych

TŘETÍ REPUBLIKA: „I A „ŘEŠENÍ NĚM

Málokterý jev v moderních českých dějinách vzbuzuje stále tolik kontroverzí a je předmětem vášnivých sporů politiků a novinářů jako odsun sudetských Němců. Z právně historického hlediska se však jedná o uzavřenou kapitolu. Jak dále uvidíme, proběhl organizovaný odsun pod mezinárodní záštitou a v dobových mezinárodních souvislostech je třeba také na něj nahlížet. Přesto je třeba mít k jeho konkrétnímu provedení výhrady.

RETRIBUCE – „REVOLUČNÍ SPRAVEDLNOST“?

V české právní historii tento termín označuje „stíhání zločinů, kterých se dopustili nacisté a jejich pomahači na československém lidu.“¹ Slovo retribuice pochází z latinského „retributio“, což znamená vrácení či odplata. V souvislosti s retribučními se dodnes v literatuře setkáváme s pojmy jako spravedlnost, ale častěji odplata či dokonce msta.

Druhá světová válka byla nejstrašnějším konfliktem v dějinách lidstva, a to nejen množstvím materiálních a lidských zdrojů, jež mobilizovala, ale také svým charakterem. Nebyl to totiž pouhý boj o území či kořist, ale jejím cílem bylo plánovitě vyhlazení celých národů a ras. Tomuto pojetí konfliktu odpovídal i nebývalý poměr mezi oběťmi z řad vojáků a oběťmi civilními. Jednalo se tedy o zcela nový fenomén, o čemž svědčí i skutečnost, že dosavadní mezinárodní právo vůbec neznalo pojem „zločin proti lidskosti“.

Již během války se projevila potřeba mezinárodní koordinace při stíhání a trestání nacistických zločinců. Jejich důsledné potrestání požadovala tzv. Londýnská deklarace, která byla přijata státy protihitlerovské koalice již 13. ledna 1942. Na moskevské konferenci v říjnu 1943 pak

přijali ministři zahraničí spojeneckých zemí tzv. Deklaraci o ukrutnostech, kde byly poprvé obsaženy zásady trestního postihu válečných zločinců.

Vyvrcholením snah o mezinárodní zakotvení retribuční byla konference Velké trojky 31. července 1945 v Cecilienhofu u Postupimi a především na ni navazující konference v Londýně. Jejím výsledkem byla Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců z 8. srpna 1945. V krátké době k ní přistoupilo dalších 19 států včetně Československa. Dohoda se stala zákonným podkladem pro vznik Mezinárodního soudního tribunálu, jenž měl na retribuční soudnictví (nejen) v českých zemích značný vliv.

Spojenecké velmoci ČSR pomáhaly zajišťováním a předáváním nacistů uprchlých do Německa. V dubnu 1945 vznikla Ústřední evidence válečných zločinců a podezřelých osob [CROWCASS], na jejíž seznamy ČSR zařadila 1543 Němců. Na tomto místě je třeba zmínit též Československou Komisi pro pátrání po válečných zločincích ve Wiesbadenu.

V souvislosti se vzrůstajícím terorem v Protektorátu (tzv. heydrichiáda) i s vývojem válečných událostí ve prospěch Spojenců započala i československá exilová reprezentace v listopadu 1942 s přípravou retribučních předpisů. Kolem jejich konečné podoby se však rozpředla bouřlivá diskuze. Řada právních exper-

tů měla proti předložené osnově vážné námítky. Týkaly se především uplatnění tzv. principu retroaktivity [tj. zpětné platnosti zákona] pro období druhé republiky. Výhrady měli i k stannému charakteru soudů a k nepřipustnosti opravných prostředků proti jejich výrokům. Komunistům připadala navržená osnova příliš mírná. Žádali co nejprísnejší tresty, zvláště pro osoby z vyšších vrstev.

Přesto nakonec vláda retribuční dekret po drobných úpravách přijala. Stalo se tak symbolicky 6. října 1944, kdy jednotky československého armádního sboru překročily státní hranice. Prezident podepsal dekret zřejmě 1. února 1945 a účinnosti nabyl až 6. března.²

Otázkou retribuční se zabývala i IX. kapitola Košického vládního programu. KSČ se do něj podařilo prosadit řadu svých radikálních požadavků. Jednalo se především o zřízení Národního soudu a zákaz politických stran, které se zprofanovaly spoluprací s okupačním režimem. Definitivní retribuční normu pro české země [na Slovensku byla jiná, složitější situace] vycházející z mírně upraveného londýnského dekretu vláda přijala 4. června 1945. Tento tzv. dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech [č. 16/1945 Sb.] bývá zván též „velký“ retribuční dekret. Vyšel 19. června 1945 společně s dekretem č. 17/1945 Sb., jímž se zřizoval tzv. Národní soud. Před něj měli být postaveni představitelé protektorátní vlády a správy a vedoucí činitelé kolaborantských organizací. Přestože byl vystaven značnému tlaku, nevynechal Národní soud v procesu se členy protektorátní vlády ani jeden rozsudek smrti.

Velký retribuční dekret byl oproti londýnskému dekretu rozšířen o § 11 týkající se udavačství. Mezi Čechy se jednalo o nejrozšířenější trestný čin. Mezi Němci to bylo členství v nacistických

5 Pavel Mates, *Historie Mimořádního lidového soudu v Brně*, in: *Časopis Matice moravské*, roč. C/1982, s. 7–8.

6 Pavel Tondl, *Kapenství a úvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, 2. vyd., Praha: Odeon 1991, s. 208–210.

7 Prokop Dřina, *Nasoudit národa*, Praha: Ministerstvo spravedlnosti 1947, s. 12.

1 Akademický slovník cizích slov, Praha: Academia 1997, s. 662.

2 Karel Kaplan – Karel Lech, *Dekrety prezidenta republiky 1940–1946: dokumenty*, 2. vyd., Brno: Doplněk 2002, s. 168a.

3 Rodobrana – polovojenská organizace Hlinkovy slovenské ľudové strany, předchůdkyně Hlinkovy gardy.

4 Freiwilige Schutzstaffeln – ozbrojená složka Deutsche Partei [štrany slovenských Němců].

NÁRODNÍ OČISTA“ ECKÉ OTÁZKY“

organizacích. V případě udavačství, pokud mělo za následek ztrátu lidského života, mohl být vyneseno i rozsudek smrti. V případě příslušníků gestapa a SA se již nemělo podle „pražského dekretu“ trestat pouhé členství.

Velký retribuční dekret postihoval čtyři typy trestných činů: zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a udavačství. Vycházelo se přitom z trestních zákonů ještě z doby Rakousko-Uherska a První republiky [v případě zločinů proti státu především ze zákona na ochranu republiky z roku 1923]. Trestní sazby však byly podstatně zvýšeny. Vedle konkrétních činů bylo trestáno i činnost v nacistických, fašistických a kolaborantských organizacích. Dekret v této souvislosti jmenuje NSDAP, SdP, Vlajku, Hlinkovu a Svatoplukovu gardu. Z organizací, u nichž mělo být trestáno pouhé členství, se příkladně uvádí pouze SS, Rodobrana³ a FS.⁴ Naproti tomu členství v gestapu a SD [sicherheitsdienst], ač byly obě tyto organizace norimberským tribunálem prohlášeny za zločinné, samo o sobě trestné nebylo.

Kolaborantům byly za stejné činy ukládány v průměru vyšší tresty než Němcům, protože se na ně pohlíželo jako na vlastizrádce [navíc šlo většinou o již trestané osoby]. Konfidenti gestapa a SD byli trestáni značně přísněji než původci zločinů spáchaných z nízkých pohnutek [např. udání pro hospodářské delikty].

Retribucím předcházelo spontánní a mimosoudní trestání [často bohužel jen domnělých] nacistických zločinců a kolaborantů a jejich soustřeďování v pracovních a internačních táborech, tzv. živelná očista [viz níže].

Tlak veřejnosti na co nejrychlejší a nejtvrďší potrestání nacistů a kolaborantů byl značný a stoupal úměrně tomu, jak se objevovala nová zjištění o nacistických zvěřstvech. Například v Brně došlo

22. května k útoku rozvášněného davu na vězení v Kounicových kolejích. V důsledku toho si brněnský národní výbor vymohl na vládě okamžité jmenování MLS. Ten byl tak ustaven již následujícího dne jako první v českých zemích a jako první také zahájil 25. května 1945 činnost.⁵ Postupně vzniklo v českých zemích 24 MLS, přičemž poslední – MLS v Chebu – zahájil činnost až 12. února 1946.

Mimořádné lidové soudy se zřizovaly v sídlech krajských soudů. Soudily v pětičlenných senátech v čele s profesionálním soudcem. Dalšími členy senátu byli soudci z lidu jmenovaní na návrh ONV. O obsazení funkce veřejného žalobce rozhodovala vláda, resp. ministerstvo spravedlnosti.

Trestáno bylo členství a výkon vedoucích funkcí v nacistických a fašistických organizacích a propagace těchto hnutí. Nejrozšířenějšími tresty bylo odnětí svobody, ztráta občanské cti, propadnutí majetku a zařazení do nucených pracovních oddílů.

Menší přečiny řešil dekret č. 138/1945 ze dne 27. října 1945 o trestání některých provinění proti národní cti, kterému se záhy začalo říkat „malý“ retribuční dekret. Skutková podstata byla shrnuta v jediném paragrafu. Jednalo se o „nepřístojné chování urážející národní cítění českého nebo slovenského lidu.“ Nález vynášela trestní nalézací komise ONV. Trestní sazby se pohybovaly do 1 roku vězení nebo pokuty do výše 1 milionu korun. Záznam o potrestání podle malého dekretu se nezanášel do rejstříku trestů.

Prezident Beneš obešel podepsáním malého dekretu „za minutu dvanáct“ Prozatímní Národní shromáždění, jež se sešlo následujícího dne. Skutečnost, že osoby obviněné podle malého dekretu byly zbaveny volebního práva, pomohla komunistům vyhrát nadcházející volby. V celé republice se jednalo o 250–300 tisíc voličů.⁶

Velký retribuční dekret byl prohlášen Prozatímním Národním shromážděním za zákon již 24. ledna 1946, tedy ještě před generální ratifikací všech prezidentských dekretů. Jeho účinnost byla dvakrát prodloužena zákonem, a to až do 4. května 1947. Popud k novelizaci přišel především od KSČ.

Požadavek na co nejtvrďší potrestání nacistů byl nakonec obětován myšlenice odsunu. Obava, že by zde tito lidé i s rodinami [dle odhadu ministerstva vnitra se jednalo asi o jeden a půl milionu osob] natrvalo zůstali, vedla v řadě případů k vynesení velmi nízkých trestů či předčasnému propuštění. Mnohdy obžalovaný před soud ani postaven nebyl. Zatímco tedy naprostá většina čistě německých rodin byla odsunuta a začala v Německu nový život, jejich soukmenovci ze smíšených manželství si museli trest odpykat a poté byli nuceni – v zájmu zachování soudržnosti českého národa – zůstat v ČSR.

Dle souhrnné zprávy o činnosti lidových soudů, již přednesl ministr spravedlnosti Prokop Drtina 29. května 1947 v Národním shromáždění, vyřídily MLS celkem 37 982 případů. Bylo vyneseno 21 342 rozsudků, z toho 713 trestů smrti [234 Čechů a 475 Němců – podobný byl i poměr u trestů doživotního žaláře].⁷

Je pravda, že retribuce měly politickou povahu a často zde rozhodoval motiv msty nebo odplaty nad smyslem pro spravedlnost. Vzhledem k přetížení soudů, s tím spojenou snahou o rychlost řízení a nepřípustnosti opravných prostředků hrozilo značné riziko justičních omylů. Terčem kritiky, a to i z řad samotných přednostů MLS a veřejných žalobců, byl především stanný charakter retribučního soudnictví. Nejednalo se totiž o činy čerstvě spáchané, při nichž by byl pachatel přistižen, ani zde nebyla potřeba okamžitého účinku rozsudku.

Výhrady nejen ke konkrétnímu provádění retribucí, ale i k tomuto fenoménu jako takovému, měla již ve své době řada československých právníků a politiků. Již samotný název retribučních institucí [jasně odkazující na nacistické Lidové soudy] se setkával s kritikou. K nejznámějším odpůrcům retribučního soudnictví patřil někdejší agrárník Ladislav Feierabend. Naproti tomu zastánci tvrdého postihu „nacistů a jejich pomahačů“ byli komunisté a národní socialisté. Především komunisté požadovali důsledné potrestání nejen nacistických zločinců, ale i kolaborantů, přičemž dodávali, že pro práci MLS musí být směrodatná „vůle lidu“. Ferdinand Peroutka chápal retribuční soudnictví jako „důležitou součást národní výchovy“.⁸ „Výlučně politickou povahu retribuční“ si dobře uvědomoval i ministr Drtina.

Pozdější komunističtí historici tvrdili, že „očista byla provedena nedůsledně.“ Pod touto záminkou také KSČ v roce 1948 prosadila obnovu retribuční, přičemž jich již otevřeně využívala k likvidaci svých politických oponentů [část rozsudků byla proto v 90. letech zrušena].

OPATŘENÍ PROTI NĚMČŮM

U všech práce schopných osob, které podle dekretu č. 33/1945 pozbyly československého státního občanství, vznikla povinnost veřejně prospěšné práce. Konkrétní přiděl pracovních sil měl v kompetenci příslušný ONV. V žádném případě však nemělo pracovní nasazení narušovat plynulý průběh odsunu.

Vůči Němcům byla uplatňována celá řada omezujících opatření, jako např. povinnost nosit bílou pásku, omezení nákupní doby, zákaz návštěv veřejných místností či zákaz cestování a stěhování do vzdálenosti větší než 4 km. Za povšimnutí jistě stojí i omezení potravinových přídelů na výši, kterou za války okupační úřady přiznaly židovskému obyvatelstvu. Pro Němce platil také zákaz vycházení po 20. hodině či používání veřejné dopravy.

Mnozí Němci na konci války a v prvních měsících po osvobození páchali sebevraždy, mnohdy i s celými rodinami. V Čechách bylo zaznamenáno celkem asi 4 tisíce případů, na Moravě a ve Slezsku 1800.

V českém a moravském pohraničí se nacházelo 13 výcvikových středisek, kde byly školeny oddíly tzv. Werwolf. Jejich

úkolem bylo vyvíjet na tomto území partyzánskou činnost. Během léta 1945 provedly 314 diverzních akcí a 84 ozbrojených přepadů.⁹ [ČNO, s. 105–106]

AKTY ODPLATY

Vlastní vysídlovací akce provázely často hromadné pogromy „akty odplaty“. Někde přitom docházelo i k pořádání improvizovaných „lidových soudů“, jejichž „rozsudky“ byly na místě vykonávány.

Na přelomu května a června bylo v Žatci a Postoloprtech popraveno příslušníky československé armády asi 800 Němců.

Zřejmě nejznámějším z tzv. aktů odplaty jsou události v Ústí nad Labem z 31. července 1945. Podnětem se stal výbuch skladu munice v Krásném Březně. Následovalo lynčování a střílení Němců po celém městě, jemuž padlo za oběť 40 až 100 osob.

V Lanškrouně proběhl již ve dnech 17.–18. května hromadný pogrom, jehož součástí byl i improvizovaný lidový soud za asistence místní vojenské posádky. Bylo „odsouzeno“ a popraveno 27 osob. Současně zde v inkriminované době výrazně vzrostl počet sebevražd.

K řadě aktů odplaty došlo i v hlavním městě a jeho okolí. Např. poblíž biografu Bořislavka na Praze XIX bylo na rozkaz důstojníka v uniformě Rudé armády zastřeleno 41 lidí.

V roce 1947 se ministr Drtina v parlamentu vyslovil pro přísné trestání jednání označovaného jako „český gestapismus“. Vláda již předtím 20. května 1947 prohlásila, že „nechce a nebude kryt gestapismus, ať je jakéhokoliv druhu a kýmkoliv páchan.“¹⁰ [Na soudu národa, s. 55, 58]

Ústavodárné národní shromáždění rozhodlo 10. července 1947 o zřízení vyšetřovací komise, jež měla vyšetřit případy násilností na německém obyvatelstvu. V krátké době se jí podařilo otevřít několik desítek těchto kauz. Avšak po komunistickém převratu bylo vyšetřování v naprosté většině případů zastaveno a komise sama zrušena.

TZV. AMNESTIJNÍ ZÁKON

Zákon č. 115/1946 Sb. z 8. května 1945 o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků.

Zákon č. 115/1946 Sb. vyhlásil beztrestnost jednání, jež byla „výrazem touhy po spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů,“ pokud k nim došlo mezi 30. zářím 1938 a 28. říjnem 1945. Současně však bylo – i když poněkud vágně – zdůrazněno, že se to netýká činů spáchaných „z důvodů nízkých a nečestných“.

Tento zákon je stále předmětem vášnivých sporů, které však mají spíše politický zástupný charakter. Nejsou přitom obvykle brány v potaz historické souvislosti a okolnosti, které k jeho vzniku vedly. Skutečný smysl a význam opatření tak v těchto diskuzích uniká.

Právnost daných jednání vyplývala z toho, že „nahrazovala úkony veřejné moci proti okupantům, zrádcům a jejich pomahačům, který i v tomto údobí s největší částí musel být a také byl prováděn silami revolučními.“ [Zpráva ústavněprávního výboru PNS ze 7. května 1946] Pod pojem „spravedlivá odplata“ bylo zahrnuto i mimosoudní trestání revolučními orgány, přestože nebylo vždy v souladu se zákonem. Vycházelo se ze skutečnosti, že „boj za svobodu“ trval fakticky i určitou dobu po válce, neboť pokračoval odpor ze strany různých ozbrojených skupin [především Werwolf] a československé orgány se na osvobozeném území teprve postupně konstituovaly.

Činy měly být posuzovány individuálně dle pohnutek a okolností, za nichž k nim došlo. Aplikace zákona byla z hlediska právního i lidského nesmírně obtížnou záležitostí.

V žádném případě však zákon č. 115 nebyl překážkou stíhání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti!

ŽIVELNÁ RETRIBUCE

Existence internačních táborů pro Němce a kolaboranty nebyla speciálně právně zakotvena. Hovoří se o tzv. živelné retribuční, kterou prováděly národní výbory. Koncem června 1945 se nalézalo ve věznicích 23 736 osob.

Na území tehdejšího Brna fungovalo v srpnu 1945 šest internačních a pracovních táborů, v nichž bylo soustředěno téměř 5 tisíc osob. V Kounicových kolejích v Brně-Žabovřeskách, jež v té době sloužily jako prozatímní věznice MLS, se krátce po osvobození nacházely 3 tisíce internovaných. Podmínky zde byly opravdu

11 Adian von Alburg – Tomáš Staněk, Vysídlení Němců a apoméný českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II, sv. I, Střeckovský Zdeněk, Susa 2011, s. 274–275 (dok. 34, 35)

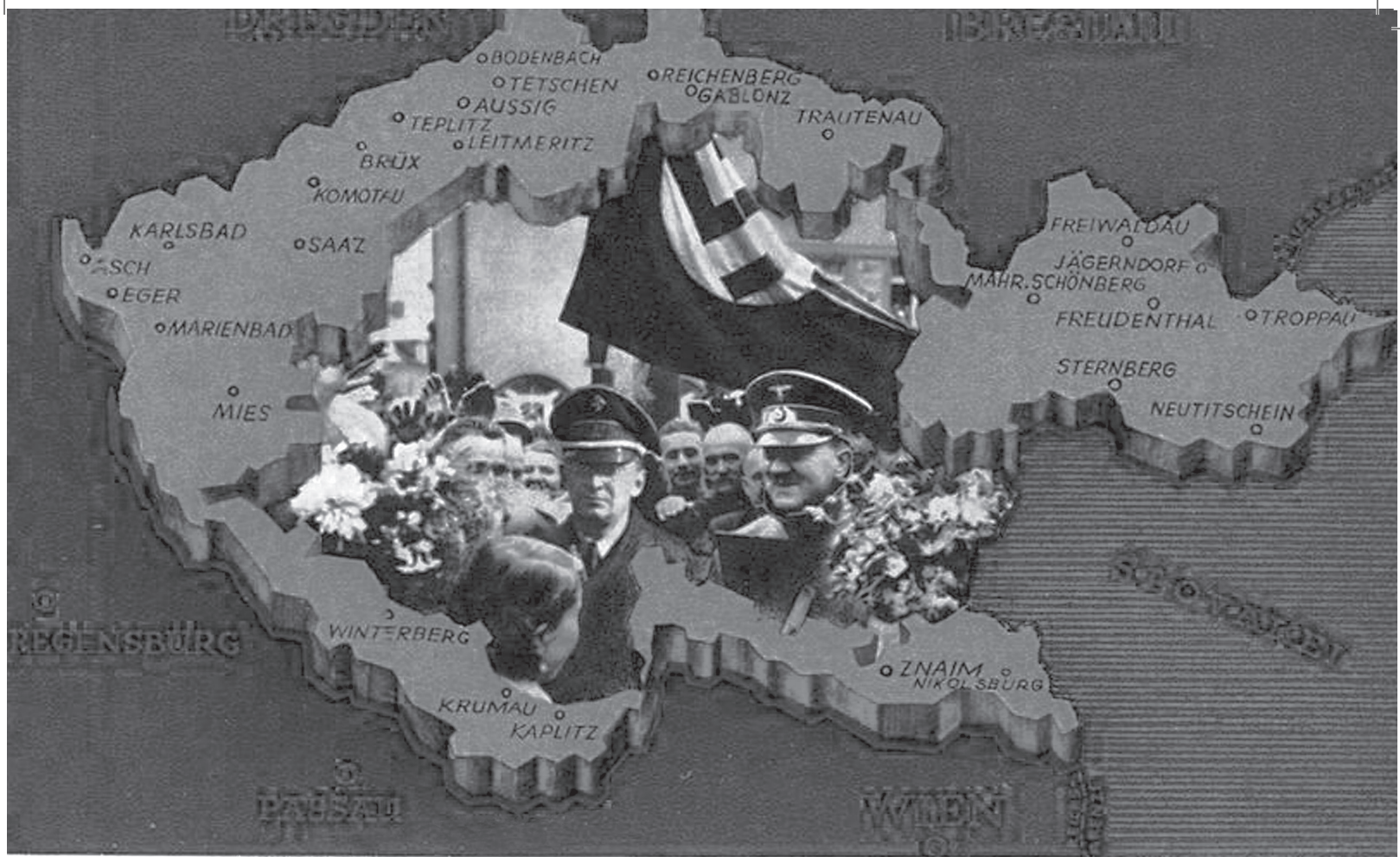
12 Josef Grňa, Sedm roků na domácí frontě, Brno: Blok 1968, s. 41

13 Tameš, s. 31

8 Ferdinand Peroutka, Tak nebo tak, Praha: Fr. Borový 1947, s. 161

9 Bohumil Černý [ed.], Češi, Němci odsun: diskuze nezavíracích historiků, Praha: Academia 1990, s. 105–106

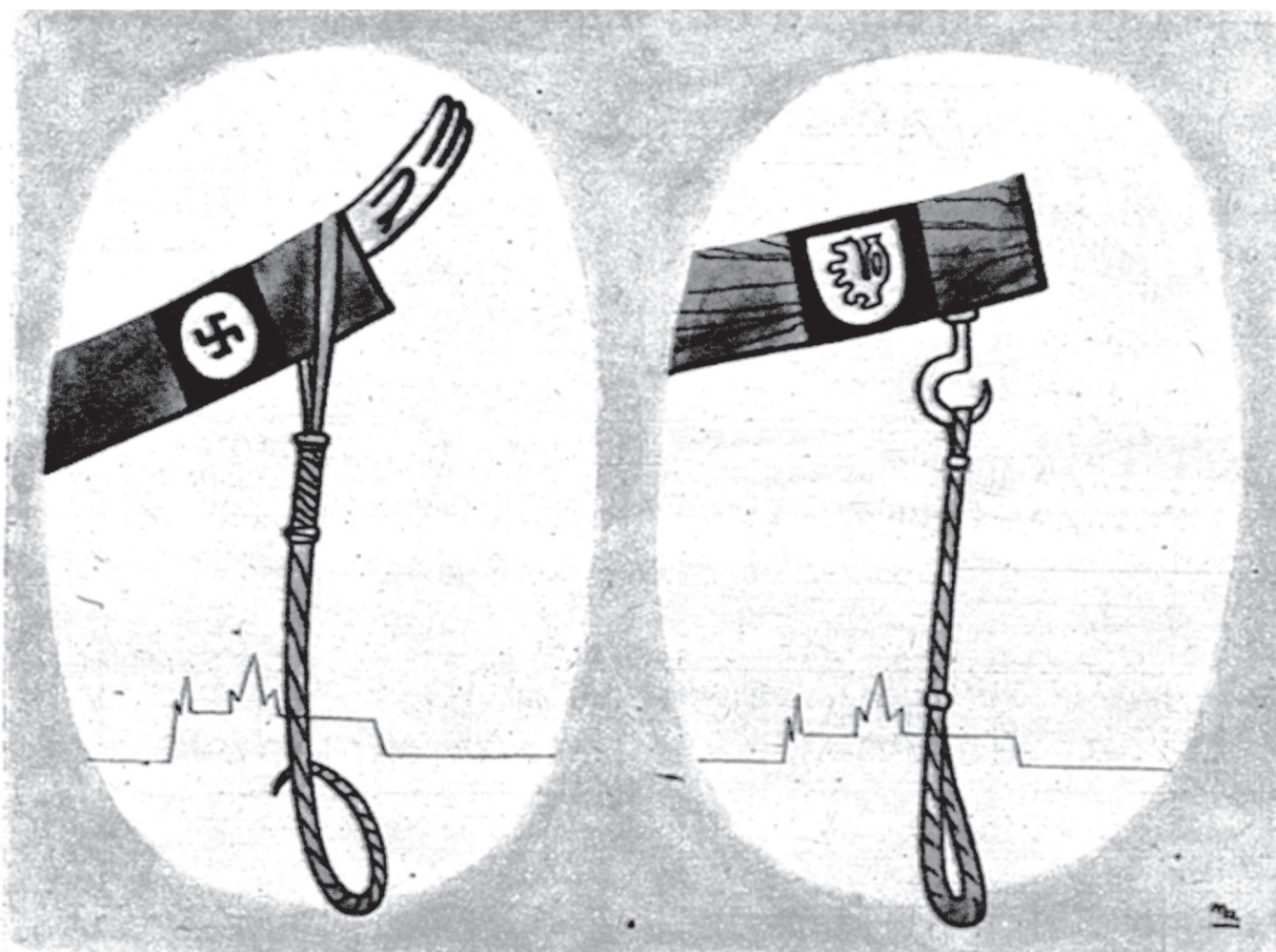
10 Prokeš Drtina, Na soudní národa, s. 56

WIR DANKEN UNSERM FÜHRER

Podobnost čistě náhodná.

Kreslil M. Krejčí

tvrdé. Jsou doloženy případy mučení a znásilňování. Někteří vězni byli ubiti. Dle úředních zpráv zde během několika prvních poválečných měsíců zahynulo 300 lidí.

Ve věznicích a táborech v obvodu Velké Prahy našlo smrt minimálně 1 tisíc osob.

Tento jev však nutno vidět prizmatem nezměrného utrpení, které válka a okupace přinesla a které vedlo k nebyvalému rozvratu hodnot.

„DIVOKÝ“ ODSUN

Tzv. „živelný“ či „divoký“ odsun probíhající v letních měsících 1945 byl v řadě případů iniciován a do jisté míry řízen místními mocenskými orgány. Postupovaly přitom v souladu s opatřeními centrálních úřadů a vlády. Samotné provádění nuceného vysídlování prováděly Revoluční gardy a jednotky pravidelné armády, přičemž byl důležitý i souhlas sovětských velitelů.

Československá armáda byla v prvních poválečných měsících dominantním mocenským faktorem v pohraničí. Přebírala i funkce civilní správy a policie. Její příslušníci též střežili státní hranice. Platformou pro vznik armády byly československé zahraniční jednotky především z východní fronty (tzv. „svobodovci“). Postupně byly začleněny i různé dobrovolnické a partyzánské oddíly.

Je třeba si uvědomit, že příslušné jednotky tvořili z naprosté většiny příslušníci Svobodovy armády, kteří prošli peklem východní fronty, kde byli svědky nepopsatelných zvěrstev páchaných nacisty na civilním obyvatelstvu. Navíc pohraničí bylo chápáno jako nepřátelské území a místní Němci jako podlý a nebezpečný živel, což samozřejmě formovalo psychiku vojáků, kteří tam byli vysláni. V tomto kontextu musíme také chápat jejich mnohdy neadekvátní chování vůči místním Němcům. V materiálech bezpečnostních orgánů se objevují tvrzení typu: „celé naše pohraničí je nyní bojovým pásmem.“ Správní a bezpečnostní orgány postupně přistoupily k eliminaci nejhorších přehmatů a koncem léta 1945 už k těmto jevům nedochází.

Většina oddílů formující se armády zpočátku podléhala vojenskému velitelství Alex, jež se ustavilo již koncem dubna a řídilo poté Pražské povstání. To již 15. května vydalo rozkaz k „vojenské-

mu obsazení Sudet“ a „vyčištění“ těchto oblastí.¹¹

První fáze „divokého odsunu“, jež začala bezprostředně po osvobození a skončila počátkem června, postihla především Němce z vnitrozemských národnostních ostrůvků a velkých měst. Tyto akce řídily většinou národní výbory v součinnosti s bezpečnostními útvary. Současně se rozbíhaly vysídlovací akce i v pohraničí, hlavně v oblasti Orlických hor a Podorlicka a na území při jižních hranicích Čech i Moravy, v nichž se angažovaly většinou partyzánské oddíly. Hlavní etapa odsunu proběhla od počátku června do poloviny srpna, kdy začali Sověti omezovat příliv vysídlených do své okupační zóny. Hlavním organizátorem i vykonavatelem byla v tomto období regulérní československá armáda. Evakuaci centrálně řídil hlavní štáb MNO. Organizace transportů v té době představovala již poměrně hladce fungující systém. Prezident Beneš i vláda byli i o jejím provádění pravidelně informováni, ale před mezinárodní veřejností tyto skutečnosti zatajovali.

Od počátku července probíhaly nucené vysídlovací akce na celém území tzv. Sudet osvobozených Rudou armádou [v západních Čechách byla situace poněkud specifická]. V první polovině srpna pak dosáhl odsun největší intenzity, přestože krátce předtím Postupimská konference vyzvala československou vládu k jeho zastavení.

Teprve v závěrečné fázi se začíná projevovat větší iniciativa orgánů lidové správy, potažmo místního obyvatelstva. Do začátku října 1945 opustilo v rámci „divokého odsunu“ české země 700–820 tisíc osob, z toho asi 80 % do sovětské okupační zóny.

Dle závěrů Společné česko-německé komise historiků z 90. let zahynulo v souvislosti s „divokým odsunem“, tj. v táborech, při tzv. aktech odplaty i vysídlovacích akcích [ale bez započtení sebevražd] 15–30 tisíc osob.

BRNĚNSKÝ „POCHOD SMRTI“

Největším z tzv. živelných odsunů byl „pochod smrti“ asi 20 tisíc Němců z Brna ve dnech 30.–31. května 1945. Do pochodu byli zařazeni muži starší 60 let, ženy a osoby práce neschopné. Muži ve věku 14–60 let byli soustředě-

ni v táborech. První kolona vysídlených vyrazila z Brna 30. května před půlnocí doprovázena „dělnickými“ strážemi. Trasa pochodu vedla přes Rajhrad do Pohořelic, odkud 1. června pokračovalo 10 tisíc osob schopných další cesty přes Mikulov na rakouské hranice. Překročila je však pouze část. Na žádost Rakouska pak rozhodla vláda 2. června o zastavení odsunu. Krátce před zahájením „pochodu smrti“ přišli na brněnský stadion, kde byli shromážděni zajištění Němci, místní komunisté a vybrali antifašisty, kteří měli být tak vyjmuti z odsunu. V reakci na to uspořádali národní socialisté v čele s Miladou Horákovou před sídlem brněnské KSČ desetitisícovou demonstraci v šovinistickém duchu s hesly jako „Komunisti brání Němce!“

ŘEŠENÍ NĚMECKÉ OTÁZKY DLE DOMÁCIHO ODBOJE

Domácí nekomunistický odboj jakoukoli spolupráci s Němci programově odmítal a od samého počátku okupace byl v otázce odsunu jednotný.

Obrana národa měla ve svém programu hned od začátku požadavek okamžitého vystěhování všech Němců z republiky. Na případné argumenty, že to odporuje mezinárodnímu právu, pak odpovídá její představitel Josef Grňa v tom smyslu, že „se Němci sami vzdali našeho státního občanství a přijali občanství německé, takže tedy nepůjde o vysídlení vlastních, nýbrž cizích občanů.“¹²

Není jisté bez zajímavosti, že již v roce 1939 mělo moravské velení ON připraveno rozkaz, podle něž měli Němci odejít za hranice během 24 hodin s 10 markami a maximálně 30 kg zavazadel na osobu.¹³

Byl to tedy od samého počátku domácí demokraticky orientovaný odboj, který dospěl k názoru, že česko-německou otázku je možno vyřešit jen odsunem. Nelze ignorovat historické souvislosti a poukazovat pouze na český nacionalismus a radikalismus, který je ostatně v době války a bezprostředně po ní pochopitelný.

NÁZORY PREZIDENTA BENEŠE

V publikaci Demokracie dnes a zítra se Beneš o možnosti transferu národnostních menšin v poválečné Evropě vyja-

dřuje velmi opatrně. Pokládá je za nutné, avšak zároveň doporučuje tento postup doplnit lokálními úpravami hranic. Především však apeluje na to, aby proběhl „ve formě co nejlidštější, organizované a mezinárodně finančně podložené.“

Beneš se ještě v prvních letech války držel tzv. „pátého plánu“, s nímž přišel v září 1938 jako s odpovědí na stupňující se sudetoněmecké požadavky: počet Němců měl být eliminován o třetinu odstoupením určitých území Německu, další třetina vystěhována a zbývající třetina, především antifašisté a Židé, bude moci zůstat.

Ještě v listopadu 1940 navrhoval vytvoření tří pohraničních žup [Krnovsko, Liberecko a Karlovy Vary], jež měly být připojeny k Německu. „Vnitřní Němci by se museli vystěhovat, nebo přijmout bezpodmínečně výlučně český režim... bez minoritních práv,“ sděloval Beneš domácímu odboji v listopadu 1940.¹⁴ Pod vlivem válečných událostí a především pod tlakem domácího odboje však tuto koncepci postupně opustil. Hromadný transfer se nakonec dle jeho názoru ukázal jako jediné možné řešení. Ještě nedlouho před koncem války Beneš počítal s tím, že půl milionu Němců uprchne. Dále hovořil o „vyhnání viníků“. Zbytek se měl „organizovaně transferovat.“

Dle memoranda československé vlády z 23. listopadu 1944, jež se později stalo podkladem pro jednání postupimské konference, mělo v Československu po skončení odsunu zůstat ne více než 800 tisíc Němců.

NĚMECKÝ ANTIFAŠISTICKÝ EXIL

Beneš od počátku počítal s tím, že bude potřeba poválečnou revoluci nacionální sloučit s revolucí sociálně hospodářskou, tj. „zbavit naše země veškeré německé buržoazie, pangermánské inteligence a fašismu propadnuvšího dělnictva.“¹⁵ [Paměti, s. 323] Narozdíl od Wenzela Jaksche, představitele sudetoněmeckého antifašistického exilu, však nevěřil v brzkou sociální revoluci v Německu. Sudetoněmeckou emigraci v Anglii tvořily dva přibližně stejně silné tábory: První [podporovaný především rakouskými sociálními demokraty] prosazoval velkoněmeckou koncepci, druhý byl pro

pro obnovení Československa v předmnichovských hranicích. K velkoněmeckému táboru patřil právě Wenzel Jaksch, předseda exilové sudetoněmecké sociální demokracie.

Pro případ, že přeci jen v Německu vypukne antifašistická revoluce, navrhl Beneš sudetoněmeckým sociálním demokratům na podzim 1940 členství ve Státní radě. Dva pokusy o uskutečnění tohoto velkorysého úmyslu z prosince 1940 a z léta 1941 však ztroskotaly na jednoznačně odmítavém stanovisku domácího odboje i zahraniční armády.

Proto představenstvo Společnosti věrných ve svém usnesení z června 1942 kritizovalo přiblížení zástupce KSČ německé národnosti Karla Kreibicha do Státní rady. Současně se ohradilo i proti Benešově nepoměrně mírnější politice vůči Slovákům.

Jaksch své představy formuloval již na počátku války ve slavném elaborátu „Was kommt nach Hitler“. Požadoval federalizaci republiky vytvořením německé spolkové země se zemským sněmem a vládou. Jeho stoupenec de Witte trefně poznamenal, že „vnitroeurospá federace, jak si ji představuje Jaksch, je vlastně vzkříšením Rakouska-Uherska ve změněném měřítku a za zvláštních podmínek.“¹⁶

Ještě v roce 1942 vystupoval Jaksch a jeho stoupenci jako zástupci všech československých Němců, nikoli jen antifašistů.

Na podzim 1942 navázal Beneš s Jakschem nové rozhovory s tím, že plánuje pouhé vyhnání „viníků“ jako vnitřní záležitost ČSR. Když se však proti odsunu na principu individuální viny vyslovila Foreign Office a Beneš to akceptoval, jednání se sudetoněmeckou emigrací definitivně krachla. Jaksch se poté soustředil na snahu získat pro své mínění britskou veřejnost.

Beneš ve svých memoárech poznamenává: „Ještě na počátku roku 1943 pořád W. Jaksch očekával nějaký zázrak, který úplné katastrofě Německa zabrání a tím zachrání i sudetské Němce.“¹⁷

Beneš se nakonec rozhodl pro spojení principu národnostního s principem viny. V memorandu o transferu z počátku roku 1944 doslova konstatuje: „Bude přijata zásada, stanovená zákony německé říše, že všichni Němci v ČSR jsou říšskými občany. – Vláda československá si zachovává právo stanovit, kteří Němci

mohou obdržet nebo si zachovat československé občanství.“

PŘESUNY OBYVATELSTVA

Transfer nebyl izolovaným jevem, ale součástí rozsáhlých přesunů obyvatel, k nimž došlo koncem a po skončení druhé světové války v celé řadě evropských zemí, a tak je třeba také na něj nahlížet.

Během posledního válečného roku docházelo na území českých zemí k masovému přesunům obyvatelstva. Byli sem umísťováni Němci z oblastí Říše ohrožených spojeneckým bombardováním – tzv. národní hosté. Od podzimu 1944 tudy pak začaly proudit masy německých uprchlíků ze Slezska a východního Pruska, jež se v té době nacházely již nebezpečně blízko východní fronty. Následovaly je desetitisíce karpatských Němců ze Slovenska. České pohraničí tehdy již zdaleka nepředstavovalo etnický čistý německý území. K 1. dubnu 1944 zde bylo nasazeno celkem 232 tisíc zahraničních dělníků, z toho 84 tisíc Čechů, asi poloviční počet Rusů a dále příslušníci všech států okupovaných nacistickým Německem. Vedle nich bylo v pracovních táborech soustředěno 70 tisíc válečných zajatců ze všech armád antihitlerovské koalice. V posledních válečných měsících prošly přes české země desetitisíce vězňů z koncentračních táborů v tzv. pochodech smrti.

MEZINÁRODNÍ ZAKOTVENÍ TRANSFERU

Beneš od počátku chápal transfer nikoli pouze jako záležitost československou, ale jako mezinárodní problém.

Usnesením z 6. července 1942 anulovala britská vláda Mnichovskou dohodu a současně vyslovila souhlas se „všeobecnou zásadou poválečného transferu německých menšin ze střední a středovýchodní Evropy do Německa v těch případech, kdy to bude považováno za nezbytné a žádoucí.“ Jaksch podal samozřejmě proti odvolání Mnichova protest. Beneš mu naopak vytýkal v té době již nerealistické požadavky na sebeurčení a neustálé používání pojmu „sudetoněmecký“.

Při návštěvě USA v květnu 1943 získal Beneš i kladné stanovisko Rooseveltovo. Sovětský svaz vyslovil souhlas pro střednictvím velvyslance Bogomolova

14 Karel Novotný [ed.], Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947, Praha: Dita, s. 85.
15 Eduard Beneš, Paměti Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Praha: Orbis 1947, s. 323.
16 Karel Novotný, Odsun Němců, s. 76.
17 Eduard Beneš, Paměti, s. 325.

18 Telegram viz Eduard Beneš, Paměti, s. 361–362.
19 Václav Kužel [ed.], Krajanská organizace sudetských Němců v SN, studie o sudetoněmecké otázce. Část II, Praha: Kariolín 1988, s. 161–162 [příloha c. II].
20 Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1939–1946, Praha: Academia 2008, s. 150 [dle soukromého výzkumu autora].
21 Karel Novotný, s. 139. Projev na Staroměstském náměstí po přejezdu do Prahy 16. května 1945.

5. června 1943.¹⁸ Definitivně potvrdil svoji podporu Benešovi osobně Stalin při rozhovorech v Moskvě 12. prosince 1943. Teprve poté začalo myšlenku transferu podporovat i moskevské vedení KSČ. Gottwald chtěl ještě 13. prosince po Benešovi vydání proklamace, že dojde pouze k potrestání „přímých viníků“, jež by byla spojena s výzvou německému obyvatelstvu k aktivnímu boji vůči nacismu. Záhy však na tento požadavek rezignoval. Největším odpůrcem transferu mezi komunisty byl Jan Šverma.

ROZHODNUTÍ V POSTUPIMÍ

Žádný z tzv. Benešových dekretů se výslovně netýkal odsunu, ač se to dnes v médiích často tvrdí. Odsun umožnil ústavní dekret prezidenta z 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Jeho konečná verze vycházela z příslušných usnesení Postupimské konference.

Je třeba zdůraznit, že československého občanství se zřekla naprostá většina českých Němců již bezprostředně po Mnichovu a příslušný dekret z této skutečnosti pouze vyvodil důsledky.

Transfer československých Němců se uskutečnil na základě hlavy XIII. Zprávy a článku XII. Protokolu Postupimské konference. Vlastní odsunové akce prováděly československé úřady v koordinaci se spojeneckou okupační správou v Německu.

V roce 1996 požádala Česká republika USA, Velkou Británii, Ruskou federaci a Francii, aby se vyjádřily k závěrům Postupimské konference. Všechny uvedené země zaujaly jednoznačně kladné stanovisko.¹⁹

NĚMECKÝ ANTIFAŠISTICKÝ ODBOJ

K 31. prosinci 1943 bylo 11,4 % příslušníků československé zahraniční armády v Anglii německé národnosti. Celkem v zahraničním antifašistickém odboji padlo minimálně 12 tisíc československých Němců.²⁰

ANTIFAŠISTÉ A ODSUN

Otázka československých Němců a Maďarů byla na moskevských jed-

náních v březnu 1945 podle Bohuslava Laštovičky vyřízena během pěti minut. V Košickém programu se nehovořilo o kolektivním zbavení občanství ani o vysídlení. Naopak bylo ujišťováno, že „republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany, zejména ne ty, kteří i v dobách nejtěžších zachovali k ní věrnost, s viníky však bude postupovat přísně a neúprosně...“ Německým antifašistům mělo být potvrzeno československé občanství. Ostatním československým Němcům pak odejmuto, avšak s možností znovu optovat pro ČSR, přičemž měly být jejich žádosti individuálně posuzovány úřady. Tyto proklamace nebyly nikdy naplněny. Zvláště ostře s nimi kontrastují Benešovy projevy hned z prvních poválečných dní, v nichž volá po „nekompromisním vylikvidování Němců v zemích českých.“²¹

O zachování občanství rozhodovalo ministerstvo vnitra či okresní národní výbor. Dle oběžníku ministerstva vnitra z 25. srpna 1945 měly být v okresech s německým obyvatelstvem zakládány antifašistické výbory, které měly vystavovat posudky k žádostem o zachování československého občanství. Ministerstvo vnitra evidovalo celkem 146 632 německých antifašistů.

V únoru 1946 vláda rozhodla o vystěhování antifašistů na základě dobrovolného rozhodnutí a s právem odvést veškerý movitý majetek. Po skončení odsunu zůstalo v ČSR asi 23 tisíc antifašistů.

Jednou z mála výjimek v rozbouraném moři českého nacionalismu byl sociální demokrat Majer, jenž navrhoval volební právo pro členy československé vojenské jednotky v Anglii včetně Němců.²²

Národní socialisté opakovaně na schůzích vlády napadali komunisty za blahovolné vydávání antifašistických průkazů a vystupovali proti praxi, podle níž o přiznání průkazů rozhodují zase jen antifašisté. Národní socialisté prosazovali odsun všech Němců bez výjimky.

KSČ zpočátku uvažovala o politické činnosti i mezi Němci, ale již záhy od tohoto úmyslu opustila a všechny Němce ze svých řad vyloučila. Nakonec se vyslovila i pro odsun antifašistů. Teoreticky se tento postoj pokusil zdůvodnit Václav Kopecký na 8. sjezdu strany v březnu 1946:

„Zdůrazňujeme, že náš nesmiřitelný protiněmecký postoj není výrazem nějakého druhu rasové nenávisti, ale násled-

kem naší tragické zkušenosti, je výrazem zájmu zajištění naší národní a státní budoucnosti. Náš protiněmecký postoj je identický se zájmy slovanské vzájemnosti, se zájmy svobody, se zájmy pokroku.“ Národní jednota a panslavismus tak byly nejen nadřazeny jednotě pracujících různých národností, ale dokonce ztožněny s idejemi lidské emancipace, se socialismem!

Hromadné vysídlení německých antifašistů do sovětské okupační zóny, tzv. Žukovova akce, proběhlo od října 1945 do listopadu 1946, tedy prakticky paralelně s ostatními odsunovými akcemi. V jeho rámci bylo nuceno Československo opustit 43–50 tisíc osob.²³

REALIZACE ODSUNU

Osoby určené k odsunu byly soustřeďovány v internačních táborech a poté přemísťovány na shromaždiště při příslušných nádražích v pohraničí, přičemž měly maximálně do 14 dnů nastoupit do transportu.

První transfer do amerického pásma odjel z Československa 25. ledna 1946. Hlavní fáze byla skončena v říjnu 1946. V jejím rámci opustilo území ČSR téměř 1,5 milionu osob. 12. listopadu 1946 byla uzavřena dohoda o odsunu ještě asi 100 tisíc Němců na jaro 1947. K tomu však již nedošlo vzhledem k vyostřující se mezinárodní situaci. [149] Pravidelný odsun do sovětské zóny začal v červnu 1946 a byl oficiálně ukončen 13. listopadu téhož roku. Postihl více než 800 tisíc osob.²⁴

Na našem území poté zůstalo 239 911 Němců. Tento počet se v důsledku dočasného odsunu do roku 1950 snížil na 165 117. Jednalo se především o specialisty v průmyslu a hornictví a o osoby ze smíšených manželství. Z popudu národních výborů v pohraničí byla na jaře 1948 část těchto Němců přemístěna a rozptýlena po vnitrozemí [téměř 9 tisíc]. Většinou bylo přiznáno československé státní občanství.

Obhajování odsunu jako „antifašistického opatření“ neobstojí. Mnoha nacistickým zločincům byl tak umožněn útek před spravedlností, na druhé straně transfer postihl nakonec i naprostou většinu antifašistů. Je třeba zdůraznit, že opatření vůči německému obyvatelstvu se nevyhnula ani německy mluvícím Židům.

Petr Dvořák

22 IW Brügel, Češi a Němci, s. 153

23 Stanislav Kokoška – Thomas Cellermann [ed.], Sudetští Němci proti Hitlerovi. Sborník německých odborných studií, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2008, s. 116

24 Karel Kaplan, Právda o Československu 1945–1948, Praha: Panorama 1990, s. 147–149

KAPITALIS- MUS: NEZAMĚST- NIA NICT

NAVNOSÍ A KLIMÁ- TICKÝ CHAOS

Z DĚJIN TŘÍDNÍCH BOJŮ:

**MEXIKO 1810
POLSKO 1980
JAMAJKA 1865**

**Mluvit o dějinách třídních bojů se
s přihlédnutím ke známé formulaci z Manifestu
Komunistické strany zdá nadbytečné. Nejsou dějiny bez
třídních bojů. Není však nadbytečné uvádět
příklady, na kterých se toto zjištění může poměřovat.
Boj pokračuje a příklady táhnou!**

15. ZÁŘÍ 1810 HIDALGOVO POVSTÁNÍ V MEXIKU

Před dvěma sty pěti lety vypuklo v Mexiku povstání, které vešlo do dějin jako první zdejší pokus o sociální revoluci. V té době bylo Mexiko ještě pod

španělskou vládou, Španělsko však už dva roky vedlo boj proti francouzské okupaci. I obyvatelé Mexika povstali na podporu španělského krále, zároveň však usilovali o uznání rovnoprávnosti s metropolí (území Latinské Ameriky byla oficiálně rovnocennou součástí Španělska, vláda však měla sklon chovat se k nim jako ke koloniím, což místní těžce

nesli) a k tomu o prosazení liberálních reforem. Brzy se vyhroutil spor mezi místní elitou a elitou španělského původu, která byla státem systematicky privilegována. Do toho nečekaně zasáhly masy. V malém městečku Dolores severozápadně od hlavního města už nějaký čas skupinka radikálů pod vedením kněze Miguela Hidalga připravovala povstání.

Kvůli prozrazení museli spiklenci přejít k činu dříve, než počítali: na jejich provolání pohotově odpovědělo několik tisíc horníků, řemeslníků a hlavně rolníků, kteří trpěli jak vykořisťováním ze strany velkostatkářů, tak rasovými diskriminacemi [bylo mezi nimi mnoho indiánů a černochů]. Hidalgo brzy ukázal, že jeho program není pouze politický, ale i sociální, jak svědčily jeho dekrety o zrušení otroctví a zvláštních daní pro rasové menšiny nebo stornování nerovných nájemních smluv na zemědělskou půdu. Jeho povstalecké vojsko rychle narostlo k osmdesáti tisícům lidí, na druhou stranu si tak Hidalgo nevratně uzavřel vrátka k dohodě s liberálními elitami, tím spíše, že nijak nebránil svým špatně organizovaným vojákům v rabování. Špatná vycvičenost také vedla k několika prohraným bitvám a masovým dezercím. V březnu 1811 byl Hidalgo zajat při pokusu o přechod do USA a popraven. Jeho stoupenci pak další tři roky pokračovali v gerilové válce. Jeden z nich, kněz José María Morelos y Pavón, odtáhl do hor na jihu od hlavního města, kde pokračoval v odboji do svého zajetí a popravy v roce 1815. Hidalgoovy myšlenky přes porážku povstání nezahynuly: v místech, kde působil Morelos, vypukla v roce 1910 další, Zapatova revoluce.

17. ZÁŘÍ 1980 ODBOROVÉ HNUTÍ SOLIDARNOŚĆ

Před pětatřiceti lety vyvrcholilo v Polsku hnutí dělníků proti režimu, který se čím dál tím víc jen formálně hlásil k socialismu. Sociální napětí tu už dlouho bylo akutnější než v jiných zemích Východního bloku, tím spíše, že vláda zaváděla do ekonomiky tržní prvky, které právě na dělníky silně doléhaly, zejména zvyšování cen. Na konci sedmdesátých let již protesty překračovaly obzor materiálních požadavků a dospěly až ke zpochybnění mocenských poměrů na pracovištích. Od roku 1978 působily v závodech ilegální Svobodné odbory, na jaře 1980 vypukla v Lublinu masová stávka, do které se zapojilo na devadesát tisíc osob z více než stovky podniků. Skutečně však režimem otřásla až stávka v Loděnicích V.I. Lenina v Gdaňsku, vyvolaná 14. srpna propuštěním zaměstnankyně za členství ve Svobodných

odborech. Odborové hnutí nyní zasáhlo celou zemi a donutilo režim k vyjednávání. Vývoj vedl 17. září k oficiálnímu založení Nezávislého samosprávného odborového svazu Solidarity, který byl vládou uznán jako legální. V jeho rámci se organizovali pracující nejrozličnějších manuálních i nemanuálních profesí, vedle toho začali zakládat na režimu nezávislé organizace studenti, akademici a na začátku roku 1981 i rolníci [na venkově posléze stanuli proti sobě zemědělci družstevní a soukromí]. Reformní frakce vznikla i v komunistické straně – následující půlrok byl mimo jiné poznamenán snahami režimních struktur i Solidarności infiltrovat se navzájem a dostat se k důvěrným dokumentům protistrany. Ačkoliv zařizovací jednání uspěla zejména díky uznání vládnoucího postavení strany ze strany nezávislých odborářů, bylo jasné, že její moc nemůže zůstat nedotčena, tím spíše, že vedení Solidarności mělo styky i s politickým disentem. Vývoj logicky dospěl k vyhlášení výjimečného stavu v srpnu 1981 a zákazu neregulérních odborů. Nebyl to konec Solidarności, tu však její vedení již předtím poněkud odklánělo od jejich původních cílů. V roce 1989 již během nových vyjednávání se stranou sledovala zcela jiné záměry, než hospodářskou demokracii na pracovištích, o níž usilovali dělníci v roce 1980.

11. ŘÍJNA 1865 MASAKR U MORANT BAY NA JAMAJCE

Před sto padesáti lety zmasakrovali britští vojáci protestní průvod jamajských černochů u Morantského zálivu. Jamajka byla britskou kolonií, kde bylo o tři desetiletí dříve zrušeno otroctví a černochům bylo uděleno občanství, nic to však neměnilo na jejich chudobě [z otroků se stali bídě placení námezdní pracovníci] a podřadném postavení. Dva tisíce bělochů tu nadále vládlo nad třicetkrát početnějšími černochy, kteří byli fakticky vyloučeni z voleb „volební daní“, jejíž zaplacení si většinou nemohli dovolit. V roce 1865 jejich situaci ještě zhoršilo katastrofické sucho [většina z nich se živila na cukrových plantážích]. Doutnající nespokojenost se projevila při soudu s černochem, který se rozhodl pomoci si z nouze obsazením nevyu-

žívané zemědělské parcely [doba ještě neznala slovo „squatting“) a na kterého majitel pohotově podal trestní oznámení. Jeho odsouzení 7. října ihned vyvolalo protesty před soudní budovou. Čtyři dny na to se konala demonstrace, která se po cestě střetla s milicí. Střelba zanechala na místě sedm mrtvých, to však byl pouhý začátek: guvernér ostrova zareagoval vysláním vojáků, jehož výsledkem bylo přes čtyři stovky mrtvých [kteří často neměli s protestem nic společného], více než tři sta padesát zatčených a následně popravených [často politických aktivistů] a tisíce spálených domů. Zprávy o masakru doputovaly až do Británie, kde silně šokovaly veřejnost. Ta se rozdělila na dva tábory, z nichž jeden požadoval postavení guvernéra před soud, druhý se stavěl na jeho obhajobu [stojí za zmínku, že „spisovatel chudých“ Charles Dickens se přidal ke guvernérovým obhájcům, zatímco biolog Darwin, který pochybným způsobem přispěl k rasovým teoriím, se postavil za protestující černochy]. Proti guvernérovi bylo skutečně zahájeno vyšetřování, které však vyznělo do ztracena. Stejně tak odezněly i místní protesty, neboť hnutí postrádalo jakýkoliv program. Událost nicméně zůstala v obecné paměti a ve dvacátém století se k ní hlásila emancipační hnutí v celém Karibiku.

Autor rubriky Martin Churáš

STÁTNÍ KAPITALISMUS

Kniha státní kapitalismus od Tonyho Cliffa, která poprvé vyšla roku 1947, je první ucelenou marxistickou analýzou tzv. komunistického režimu. Práce se zaměřuje především na stalinistický režim ve 30. a 40. letech. Autor v ní přesvědčivě ukazuje, že ruská byrokracie byla vládnoucí třídou, jež hrála stejnou úlohu jako buržoazie

v tradičních kapitalistických zemích, a stalinistický režim je proto třeba chápat jako zvláštní, státně byrokratickou formu kapitalismu. Dílo je aktuální i dnes, nabízí totiž pádnou odpověď na primitivní antikomunismus, který propaguje většina médií. Kniha je překládána na pokračování pro Solidaritu, předchozí kapitoly jsou k dispozici na www.socsol.cz

TEORIE BYROKRATICKÉHO KOLEKTIVISMU

ÚVOD

Ústředním námětem úvah poslední generace socialistů se ze zřejmých důvodů stal charakter sovětské společnosti.

Názor, že Rusko za Stalina a za jeho dědiců představuje socialistickou společnost či degenerovaný socialismus (neboli „degenerovaný dělnický stát“, jak by řekli dogmatičtí, „ortodoxní“ trockisté) se ze strany marxistů setkal se dvěma druhy kritiky. První, se kterým se ztotožňuje i autor tohoto textu, definuje stalinistický režim jako státní kapitalismus. Druhý říká, že stalinistické Rusko nepředstavuje ani socialismus, ani kapitalismus. Tato druhá škola vymyslela pro stalinistický režim zvláštní termín: byrokratický kolektivismus. Prvním autorem, který tento termín použil, byl italský marxista R. Bruno ve své knize *La Bureaucratization du Monde* (Paříž 1939). Se stejným termínem a myšlenkou přišel také (bez znalosti práce R. Bruna) americký socialista Max Shachtman.

Předmětem tohoto článku je zhodnocení a kritika těchto tezí.

Kritizovat teorii byrokratického kolektivismu je těžké, neboť autoři ji vlastně nikdy jasně neformulovali. Je pravda, že Shachtman popsal stovky stránek, v nichž kritizuje teorie, podle nichž je stalinistické Rusko socialistickou zemí nebo dělnickým státem jakéhokoli druhu. [Ani jedinou větou se však nezmiňuje o teorii státního kapitalismu]. Je ale velmi skoupý na jakýkoliv popis pohybových zákonů ekonomiky „byrokratického kolektivismu“ a nepřišel s žádnou analýzou zvláštního charakteru třídních vztahů v rámci této společnosti. Nejasná je také úloha, kterou má byrokratický kolektivismus sehrát v historické posloupnosti společenských formací. Stanoviska samotného Shachtmana jsou často nekonzistentní.

Ústřední tezí tohoto článku je, že teoretické nedostatky teorie byrokratického kolektivismu nejsou náhodné. Pokusíme se ukázat, že teorie byrokratického kolektivismu je pouze negativní. Díky tomu je vyprázdněná, abstraktní, a tím i nahodilá.

V této kritice si povšimneme mnoha charakteristik, které jsou společné, přinejmenším implicitně, všem ostatním koncepcím stalinismu – od jeho obhájce až po dílo 1984 George Orwella. Při

rozebírání teorie byrokratického socialismu dojdeme k závěru, že uspokojivější teorií charakteru stalinistického Ruska je teorie státního kapitalismu.

MÍSTO BYROKRATICKÉHO KOLEKTIVISMU V HISTORII

Na první pohled se nic nezdá být blíže pravdě než tvrzení, že stalinistické Rusko není ani kapitalistické, ani se nejedná o dělnický stát. Avšak toto zjednodušení má jen malou hodnotu, neboť nám neříká téměř nic o povaze tohoto režimu. Feudalismus také není kapitalismem ani socialismem. Totéž můžeme říci o otrokářské společnosti a rovněž o jakémkoli režimu, který jsme si třeba jen stvořili ve své fantazii. Spinoza měl pravdu, když prohlásil, že „definice je negace, avšak ne každá negace je definicí.“ Stanovisko, že stalinistický režim není ani kapitalistický, ani socialistický, znamená, že nebyla určena jeho historická identita. A tak mohl Shachtman jednou říci, že byrokratický kolektivismus je progresivnější než kapitalismus [avšak v porovnání se socialismem progresivní nebyl], a o několik let později, že je reakčnější než kapitalismus.

Shachtman nazval Rusko byrokratickým kolektivismem poprvé v roce 1941. Rezoluce o ruské otázce, jež byla přijata na sjezdu jeho organizace, nyní zaniklé Dělnické strany, hlásala:

„Z pohledu socialismu je byrokraticky kolektivistický stát reakčním řádem. Avšak vzhledem ke kapitalistickému světu je historicky progresivnější.“

Na základě toho byla přijata politika podmíněného defenzionismu. Příslušné prohlášení říká:

„Revoluční proletariát může vzhledem ke stalinistickému režimu zaujímat revoluční [tj. kritickou, zcela nezávislou, třídní] defenzionistickou pozici pouze za situace, že tento režim čelí pokusu nepřátelských sil o restauraci kapitalismu v Rusku a toto nebezpečí je naprosto zásadní. V případě občanské války, v níž by jedna sekce byrokracie usilovala o restauraci soukromého vlastnictví, by se revoluční avantgarda měla připojit k vojskům stalinistického režimu proti vojsku kapitalistických restaurátorů. V případě války, v níž by světový imperialismus usiloval o podmanění SSSR a o získání nového prostoru redukcí Ruska na pouhou imperialistickou kolonii, je možné, aby revoluční proletariát ruský režim bránil. V případě občanské války organizované proti současnému režimu armádou, která by se označovala jako vojsko lidových povstalců, avšak ve skutečnosti by spočívala na kapitalistických či polokapitalistických elementech stále v zemi existujících a usilujících o restauraci kapitalismu, jednalo by se opět o situaci, kdy by proletariát bojoval ve Stalinově armádě proti kapitalistické reakci. Ve všech těchto či v podobných případech může proletariát podmíněně podporovat stalinistický režim a to až do té doby, dokud nebude schopen sám tento režim přemoci.“

Když několik měsíců po tomto prohlášení Hitlerovo Německo napadlo Rusko, Shachtman a jeho přívrženci měli v souladu s touto logikou bránit Rusko, jež bylo oproti Německu „historicky progresivnější“.

Shachtman však místo toho hlásal, že ačkoli je Rusko progresivnější než kapitalistické Německo, jeho válka je pouze méně významnou součástí totální války, jejímž určujícím charakterem je boj mezi dvěma imperialistickými tábory. Jeho slovy:

„Charakter této války, její vedení a [prozatímní] výsledky jsou určovány dvěma páry imperialistických velmocí – USA s Velkou Británií na jedné straně a Německem a Japonskem na straně druhé [příčemž v obou těchto dvojicích je jedna velmoc vůdčí a druhá podřízená!]. Ze všech ostatních zemí těchto dvou koalic se stali vazalové těchto gigantů, jež se mezi sebou liší jen stupněm vazalství. Toto vazalství je určováno ekonomickou [průmyslově-technickou], tím i finanční, a tím i vojenskou dominancí těchto dvou párů velmocí. Itálie je na svých pánech méně závislá než Maďarsko a Maďarsko méně než Slovensko. Avšak tyto skutečnosti neruší jejich podřízenost – pouze určují stupeň vazalství. Stalinistické Rusko je na svých pánech méně závislé než Čína a Čína méně než Filipíny. Ale znovu, tato fakta určují jen stupeň jejich vazalství. Všichni s výjimkou bezvýznamných pomatenců v buržoazním světě si uvědomují totální charakter války, totální charakter každé koalice, relativní pozici jednotlivých států i vzájemnou závislost všech front.“ Ačkoliv je tedy byrokratický kolektivismus progresivnější než kapitalismus, byla přijata defetistická pozice, neboť Rusko je pouhým vazalem anglo-amerického imperialismu. Nová Internacionála v září 1941 zdůrazňovala tento bod:

„Stalin ztratil poslední zbytky nezávislosti. [...] Sovětská diplomacie je již diktována v Londýně.“

Nebudeme se nyní zabývat faktickými omyly. Mnohem závažnější je totiž chybná metoda, kterou Shachtman dochází ke svým závěrům. Marxismus vyžaduje, aby byly politické závěry vyvozovány především ze sociologických definic. Když se válečný vývoj dostal do rozporu s jeho hodnocením Ruska jakožto vazalského státu, měl Shachtman zavrhnout svou defetistickou pozici, neboť byrokratický kolektivismus je progresivnější než kapitalismus. Shachtman se však dále držel svého defetistického politického závěru a místo toho změnil předpoklad, z něhož původně vycházel. Byrokratický kolektivismus byl nyní nazván barbarstvím, soumrakem civilizace atd. Shachtman přitom od příjetí rezoluce v roce 1941 nevydal jedinou analýzu ruské ekonomiky.

V celé teorii byrokratického kolektivismu tak zůstaly platné pouze dva body. Zprvu to byl závěr, že stalinistické

Rusko nemá být za žádných konkrétních okolností bráněno [bez ohledu na to, že se tyto konkrétní okolnosti v průběhu času drasticky mění], a za druhé to, že stalinistický režim se nazývá byrokratickým kolektivismem.

Pokud jde o první bod, každý seriózní marxista, který se snaží být konzistentní ve svých principech, často mění svou taktiku, neboť taktika se musí měnit s proměňujícími se okolnostmi. Marxisté by se neměli rozhodnout pro jednu taktiku a té se držet navzdory tomu, že se prokázala neplatnost argumentů, které ji ospravedlňovaly. To se pak jedná spíše o eklekticismus či impresionismus. Ovšem přesně tento postoj zaujal Shachtman. Dospěl ke stejnému závěru ze dvou opačných a vzájemně se vylučujících předpokladů: nejdříve z toho, že byrokratický kolektivismus je progresivnější než kapitalismus, a pak, že je – coby barbarství – mnohem reakčnější. Defetismus je taktika. Proč? Nejprve proto, že Rusko není hlavní mocností, ale pouze vazalem anglo-amerického imperialismu, nyní proto, že Rusko jakožto hlavní imperiální mocnost ohrožuje celý svět.

Pokud jde o název, pak je na místě připomenout Marxovu kritiku Proudhona za to, že chce tvořit vědu vynalézáním vznešených slov. Marx doslova říká: „Kde schází myšlenka, tam se objeví prázdná fráze.“

V Marxově a Engelsově analýze kapitalismu zůstávají základní principy – tj. místo kapitalismu v historii, jeho vnitřní rozpory atd. – zachovány, a to od chvíle, kdy je autoři prvně formulovali, až do konce jejich života. Během posledních let pouze zdokonalovali a upravovali dodatky k tomuto ústřednímu tématu. Osud teorie byrokratického kolektivismu již tak šťastný nebyl. Během své krátké existence stačil Shachtman označit byrokratický kolektivismus za progresivnější než kapitalismus a pak za „totalitářské barbarství“. Stejně tak i další proponent této teorie R. Bruno považoval byrokratický kolektivismus nejprve za otrokářskou společnost, následně za přechodnou fázi od kapitalismu ke komunismu.

Přeložil Vítězslav Lamač

**SOLIDARITA
VYDÁVÁ
SOCIALISTICKÁ SOLIDARITA
WWW.SOCSOL.CZ**

Registrační číslo Ministerstva kultury ČR: E 20370
Redakční e-mail: redakce@socsol.cz
Předplatitelský e-mail: predplatne@socsol.cz
Doručovací adresa: Socialistická solidarita,
P.O. Box 469, III 21, Praha 1

ŠÉFREDAKTOR:

Dominik Forman

REDAKCE:

Eliška Kubicová, Vítězslav Lamač,
Jan Májiček, Filip Vidimský

REDAKČNÍ PRACÍ DÁLE PŘISPĚL:

Václav Magid

KOREKTURY:

Dominik Forman, Eliška Kubicová

**AUTORSKÝMI TEXTY, PŘEKLADY
A ROZHOVORY PŘISPĚLI:**

Nikola Čech, Petr Dvořák, Dominik Forman,
Magdalena Heuwieser, Martin Churáň, Vítězslav Lamač,
Jan Májiček, Josef Patočka, Lenka Štěpánková,
Tomáš Uhnák, Lukáš Ulrych

ILUSTRACE:

Filip Messiereurer, Aleš Řepík,
Marek Tišler, Lucie Vychodilová

PLAKÁT:

Přemysl Procházka

OBÁLKA:

Štěpán Tesář

GRAFICKÁ ÚPRAVA:

Nela Klímová

**PRODEJNÍ MÍSTA
ČASOPISU:**

Kamenný obchod
Fair&bio
Sokolovská 29,
Praha 8

Galerie Tranzitdisplay
Ditrichova 9, Praha 2

Galerie Berlínskej model
Pplk. Sochora 9,
Praha 7

klub Brácha Na Triku,
Oldřichova 40, Praha 2

kavárna Praha
Husova 18, Brno

Galerie TIC
Radnická 4, Brno

Kavárna Tři Očásci
Gorkého 37, Brno

**ČASOPIS SOLIDARITA JE NEVÝDĚLEČNÉ
PERIODIKUM. UTRŽENÉ PENÍŽE
JSOU INVESTOVÁNY ZPĚT DO NÁKLADU
NÁSLEDUJÍCÍHO ČÍSLA.**

ZA ČÍM STOJÍME

IRACIONÁLNÍ A ABSURDNÍ SYSTÉM

Globální kapitalismus je systém nerovností, ve kterém chudí chudnou a bohatí bohatnou. Stamiliony hladoví a umírají na snadno léčitelné nemoci, zatímco je technologicky možný důstojný život pro všechny. Systém upírá drtivé většině možnost rozvíjet své tvůrčí schopnosti a degraduje ji na úroveň stroje. Lidé jsou nuceni pracovat déle a na více úvazků, zatímco nezaměstnanost stále roste a uvrhuje další masy do chudoby a nejistoty. V kapitalismu vznikají války o suroviny a trhy, jsou drancovány přírodní zdroje, likvidována kulturní rozmanitost. Ačkoli jsou veškeré hodnoty tvořeny lidskou prací, kontrolu nad jejich distribucí má kapitál. Kapitalismus spočívá v honbě za ziskem na úkor lidských potřeb. Je to iracionální a absurdní systém.

ZA SOCIALISMUS ZDOLA

Jako alternativu ke kapitalismu nabízíme systém, který nazýváme socialismem zdola. Jedná se o systém samosprávných rad, jež rozhodují o politických i ekonomických otázkách. Demokracie zde není omezena na hlasování jednou za čtyři roky. Ale proniká dennodenně všemi oblastmi života společnosti. To umožňuje začít

vytvářet společnost bez nezaměstnanosti, bez chudoby, bez útlatku.

Naprosto odmítáme režimy bývalého východního bloku ČSSR, SSR, ale také v Číně, na Kubě atd. Považujeme je za tzv. státněkapitalistické režimy. Jestliže dnešní kapitalismus je typický mocí nadnárodních korporací a jim poplatných parlamentů, měla tehdy veškerou ekonomickou a politickou moc třída stranické byrokracie. Hlásíme se k tradici levicové opozice vůči těmto režimům.

Podporujeme zápasy námězdne pracujících za kratší pracovní dobu, vyšší mzdy, lepší pracovní podmínky, bezplatnou lékařskou péči a sociální zabezpečení a všechny ostatní emancipační snahy. Nespoléháme ovšem na parlamentní politiku. Jen nezávislá aktivita pracujících prostřednictvím stávek, kampaní, manifestací apod. může vést k systémové změně. Jen sami pracující mohou dosáhnout svého vlastního osvobození.

SOLIDARITA

Úsilí o socialismus zdola je součástí celosvětového boje. Prosazujeme solidaritu s pracujícími, nezaměstnanými a utlačovanými v jiných zemích. Jsme v zásadní a aktivní opozici vůči všemu, co proti sobě staví neprivilegované obyvatele různých zemí, různé národnosti, různé barvy pleti, různého pohlaví, sexuální orientace, náboženství či profese. Podporujeme tedy kampaně a boje proti rasismu a xenofobii; proti islamofobii, nesnášenlivosti vůči Romům apod.

Bojujeme za úplnou politickou, ekonomickou a sociální rovnost žen a mužů, vystupujeme proti diskriminaci na základě sexuální orientace. Fašismus a nacismus považujeme za zásadní hrozby všem dosaženým demokratickým a sociálním právům. Ačkoli jejich hesla často znějí antikapitalisticky, ve skutečnosti jsou fašismus a nacismus pokračováním kapitalismu, jen jinými prostředky. V dobách krize jsou tyto politické hrozby zvláště aktuální.

REVOLUČNÍ ORGANIZACE

Kapitalistický systém vytvořil vysoce organizované instituce včetně státu, které kontrolují bohatí, média a represivní složky. Abychom čelili moci těchto institucí, musíme se sami organizovat. Chceme být zárodkem revoluční strany, která bude spojovat aktivisty různých hnutí a pracující třídy. Na rozdíl od parlamentních stran pro ni bude účast ve volbách jen prostředkem, jak dále šířit myšlenky svobody, rovnosti a solidarity. Tato revoluční organizace může zásadně přispět k tomu, aby emancipační hnutí sílila, a podílet se na rozvíjení myšlenek a strategií, které povedou k překonání kapitalismu.

PŘIDEJTE SE K NÁM!

**PRODEJNÍ
MÍSTA
ČASOPISU:**

**KAVÁRNA
PRAHA
HUSOVA 18,
BRNO**

**KAVÁRNA
TŘI OCÁSCI
GORKÉHO 37,
BRNO**

**GALERIE
TIC
RADNICKÁ 4,
BRNO**

**KAMENNÝ OBCHOD
FAIR&BIO
SOKOLOVSKÁ 29,
PRAHA 8**

**GALERIE
TRANZITDISPLAY
DITRICOVA 9,
PRAHA 2**

**GALERIE
BERLÍNSKEJ MODEL
PPLK. SOCHORA 9,
PRAHA 7**

**KLUB
BRÁCHA NA TRIKU,
OLDŘICHOVA 40,
PRAHA 2**